જેમના મન વચન અને કાયાના યોગ શ્રેષ્ઠ શાસ્ત્રરૂપી આગમના તરંગોમા તરતા હતા અને જેઓ શ્રેષ્ઠ જૈનાગમોના પ્રકાશનમા સદા પ્રવૃત્ત રહેતા હતા, યોગ અને અયોગ (યોગાયોગ)ના વિવેકમા નિપુણ હતા, ગાભીર્યગુણના ગૌરવથી યુક્ત હતા, **આગમોદ્ધારકની** શ્રેષ્ઠ **પદવીથી વિભૂષિત હતા,** જેઓએ આ દુષમ (કઠિન) કાળમા પોતાનામા સ્વય **મહાનાદ** શબ્દને સત્ય સિદ્ધ કર્યો હતો એવા સાપ્રત સમયમા અર્ધપદ્માસને નિર્વાણ પામનાર પરમ પૂજ્ય આગમોદ્ધારક આચાર્ય-દેવશ્રી **આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજ અદ્વિતીય હતા.

તેઓશ્રી તો જગત્પ્રસિદ્ધ છે. જેઓ જૈનવાઙ્મયનો ઉત્કર્ષ સાધવામા અને સિદ્ધ કરવા માટે સતત પરિશ્રમ કરનારા, વિવિધ વિષયોને અગે નાની મોટી અનેક કૃતિઓ રચનારા, પૂર્વાચાર્યોની પ્રૌઢકૃતિઓના પઠન-પાઠન અને સપાદનના કાર્યોના તલ્લીન રહેનારા, જૈન જનતાના પ્રાણસ્વરૂપ આગમોના સરક્ષણાર્થે ભારતભરમા સુપ્રસિદ્ધ સિદ્ધક્ષેત્રમા અને સૂર્યપુરમા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પરમાત્માના શાસનમા ૨૫૦૦ વર્ષમા નહિ બનેલ એવા **શ્રી વર્દ્ધમાનજૈનઆગમમંદિર** તથા **શ્રી વર્દ્ધમાન-જૈનતામ્રપત્રાગમમદિર** બધાવી, તેમા જૈનાગમોને શિલોત્કીર્ણ અને તામ્રપત્રારૂઢ કરાવીને સ્થાપના કરાવનાર મહા વિભૂતિ હતા જે આગમ શ્રી જિનેશ્વરભગવાનની વાણી છે આ કલિકાળમા પણ જિનેશ્વર ભગવાનના વિરહકાળમા આગમ તારક છે, સસારસમુદ્ર તરવામા આગમ નાવ-સમાન છે સુદેવ સુગુરુ અને સુધર્મ એ તત્ત્વમયી રત્નત્રયીની અખડ આરાધના માટે આગમ આવશ્યક છે આ આગમો ઘણા પૂર્વકાળમા કઠસ્થ રહેતા હતા, શક્તિશાલી ગીતાર્થ આચાર્યદેવો અને સમર્થ વિદ્વાન્ મુનિવરો તે વખતે એવુ સામર્થ્ય ધરાવતા હતા ત્યારપછી કાળની વિષમતાને લીધે પૂર્વવત સ્થિતિ ન રહેવાથી તે સમયે સમયના જાણ **ગીતાર્થ પૂ. દેવર્દ્ધિગણિ-ક્ષમાશ્રમણે** આગમોને લિપિબદ્ધ કર્યા તે આગમો તાડપત્રો તથા હસ્તલિખિત પ્રતોમા સેકડો વર્ષ સુધી જળવાયા,

તીર્થયાત્રાના છ'રી પાળતા ભવ્ય સંઘો

વિ સં ૧૯૬૫ મુંબઈથી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ સૂરતનિવાસી સ્વ૦ સંઘવી અભેચંદ સ્વરૂપચંદ તરફથી

વિ સં ૧૯૭૧ પાટણથી ભીલડીઆજી.

વિ સં ૧૯૭૮ સૂરતથી પાલીતાણા(સિદ્ધાચલજી) સૂરત નિવાસી સ્વ૦ સંઘવી જીવણચંદ નવલચંદ તરફથી.

વિ સં ૧૯૯૪ જામનગરથી રૈવતગિરિ તથા સિદ્ધાચલગિરિ જામનગરનિવાસી સ્વ સંઘવી પોપટલાલ ધારસીભાઈ તથા સ્વ સંઘવી ચુનીલાલ લક્ષ્મીચંદભાઈ તરફથી.

આ મહાપુરુષે જીવનના ભોગે તીર્થોનાં રક્ષણ કર્યાં હતાં તે—

૧ **સમેતશિખરજી** મહાતીર્થ ઉપર બંગલા થતા બંધ કરાવ્યા

૨ **અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથમાં** દિગંબરોના કેસમા સત્યવાદી અને વિજયી થયા

૩ ઉદેપુર-**કેશરીઆજીમાં** ધ્વજાદંડ મૂળનાયકજીના મંદિર ઉપર ચઢાવ્યો અને તપાગચ્છીય જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજકનું જ આ તીર્થ છે, તે સાબિત કર્યું.

તીર્થોદ્ધાર કરાવ્યા—

૧ **માંડવગઢ** મહાતીર્થ ૨ **ભોપાવર** મહાતીર્થ, ૩. માલવપ્રદેશમા ધર્મનો પ્રચાર અને ઘણા જ જિનમંદિરોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા

પૂજ્યશ્રીએ રાજાઓને પણ પ્રતિબોધ્યા હતા.

માલવપ્રદેશમા સૈલાનાનરેશ **દિલીપસિંહજી** મહારાજાને પ્રતિબોધ કરી કુવ્યસનનો પટ્ટો લખાવ્યો અને બીજા બે રાજાઓ (ઝાબુઆ અને પચેલના)ને પણ પ્રતિબોધ કરેલ તેના જ જૈનશાસન ઉપર ઘણા

દ્રવ્ય સહાયકોની નામાવલી

નાગપુર નિવાસી ધર્મપ્રેમી સેવાભાવી શાહ પ્રેમચંદ મગનલાલના ધર્મપત્ની હીરાબેન તરફથી

સૂરત નિવાસી સ્વ શેઠ બાલુભાઈ ઉત્તમચંદ કાપડીઆ તથા તેમના સ્વ ધર્મપત્ની ગુલાબબેન બાલુભાઈ ઉત્તમચંદના સ્મરણાર્થે બી નગીનચંદની કુ॰ા તરફથી

વિદુષી સાધ્વી શ્રી મૃગેન્દ્રશ્રીજી મહારાજના સુશિષ્યા મનીષાશ્રીજી મહારાજની શુભ પ્રેરણાથી શેઠ શાંતિચંદ ભગુભાઈ કાટાવાળા તથા તેમના ધર્મપત્ની મંજુલાબેન તથા સુપુત્રી મીના તરફથી.

સૂરત નિવાસી શેઠ મગનલાલ દલીચંદ તરફથી

પ પૂ આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના અંતેવાસી શિષ્યરત્ન તપસ્વી મુનિશ્રી દીપસાગરજી મહારાજના ઉપદેશથી મોરબીનિવાસી (હાલ આકોલા) શેઠ કાંતિલાલ દેવચંદ મહેતાની સુપુત્રી અ સૌ કનકલતાબેને કલકત્તામા કરેલ વર્ષીતપની પૂર્ણાહુતિ (પારણાદિન સં ૨૦૨૯ના વૈશાખ સુદિ ૩ શનિવાર) નિમિત્તે મહેતા કાંતિલાલ દેવચંદ તરફથી ગુરુભક્તિ નિમિત્તે

પ પૂ આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના અંતેવાસી શિષ્યરત્ન તપસ્વી મુનિરાજશ્રી દીપસાગરજી મહારાજના ઉપદેશથી રાજકોટવાળા (હાલ સિંગાપુર) શેઠ ચંદુલાલ ચાનજીભાઈ દોશી તથા તેમના ધર્મપત્ની અ સૌ ચાતાબેન તથા તેમના ચિ નૃકેશચંદ્ર વિગેરેએ શ્રી સમેતશિખરજી તીર્થની યાત્રા કરેલ તેની યાદગીરી જ્ઞાનભક્તિ નિમિત્તે

વિષય

વિષયાનુક્રમ

વિષય

વિષય	પૃષ્ઠ

વ્યાખ્યાન ૧૦ (૧૦૫-૧૧૬)

વિષય

વિષય

વિષય

णमोऽत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

णमो आगमोद्धारयाणं

શાશ્વતી ઓળીનાં તાત્ત્વિક વ્યાખ્યાનો

વ્યાખ્યાનકાર :

પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક-આચાર્યદેવ-

શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

વ્યાખ્યાન ૧ : ભૂમિકા

"अरिहं सिद्धायरिया उज्झाया साहुणो अ सम्मत्तं ।
नाणं चरणं च तवो इय पयनवगं मुणेयव्वं ॥"

(सिरिसिरिवालकहा गा० २३)

દાનનું ધર્મપણુ ક્યારે ? ભાવથી સહચરિત હોય ત્યારે. તેમ શીલ, તપમા પણ ભાવની સહચારિતા હોવી જોઈએ આપણા ઘરમાં કોઈ પણ દાન આપે તે સર્વ કડછી દ્વારા આપે છે આથી તમારા કરતા કડછીને વધારે ધર્મ ખરો ને ? કહો કે તેને દાન શુ, તેનાથી શો ફાયદો એ વગેરે કંઈપણ જાતની ગમ તેને નથી દાન એટલે હેતુ એ અર્થથી તો તેણે પણ આપ્યુ પણ તેને કોઈ જાતનો વિચાર નથી. તે જડ છે એટલે પુણ્યનો લેશ કે નિર્જરાનો છાંટો તેને આવતો નથી આથી પરિણતિ હોય તો જ ધર્મનો પાયો રચી શકે તમે જે વખત દો, ભેવડાવો, અરે બીજાને વહોરાવવા માટે કહો ત્યાં દાનની પરિણતિ આવી હોય તો ધર્મ છે

હવે શીલને અંગે કહીએ તો એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય સુધીના જીવોને તેને અંગે અતિચારે ન લાગે, કારણ તે ભોગવટો કરતા નથી પણ તેને નિર્જરા થતી નથી કારણ કે તેને એ સંબંધી વિચાર જ નથી

કયા તપથી નિર્જરા થાય ?—તપ અંગે વિચારીએ તો ૩૩ હજાર વર્ષે સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતાઓ આહાર કરે તમારા આ શાસનમાં છ માસથી અધિક તપસ્યા નથી, તો જબરા કોણ ? કહો કે તીર્થંકર કરતા તે દેવો વધી જાય ઋષભદેવજીએ એક વખત વર્ષી તપ કર્યું આ તો નિયમિત ૩૩ હજાર વર્ષે આહાર કે અને તેથી કેટલી નિર્જરા થાય ? કેટલો તપ ગણાય ? અને તેથી તેઓને જલદી કર્મક્ષય થવો જોઈએ ને ? વાત ખરી, પણ આગળ ભાવનાની વાત કરી છે તળાવની પાળ બાંધ કરી નહિ અને આ બી ને આખી નહેર ખુલ્લી હોય પછી તે તળાવમાંથી ર ટી વાડીઓ પાણી ઉલેચે તો તે પાણી શી રીતે બને ? તેમ જ રીતે સર્વાર્થસિદ્ધના દેવો કે બીજા પણ તેત્રીસ, બત્રીસ કે [illegible] હજાર વર્ષે આહાર લેવાવાળા હોય પણ તેઓ સંવર

કરવાવાળા નથી તેમને સંવર મુદ્દલ નથી તેમને કર્મક્ષયના મુદ્દાથી આહારનું રોકાણ નથી. આહારનું રોકાણ તો ભવસ્વભાવથી છે જેમ જાનવર ચોવીસ કલાકે એક વખત જ પાણી પીએ તો તે તપની બુદ્ધિએ નહિ પણ ભવસ્વભાવે જ કરે છે ઘોડીઓ, ઘોડા, બળદ, ગાય કે ભેંસ વગેરે સર્વ જાનવરો એક જ વખત દિનમા પાણી પીએ તો તે સર્વે ચોવીસ કલાકના અનશનનો લાભ પામતા નથી કારણ કે ભવસ્વભાવે તેઓ તે પ્રમાણે પાણી લે છે તેમ દેવો ભવસ્વભાવે આહારનું રોકાણ કરે છે પણ કર્મક્ષયના નિમિત્તે તેમના આહારનું રોકાણ નથી તેથી તેમને નિર્જરા પણ થતી નથી

ભાવની મહત્ત્વતાની જરૂર—હવે મનુષ્યનો સ્વાભાવિક આહાર બે વખતનો છે જેણે આજે એક વખત આહાર છોડ્યો, આવતી કાલે બે વખતનો અને તે પછી એક વખત એટલે ચતુર્થભક્ત ચતુર્થભક્ત, ષષ્ઠભક્ત અને અષ્ટમભક્ત અહીં ચતુર્થનો અર્થ ચાર, ષષ્ઠનો અર્થ છ નથી કર્યો પણ 'चतुर्थभक्तपर्यन्तं भक्तं त्यज्यते' એટલે ચોથા ભક્ત સુધીનું ભોજન ત્યાગ કરાય તે ચતુર્થભક્ત-ઉપવાસ અહીં મનુષ્યનો સ્વાભાવિક આહાર બે વખતનો છે માટે આવી રીતની ગણતરી કરાય છે હવે જેઓ કર્મક્ષય માટે જ આહારને રોકે ત્યારે તે તપસ્યા કર્મની નિર્જરા કરે અને કર્મનો ક્ષય કરી શકે આહાર-વિગઈના ત્યાગ માટે પરિણતિની ભાવના થઈ ત્યારે જ કર્મનો ક્ષય થાય તેમ દાન, શીલ તપ એ દરેકમા ભાવ અત્યંત જોઈએ

શક્તિ પ્રમાણે વર્તનરૂપ ભાવ એ ધર્મનો પાયો—તે જ પ્રમાણે ભાવ પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે દાન, શીલ અને તપ કરે તો જ તે ભાવધર્મનો પાયો બની શકે શક્તિ હોય છે, પણ છતાં લાભ ન લે તો તે ભાવ ન કહેવાય શક્તિ પ્રમાણે દાન

તો કરવું જોઈએ શક્તિ હોવા છતા દાન ન કરે અને ભાવ બનાવે તો તે ભાવના લુખી સમજવી, આથી ભાવની જોડે દાન, શીલ, તપની પણ જરૂર છે આ ઉપરથી સમજાશે કે-એકલું દાન, શીલ, તપ કે ભાવ ધર્મ રૂપ બનતું નથી પણ એ બંનેની સહચારિતા જોઈએ

ધર્મનો પાયો મજબૂત ક્યારે બને ?—હવે શક્તિના અભાવે દાન ન દેનારો તે લાભની શ્રેણિને મેળવનારો થઈ શકે. શકિત પ્રમાણે દાનાદિક થાય તો ભાવની સાથે તે પાયો મજબૂત બને શકિત અને સંયોગ છતાં ભાવ ન થાય તો તે ધર્મનો પાયો ન બને શકિતના અભાવે, સંયોગના અભાવે કે વિચિત્રતાએ દાનાદિ ન કરી શકે તો પણ ભાવથી ધર્મનો પાયો બની શકે.

ભાવની ઉત્પત્તિનું બીજ કયું ?—હવે તે ભાવની ઉત્પત્તિનુ બીજ કયુ ? આ જીવ અનતી વખત સંજ્ઞીપણુ, મનુષ્યપણુ પામ્યો તે અંગે શાસ્ત્રકારોએ જણાવ્યું કે-આ જગતમાં કોઈ એવા જીવ નથી કે જે આપણી સાથે ભાઈ-બેન, માતા-પિતા, મિત્ર-શત્રુ આદિના સબંધપણામા ન આવ્યો હોય અર્થાત સર્વ જીવોની સાથે સબંધો આ જીવ અનંતીવાર મેળવી ચૂકયો છે હવે આટલા સંબંધો મેળવ્યા તે વખતે જીવ સંજ્ઞી થયેલો ને ? અને તેથી મનવાળો બનેલો ને ? આ સંબંધો મનુષ્યપણા વિના મળી ન શકે તેથી અનતી વખત મનુષ્યપણું અને મન પામવા છતા ભાવના કેમ [illegible] નહિ ? કારણ કે ભાવનો બાપ મન છે મન [illegible] થય, કારણ કે તે અનતી વખત [illegible] ન પ્રગટ્યો

ક્યા મનને ભાવરૂપ વેલો ઉપજે ?—હવે ક્યા મનને [illegible] ઉપજે ? જે મન દેવ, ગુરૂ અને ધર્મના આલંબ-

નમા ન આવે તેને ભાવના વશનો વેલો ન આવે આ ત્રણ તત્ત્વોના સબંધમા આવ્યા વિના મનમા ભાવનો અકુર ઉદ્ભવતો નથી આથી અનતીવાર મન મળવા છતા તે નકામુ ગયુ. કારણ કે તેમા દેવ, ગુરુ, કે ધર્મનો સબધ મનને મળ્યો નથી ભાવનાની શ્રેણી જાણવાનુ સ્થાન આ તત્ત્વત્રયી છે તેથી તે મળી નથી અને તેથી મન દ્વારા ભાવનાની શ્રેણિ પ્રગટ ન થઈ શાસ્ત્રકારો કહે છે કે તે ત્રણ તો ઘણાને મળ્યા છે

દેવ, ગુરુ અને ધર્મની માન્યતા—જેઓ આર્ય ક્ષેત્રમાં-દેશમા જન્મ્યા જેઓ આસ્તિક તરીકે પોતાને કહેવડાવે તેઓ પોતાના મનને દેવ, ગુરુ અને ધર્મ સાથે જોડવાવાળા હોય છે સર્વ મતવાળા પરમેશ્વરને, ગુરુને અને ધર્મને માનવાવાળા હોય છે કોઈ પણ મત ભગવાનની કે પરમેશ્વરની માન્યતા વિનાનો નથી તેમજ કોઈ પણ દર્શનકાર કે મત ગુરુની માન્યતા વિનાનો નથી પછી ભલે તે ગુરુ ફકીર, પાદરી, જોગી કે બાવા હોય પણ તેને માનવાવાળા તો છે જ જગતના સર્વ દર્શનો અને મતો દેવની સાથે મનને લગાડનારા તેમજ ગુરુની સાથે મનને લગાડનારા છે એટલુ જ નહિ પણ ધર્મની સાથે કોઈનુ ચિત્ત અરુચિકર નથી સર્વ મતો ધર્મને આદરવા લાયક માને છે તેને નકામો ગણવા કોઈ તૈયાર નથી સર્વ આસ્તિકો ધર્મને માનવા અને આદરવા તૈયાર છે પણ કોઈ મતવાળો દેવ ગુરુ અને ધર્મને નકામો ગણવા કે ન માનવા તૈયાર નથી કહો એવો કયો મત છે કે જે આ તત્ત્વત્રયીને ન માનતા હોય? અર્થાત સર્વ કોઈ આ તત્ત્વત્રયીને માનવા તૈયાર છે

તત્ત્વત્રયી લાભદાયી ક્યારે થાય? હવે આ દેવ ગુરુ અને ધર્મ એ, રૂપ તત્ત્વત્રયી [illegible] તો [illegible] છે કે કોઈ [illegible]

સુખ તો ન જ આપે જેમ કે ખસ, તને ખણવાથી ક્ષણિકસુખ ઉપજે પરંતુ પછી દુઃખ થાય હવે જે સુખકારી નથી તેને સુખકારી માની લઈએ તેટલા માત્રથી સુખ નથી. પરિણામ કે ભાવ તો એમ છે ને ? એટલા માત્રથી સુખ ન મળે. દવા કરવાના પરિણામથી કંઈ જીવને આરામ મળતો નથી સ્પષ્ટપણે મન આરોગ્ય માટે દવા લે છતાં મનનુ ધાર્યું થતુ હોય તો દેવ, ગુરુ અને ધર્મ પણ મનના માનેલા બની જાય અને ઔષધ પણ મનનું ધાર્યું મળી જાય તો બીજુ જોઈએ શું ? પણ આપણે જગતમાં દેખીએ છીએ કે આરોગ્યના કારણોએ આરોગ્ય ઉદ્‌ભવે તેમ દેવ ધારી લઈએ તેટલા માત્રથી દેવની આરાધનાનો ફાય ન મળે તેમ ગુરુ અને ધર્મમા ધારવા માત્રથી આરાધનાનો ફાયદો ન મળે, પણ સંપત્તિ આવવાનો રસ્તો હોવો જોઈએ. અને તે માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેમ અહી સાચા દેવ, ગુરુ અને ધર્મ હોવા જોઈએ અને સાચા દેવ, ગુરુ અને ધર્મ તરીકે તેમની આરાધના કરાય તો ફળ મળે આથી તમે જગતના આસ્તિકોથી એક પગથિયુ આગળ વધ્યા

જૈન દર્શનની વિશિષ્ટતા—પરીક્ષા કરનાર હમેશાં મોટા હોય એકડો પણ ન શીખ્યો હોય તે એલએલ બીની પરીક્ષા લેવા જાય તો ગાંડો ગણાય, તેમ અહીં પરમેશ્વરની પરીક્ષા કરવાની તાકાત આપણામાં ન જ હોય આથી છે તે જ માનવા અને તેમની જ આરાધના કરવી તેમ ગુરુપણે જે મનાય છે તે ગુરુ થાય છે તેની પરીક્ષા કરવાની હોય નહિ આમ કહી ઇતરોએ તત્ત્વજ્ઞાની પરીક્ષાને પડદા દીધા છે, એટલે એમને પરીક્ષામાં ઉતરવું નથી [illegible] આપણે [illegible] ઉઠાવવાનું ઇતરોને પાલવે છે પણ જૈનદર્શનને તે પાલવતુ નથી એટલે વગર પરીક્ષાએ દેવ ગુરુ અને ધર્મ માનવાનુ જૈનદર્શનને પાલવતું નથી જૈન-

દર્શનમાં તો દેવ માનો તે પણ તેના લક્ષણની પરીક્ષા કરીને જ માનવાના, ગુરુને પણ તેના લક્ષણની પરીક્ષા કરીને માનવાના. તેમ ધર્મને માનો તે પણ તેના લક્ષણોની પરીક્ષા કરીને માનવાના એ સ્થિતિ છે હવે જે એકડો ન જાણે તે ગોલ ગોલ ભીની પરીક્ષા લે ખરો? નાતનો આગેવાન સ્થાપવો હોય તો તેની પરીક્ષા કરવાની ને? પ્રજાના આગેવાનની પણ પરીક્ષા કરાય પછી જ તેની સ્થાપના થાય

દેવ. ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા જરૂર—અરે, આપણે વકીલાતની પરીક્ષામા પાસ થયા ન હોઈએ તો પણ કેસ માટે કયો વકીલ સારો એમ શા માટે તપાસીએ છીએ? અહીં શું વકીલથી કે બેરિસ્ટરથી તમે મોટા છો? કહો કે આપણે કાયદા નહિ ભણેલા હોવા છતા આપણને કાયદામા બાહોશ એવી જ વ્યક્તિ જોઈએ અને એની તપાસ કરવી જોઈએ તેમ દેવ. ગુરુ અને ધર્મને આપણે માનીએ છીએ તે આપણા આત્માના ઉદ્ધાર માટે અને તેટલા ખાતર એમની પરીક્ષા કરવી જોઈએ હવે કેસ જીતવા માટે રોકેલા વકીલની ગફલતથી હજાર, બે હજાર રૂપિયા જાય પણ જો દેવ. ગુરુ અને ધર્મને આપણે આપણો આત્મા સોંપીએ તેમા જો આપણે ઠગાઈ ગયા તો આત્માના ઉદ્ધારની વાત ક્યા રહી? કહો કે અહીં તો આત્માની સર્વ મૂડી ખોઈ બેસવાનું થાય ને? અહીં જેમ [illegible] (બાહોશ) વકીલને કેસ સોંપાય છે તેનું કારણ [illegible] કેસના નિકાલ માટે અને આપણે [illegible] તેમ [illegible] આત્માના ઉદ્ધાર માટે તત્ત્વજ્ઞાનિ માનીએ પછી [illegible] તો તપાસવું જ જોઈએ, અને તપાસ [illegible] દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માની [illegible] [illegible]

તત્ત્વત્રયીને આત્માના ઉદ્ધાર માટે જ મનાય અને તેથી દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માનવો હોય તો તેની પરીક્ષા પણ કરવી જોઈએ.

એ તો આભને થીંગડું દેવા જેવી વાત!—હવે આભને થીંગડુ દેવુ એ વાત કરવી ઘણી સહેલી પણ થીંગડું દેવુ તે ઘણુ મુશ્કેલ છે દેવની પરીક્ષા માટે તમે કહો છો પણ ભૂતકાળમા અનંતા **તીર્થંકરો** થયા, વર્તમાનમા થાય છે અને ભવિષ્યમાં થશે, તેમ ગુરુમા પણ અનંતા થયા, થાય છે અને થશે, તે સર્વની પરીક્ષા કરવી શી રીતે? એટલુ જ નહિ પણ ધર્મ એ પરિણામને આધીન છે અને તેના ભેદો અસંખ્યાતા છે. ધર્મના યોગ અસંખ્યાતા છે તો તેની પરીક્ષા કરવી શી રીતે? આ તો તમે ભમાવવાનો વિચાર બતલાવ્યો જેમ કોઈને તાવ આવ્યો અને વૈદ્યને કહ્યુ વૈદ્ય દવામા શેષનાગનો મણિ લાવી પાણીમા નાખીને પીવાનુ કહ્યુ આ વાત કહેવી ઘણી સહેલી અને સુંદર સાથે જરૂરી અને સફળ છે છતા અશક્ય હોઈ આદરવાલાયક ન બને, તેમ અહીં અતીતના **તીર્થંકરોનુ**, વર્તમાન તેમજ ભવિષ્યના **તીર્થંકરોનું** સ્વરૂપ તપાસવું તેમજ ગુરુઓની પરીક્ષા કરવી તેમજ ધર્મના પરિણામ એટલે આત્માના અસંખ્યાતા અધ્યવસાયો તપાસવા તે ઘણી મુશ્કેલીની વાત છે, જેમ સર્પના મણિ પામવા શક્ય નથી, તેમ અહીં અનંત કાળના દેવ, ગુરુ અને ધર્મના અસંખ્યાતા પરિણામની પરીક્ષા થઈ શકે તેમ નથી માટે આપને સુદેવાદિ તરીકે માનવાની જરૂર છતા તે અશક્ય હોઈ બની ન શકે. એવી શંકાના જવાબમા જણાવવાનું કે ‘અનુભવ’ જગતના સોનાની કે હીરાની, જગતના માણેકની દરેકે દરેક અંગ જોઈને પરીક્ષા નથી કરતા પણ તેનાં લક્ષણ દ્વારા તેની પરીક્ષા કરીએ છીએ સોનાનો કસ જોઈને બૂત,

ભવિષ્યના સોનાની પણ પરીક્ષા કરીએ છીએ. જો કે ભૂત, ભવિષ્યનું સોનું જોયું નથી છતાં પરીક્ષા કરાય છે તે શાથી? તેમજ હીરા, માણેકમાં સમજવું. કારણ કે તેનું લક્ષણ સર્વગત એક જ રૂપે રહેલું છે. કોઈ કાળે સોનું કાળું હોય જ નહિ. ભૂતમાં જે હતું તે જ ભાવિના રહેવાનું છે. આથી લક્ષણ દ્વારા જે પરીક્ષા કરો તે ભૂત અને ભાવિના સોનાને પણ લાગુ કરી તેની પરીક્ષા કરી શકો છો. આવી રીતે હીરા, માણેક કે મોતીની પરીક્ષા લક્ષણ દ્વારા બની શકે. તેમ અહીં સર્વ દેવ, ગુરુ અને સર્વ ધર્મની વ્યક્તિ દ્વારા પરીક્ષા ન કરી શકો પણ લક્ષણ દ્વારા તો પરીક્ષા કરી શકો.

'અરિહંત'પદ, 'સિદ્ધ'પદ અને 'સાધુ'પદ—અહીં 'નવપદ' તે લક્ષણ દ્વારા જ સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મ મેળવી આપે. અરિહંત અને સિદ્ધ એ બેમાંના જે કોઈ હોય તે જ સુદેવ. કોઈ વાર 'અરિહંત' કે સિદ્ધ પદમાં જે જીવ દાખલ ન હોય તેવા જીવને દેવ તરીકે માનવા જની તૈયારી ન થાય. તેથી ભૂત કે ભાવિના અરિહંત પણ આવી જાય તે કારણે 'અરિહંત' પદ રાખ્યું. **ઋષભદેવજી** કે **મહાવીરસ્વામી** એ તો વ્યક્તિ છે. પદ્[illegible] નહીં અને અરિહંત એ પદ—લક્ષક છે. તેમાં દાખલ થયેલા અનંત જિનપણામાં દાખલ [illegible] જ સુદેવ તરીકે માન્યા છે. તેમાં જે દાખલ ન [illegible] હોય તેને સુદેવ તરીકે ન માનીએ. હવે [illegible] તેને જ મનાય કે જે ગુરુ પદમાં દાખલ [illegible] આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે સાધુ-પદમાં [illegible] [illegible]

સર્વ ગુરુ તરીકે મનાય સ્વરૂપમાં દાખલ થયા એટલે સર્વમાન્ય આ ઉપરથી સુગુરુને સુગુરુ તરીકેની પરીક્ષા કરી માનવામા આવે તો જ આત્માનો ઉદ્ધાર થાય.

ઇતરોની માન્યતા અને આરાધના–ઇતરો પોતાના દેવ, ગુરુ કે ધર્મને સારી રીતે માનીને આરાધે છે પણ કુદેવ, કુગુરુ કે કુધર્મ તરીકે ધારતા કે માનતા નથી અને તેઓ એમ કબૂલ પણ ન કરે કે અમે કુદેવને સુદેવ માનીએ છીએ આથી સર્વ દર્શનકારો પોતપોતાના દેવ, ગુરુ અને ધર્મને સુદેવ તરીકે માને છે કોઈ પણ કુદેવને માનીને કે જાણીને સુદેવ તરીકે માનતો જ નથી તેમ ગુરુ અને ધર્મમા પણ સમજવું

માન્યતા સરખી છતાં ફરક કેમ? હવે સર્વની માન્યતા સરખી છતા ફરક શી રીતે? જો તમે 'નવપદ'મા આવો તો ફરક ચોકખો માલમ પડશે 'અરિહંત' અને 'સિદ્ધ' પદની અવસ્થામાં આવેલો કોઈ પણ હોય તે સુદેવ તરીકે, તેમ 'આચાર્ય,' 'ઉપાધ્યાય' કે 'સાધુ' પદની અવસ્થામા આવેલો કોઈ પણ હોય તે જ સુગુરુ કહી શકાય

ધર્મ થાય છે એમ ક્યારે મનાય?–હવે ધર્મની વાત લઈએ દુનિયાના દરેક જીવ પ્રવૃત્તિ સ્વાર્થ પૂરતી જ કરે છે ધર્મ કરે છે, ધર્મ થયો, થશે કે થાય છે એવો વિચાર ક્યારે સમજાય? સમ્યગ્ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપને અંગે તમારા વિચારો થતા હોય તો તમારે માનવું કે હું કંઈક ધર્મમા છું, અને તેમા આગળ વધું, તેને મેળવવા પ્રયત્ન કર્યો હોય તો જ ધર્મમા છું એમ મનાય કહાય આત્મા એમ કહે કે હું આ ગાઢ મહાર્થમાંથી [illegible] નથી તો માનવું કે આપણે નીચા છીએ, એ ચઢતી અનુમોદનામાંથી કોઈમા પણ આત્મા ગયો તો ગુણધર્મ [illegible] આવ્યો !! આત્મા ગયેલો છે

શાશ્વતી અને અશાશ્વતી ઓળીઓ–આ ઉપરથી 'નવપદ'ની વાત જણાવી 'નવપદ'માંથી પ્રથમના બે પદ સિવાયના દેવ તરીકે માનવા જાઓ તો કુદેવ તરીકે માનવામાં ભૂલ કરી તેમ પછીના ત્રણ પદ સિવાયના ગુરુને માનવા તયાર થાઓ તો કુગુરુ તરીકે માનવાની ભૂલ કરી ચૈત્રી અને આસો માસની ઓળી શાશ્વતી કહી અને બાકીની અશાશ્વતી કહી બાવીસ તીર્થંકરના વખતમાં સંવચ્છરી નિયમિત ન હોય તેથી તે અઠ્ઠાઈ અશાશ્વતી છે અહીંયા ઓળીઓવાળી જે અઠ્ઠાઈઓ છે તે શાશ્વતી છે એટલે દેવ ગુરુ અને ધર્મ માન્યા સિવાય કોઈ પણ કાળે કોઈ પણ શાસનને ચાલતું નથી ચોમાસી આદિ, બાવીસ તીર્થંકરના વારામાં ન કરે તો પણ ચાલે, પણ તત્ત્વત્રયી તો સર્વ કાળે સહુને માનવી પડે તેમાં પ્રથમના બે દિન દેવ તરીકે આરાધવા માટે, પછીના ત્રણ ગુરુની આરાધના માટે અને છેવટના ચાર ધર્મને આરાધવા માટે નિયમિત થયેલા છે

જૈનોના ધર્મના તહેવારો–હવે જૈનોમાં ધર્મના તહેવારો તે સુદેવાદિ કે સુગુરુના આલંબનમાં જતા નથી સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મના આલંબનને નિયમિત કરનાર કોઈ પણ ધર્મના તહેવાર હોય તો તે જૈન ધર્મના જ છે કોઈ પણ જૈન તહેવાર આત્માનુ [illegible] કરનાર સિવાયના છે જ નહિ જૈનપર્વો, તહેવારો તે આત્માને માટે જ છે અને આરાધના પણ તે આત્માને માટે જ છે કોઈ દેવને અંગે, કોઈ ગુરુને અંગે જેમ દિવાળી ભગવાન મહાવીરને અંગે જ્ઞાનપંચમી જ્ઞાનને અંગે [illegible] [illegible] આરાધનાકારક [illegible] નિયમિત હોય છે આ 'નવપદ'ના દિવસો [illegible] [illegible] વિચાર અને ધર્મના [illegible] [illegible] [illegible] દેવ, ગુરુ અને ધર્મના [illegible] નવ [illegible] [illegible] નવ [illegible]

તેની આરાધના કેવી રીતે કરવી અને તે કેવા મહિમાવાળું છે તે અગ્રે જણાવાશે.

નવપદનું આરાધન

एएहिं नवपएहिं सिद्धं सिरिसिद्धचक्कमाउत्तो ।
आराहंतो संतो सिरिसिरिवालुव्व लहइ सुहं ॥ ६१ ॥

આ અરિહંત વગેરે નવપદો વડે કરીને બનેલા શ્રી 'સિદ્ધચક્ર'ની ઉપયોગપૂર્વક આરાધના કરતા થકા મહારાજા 'શ્રીપાલ'ની જેમ સુખને પામે છે માટે હે જીવ! તું નવપદમય શ્રીસિદ્ધચક્રનું આરાધન કર

(सिरिसिरिवालकहा)

વ્યાખ્યાન ૨ : 'અરિહંત' પદ

"तत्थऽट्ठारसदोसविमुक्कं विसुद्धनाणमयं ।
पयडियतत्तं नयसुरराय झाएह निच्चंपि ॥ १ ॥"

(सिरिसिरिपालकहा गा० २४)

ત્રણ પ્રકારે બોધ પામનારા જીવો—શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ રત્નશેખરસૂરિજી મહારાજ શ્રીપાલચરિત્રની રચના કરતા પહેલા આગળ જણાવી ગયા કે—આ સંસારમાં બોધ પામનારા જીવો ત્રણ પ્રકારના છે. કેટલાક પ્રભુના શાસ્ત્રને સમજીને બોધ પામે. તેઓને હેતુ-યુક્તિની જરૂર રહેતી નથી. તેઓ જ્ઞાની પુરુષના વચન ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખે છે અને તેમને કોઈ જાતનો સંશય નથી, આટલા માટે તે જ્ઞાનીઓ આપણને સન્માર્ગનો ઉપદેશ કરે છે તેથી તેમનું કહેલું માનવું જોઈએ એમ માનનારા પ્રભુ-સંમિત કહેવાય. સર્વ જીવો એકસરખી ધારણાવાળા હોતા નથી. જેઓ આજ્ઞા પ્રધાન કરી માર્ગને ન અનુસરતા હોય તેવાઓને માટે બીજો માર્ગ મિત્રસંમિત છે. બાળમિત્ર મિત્રને હેતુ-યુક્તિથી વાતને સમજાવવી પડે. તે પછીથી તેની પાસે સદાચાર કરાવાય અને નિંદાને લાયક પદાર્થનો ત્યાગ કરાવાય. આવી રીતે બે પ્રકારના જીવો જણાવ્યા છતાં ત્રીજો ભેદ, [illegible]

મિત કહેવાય આમાં સૌથી ઓછો વર્ગ તે આજ્ઞાવાળો, બીજો હેતુ-યુક્તિવાળો અને સૌથી વધારે વર્ગ તે દૃષ્ટાન્તને માનવાવાળો છે

નવપદની આરાધના શા માટે?—હવે અહીં 'નવપદ'ની વાતમાં તત્ત્વત્રયી છે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ સર્વ દર્શનોમાં માનવામાં આવે છે દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માનવા શા માટે? અને તેનાથી તે કાર્ય થાય છે કે કેમ? આ બાબત આપણે વિચારીએ દરેક આસ્તિક મતવાળાને કબૂલ કરવું પડશે કે દેવ. ગુરુ અને ધર્મને માનવા તે આત્મકલ્યાણને માટે જ છે તે વિના વિશિષ્ટ કોઈ બીજા તત્ત્વ નથી દુનિયાદારીથી પદાર્થ મળે તેમાં લાભ-નુકસાન આદિ થયા કરે છે પણ આત્માનું કાર્ય દુનિયાદારીથી બનતું નથી, માટે તે કાર્ય દેવ, ગુરુ અને ધર્મથી બને તેટલા માટે જ 'નવપદ'ની આરાધના છે

દેવના બે ભેદ-અરિહંત અને સિદ્ધ—હવે દેવની અંદર બે ભેદ છે એક અરિહંત અને બીજો સિદ્ધ. અરિહંત મહારાજ માનવાનું કારણ શું? નિરંજન, નિરાકાર, જ્યોતિ-સ્વરૂપ સિદ્ધને માનીએ '**धर्माऽधर्मौ विना नांगं०**' એટલે ધર્મ અધર્મ આદિ જેને નથી તેવા જેને અંગ ન હોય, શરીર ન હોય. શરીર ન હોય એટલે મુખ પણ ન હોય તો પછી બોલવાનું કે શાસ્ત્રનું કથન ક્યાથી બની શકે? અરિહંતને દેવના ભેદમાં ન લઈએ અને 'સિદ્ધ'ને જ માનીએ તો શાસ્ત્ર કલ્પિત જ કહેવાય; કારણ કે નિરંજન, નિરાકાર માનવાથી શરીર, મુખ, કથન, શાસ્ત્રાદિની પ્રવૃત્તિ જ ન સંભવે હવે સર્વજ્ઞપણા વિના સર્વ પદાર્થોનું જ્ઞાન અને તેનું સ્વરૂપ આદિ જણાય જ નહિ 'અરિહંત'ને દેવ માનવામાં ન આવે અને 'સિદ્ધ'ને માનીએ તો ઉપદેશ કે ધર્મ રહે જ નહિ માટે દેવના બે ભેદ-એક શરીરધારી તે 'અરિહંત દેવ,' નિરંજન, નિરાકાર તે 'સિદ્ધ' એટલે શરીર વિનાના.

અરિહંતનું સ્થાન પ્રથમ કેમ?—હવે બન્નેને જુદી રીતે માનો છો તો સિદ્ધ મહારાજા અધિક ગુણવાળા, ઊંચી પાયરીવાળા એમ કહેવું જોઈએ **'सिद्धिगइ नामधेयं ठाणं'**। સિદ્ધની સ્થિતિને પામનારા—એ સ્થિતિ ઉત્તમ ગણવી જોઈએ. નવપદના નવપદ૦। **नमो अरिहंताणं**ની જગોપર **'नमो सिद्धाणं'** બોલવું જોઈએ. ન્યૂન ગુણવાળાને પ્રથમ સ્થાન કેમ? 'અરિહંત' ઓછા ગુણવાળા છે વળી 'સિદ્ધ' અધિક ગુણ કે સંપૂર્ણ ગુણવાળા છતાં પાછળ? કેમ? વાત ખરી, પણ જરા સમજો કે 'સિદ્ધ'ની ઉત્પત્તિ અરિહંતથી કે અરિહંતની ઉત્પત્તિ સિદ્ધથી? સિદ્ધ પહેલા કોઈ અરિહંત થવાના નથી પણ અરિહંતમાંથી સિદ્ધ બનવાના. હવે સિદ્ધે કહેલા માર્ગમાં ચાલવાથી અરિહંત બનવાનું કે અરિહંતનો કહેલો માર્ગ સિદ્ધ બનાવે? તે વિચારો. અરિહંત મહારાજા જ સિદ્ધ થવાનો માર્ગ બતાવી શકે તેથી અરિહંત મહારાજને પ્રથમ પદે લેવાય છે. હવે તે પ્રથમ પદે હોય તો માર્ગની આરાધના કરીને સિદ્ધપણું મેળવી શકાય. જો અરિહંત ન હોય તો મોક્ષમાર્ગ બતાવનાર, તેનો આદર કે મેળવવું વગેરે બની શકે જ નહિ. માટે સિદ્ધ થવાની જડ જો કોઈ હોય તો તે અરિહંત મહારાજા જ છે. સિદ્ધનો માર્ગ સિદ્ધ થવાનું કે સિદ્ધિ પામવાનું મૂળ અરિહંત જ છે. જેથી અરિહંત મહારાજા ન્યૂન ગુણવાળા ચાર ઘાતીના ક્ષય કરનારા હોવા છતાં તેમની દ્વારા જ મોક્ષની ઉત્પત્તિ—સિદ્ધિ થવાનું તેટલા માટે જ અરિહંત પ્રથમ પદે છે. હવે સિદ્ધ મહારાજ તે કંઈ વ્યવહારની ચીજ નથી. તે [illegible] અતીન્દ્રિય વિષયભૂત છે. તેમનો વિષય સ્પર્શ, રસ, [illegible] ઇન્દ્રિયો નથી. તો તે સિદ્ધ છે તે જાણવું કોને આધારે? કહો કે કેવળ અરિહંત મહારાજની વાણીથી [illegible] સિદ્ધ જણાય છે. જો અરિહંતની વાણી ન હોય તો સિદ્ધ [illegible] નહિ. અરિહંતની [illegible] સિદ્ધની [illegible]

કસોટીના ચોકખાપણાએ સોનાની ચોકખાઈ માલુમ પડે છે કસોટી વિના એ ન બને, તેમ અહીં અરિહંત વિના સિદ્ધને માનવાનું કોઈ કારણ જ નથી. માટે પ્રથમ પદે 'અરિહંત' રાખ્યા

છોડવામાં મોજ એ કલ્પના કોની?–હવે ચોવીસીમાં જેમ સૌથી પ્રથમ ધર્મની જાહેરાત કે પ્રવૃત્તિ થાય ત્યારે પ્રથમ સ્થિતિ કોની? કહો કે અરિહંતની જેમકે–દાખલા તરીકે **ઋષભદેવજી** થયા તે વખતે દશા શી? ૧૮ કોડાકોડ સાગરોપમનું અંધારું દશ કોડાકોડ પલ્યોપમો બરાબર એક સાગરોપમ, તેવા અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમ સુધી અંધારું ત્યાં સુધી કોઈને મોક્ષમાર્ગ જણાય જ નહિ જેમ ઘરે ગાય હોય તે ચરે, ઘાસ ખાય, દૂધ આપે, આયુષ્ય પૂરું થયે મરણ પામે તેનું જીવન કેવળ ભારપૂર્વકનું હોય છે તેવી રીતે પૂર્વ કાળમાં મોટાં મોટા જીવનો ચાલ્યાં જતા હતાં **આર્યરક્ષિતસૂરિજી**ના સમયમાં ૨૦૦–૨૫૦ વર્ષના આયુષ્યવાળા મનુષ્યો હતા તેથી અધિક વર્ષવાળા મનુષ્યો તે ભરતના નંગભવે એમ વિચારવું પડયું ત્રણ પલ્યોપમ સુધીની જિંદગી જાય ત્યાં સુધી જીવન તે જાનવર જેવું ગણાય એટલે ખાવું, પીવું, હરવું, ફરવું. આવી સ્થિતિ અઢાર કોડાકોડ સાગરોપમ સુધી ચાલી આ સમયે હવે મોક્ષનો માર્ગ સમજાવવો તે કેવી રીતે બને? જો કે પ્રભુ ભવાન્તરથી ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે તે વાત જુદી છે પણ આપણે તો અહીં સામાન્યપણે વિચારીએ કે મળ્યાની મોજ છે પણ છોડવામાં મોજ છે એ કલ્પના આવે ક્યાંથી? કારણ કે મળ્યાની મોજનો પવન અઢાર કોડાકોડ સાગરોપમથી ચાલ્યો હતો અહીં પ્રભુ ભવાન્તરથી જ્ઞાન લઈ આવ્યા હતા તેથી છોડવામાં ધર્મ, [illegible] નિવૃત્તિ મોક્ષ અને મોજ છે, આવો ઉપદેશ તેમણે દીધો અને તેથી મોક્ષમાર્ગ વહેતો થયો **કલ્પસૂત્રમાં તીર્થંકર**ના વર્ણન [illegible]–અંતકૃદ્‌ભૂમિ અને પર્યાય-

થશે, તેમ આચાર્યમાં પણ પાંચ આચારાદિને પાળે, સૂત્રાર્થને જાણે એવા આચાર્યને નમસ્કાર કરો ત્યાં પણ ‘અરિહંત’પદની અનુવૃત્તિ લેવાની એટલે અરિહંતના શાસનમા કહેલા આચારને પાળવાવાળા આચાર્યને નમસ્કાર. તેથી ઇતર દર્શનકારોના આચાર્યને નમસ્કાર ન થાય હવે ‘ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર હો’ ત્યા સર્વને થાય પણ અહીં ‘नमो अरिहंताणं उवज्झायाणं’ એટલે અરિહંતના શાસનમાં દ્વાદશાંગીને ભણાવનારા ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર કરુ છું, તેથી ઇતરોના ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર ન જ આવે તેમ સાધુ ભગવંતમાં નમસ્કાર એટલે સમ્યગજ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર દ્વારા આરાધના કરનારા સાધુને નમસ્કાર હો સર્વમા અરિહંત-પદની અનુવૃત્તિ લેવાય તો જ ઇતરોની વ્યાવૃત્તિ બને છે અરિહંત-પદ લાવવાથી ઇતરોના ‘સિદ્ધાદિ’પદો આવી શકતાં નથી તેથી સર્વથી પ્રથમ નંબરે આરાધ્ય કોઈ હોય તો તે અરિહંત મહારાજ છે, અને તેમના દ્વારા આગળના પદોની વ્યવસ્થા રહેલી છે

‘અરિહંત’ પદનું એવું રટણ—હવે ઇતરો પોતાના દર્શનને સમ્યગદર્શન જ માને છે કોઈ મિથ્યા માનવા તૈયાર નથી, તેમ આપણે પણ તેમ માનીએ ત્યા સાચું શું? ત્યારે અરિહંત મહારાજનું જે દર્શન તેને નમસ્કાર તેમ જ્ઞાનમા પણ જ્ઞાનને સર્વ કોઈ માને છે. સર્વ કોઈ પોતાનું જ્ઞાન સાચું માને છે ત્યાં ‘नमो नाणस्स’ કહેવાથી ઇતરના જ્ઞાનને નમસ્કાર થયો ને? ‘अरिहंताणं’ પદની અનુવૃત્તિથી અરિહંત મહારાજના શાસનમાંથી જે જ્ઞાન તેને નમસ્કાર હો તેમ ચારિત્રમાં પણ સમજવું કેટલે સર્વ દર્શનકારો વ્રત, વર્તન, યમ, નિયમને માને છે તેથી ચારિત્રને નમસ્કાર કરવાથી સર્વ આવે પણ અરિહંતના શાસનમાં જે જણાવેલ કહેલું ચારિત્ર હોય તેને જ નમસ્કાર, આથી બીજાઓ ન આવે તેમ તપમા પણ સમજવું એટલે કે અરિહંતના

શાસનમાં બતાવેલું જે તપ તેને નમસ્કાર આથી ચાન્દ્રાયણાદિ તપોને નમસ્કાર ન થાય. અરિહંત સિવાયના આઠ પદો તે અરિહંત મહારાજ ઉપર જ નિર્ભર છે તેમના સંબંધ વિના બાકીના આઠ પદની વ્યવસ્થા થઈ શકે નહિ. હવે તો બાકીના આઠ પદો ન હોય તો પણ કદાચ એક વખત કહી દઈએ કે નવમા પદના અભાવે તો કયું પદ મૂકીએ? નવ મૂકો પણ અરિહંત પદને ન મેલો તો એક જ બાકીના આઠને લાવશે પણ બાકીના આઠ પદો [illegible] એવી તાકાત નથી કે તે અરિહંત પદને લાવી શકે. માટે 'નવપદો' જરૂરી છતાં જો પદ પદ સમાવેશ કરવાનો વખત ન હોય તો સર્વ પદોને ઉત્થાપન કરવાનો સમય ન હોય તો [illegible] પ્રથમ પદ અરિહંત તેને તો ભણી જ [illegible] આ વાત ધ્યાનમાં [illegible] કોઈ [illegible] 'नमो अरिहंताणं भगवंताणं' વગેરે પદ [illegible] કરતા તેના અરિહંત [illegible] 'नमो परमेष्ठिने' [illegible] નવપદ [illegible] ન પાડું [illegible] કોઈ [illegible] અરિહંત પદ [illegible] બાકીના [illegible]

મિસાલનો વેપારી [૮] મિસાલ [illegible] 'नमो अरिहंताणं' [illegible]

શ્રીપાલમહારાજા અને નમો અરિહંતાણં [૩] શ્રીપાલને અંગે દરિયામાં વહાણો ચાલી રહ્યાં છે. સાત મુખવાળા **મગરમચ્છને** નામે કૌતુક ઊભું થાય છે. ત્યાં **શ્રીપાલને** દેખવા બોલાવાય છે. અહીં નીચે દરિયો, ઉપર આકાશ છે. ત્યાં સાત મુખવાળો **મગરમચ્છ** જોવો. જીવનની તૃષ્ણાવાળા મનુષ્યને એની શી અસર થાય? એના મોમાંથી શું નીકળે? આવા વખતે જે મુખમાંથી 'નમો અરિહંતાણું' પદ નીકળ્યું હશે ત્યાં પદની કિંમત નથી ગણવાની પણ તે આત્મામાં સંસ્કાર કેવા જામ્યા છે, તે ધ્યાનમાં લેવાનું છે. નીચે દરિયો અને ઉપર આભ છે, છતાં આવા સંસ્કાર કેમ ટક્યા? આપણે તો માતાપિતાને ઓળખ્યાં નથી અરે તેમને મર્યા દશ વરસ થયા હોય છતા નદીમાં પૂર વધારે આવે અને આપણે ત્યાં હોઈએ તો 'ઓ બાપ રે! ઓ મા રે!' એવા શબ્દો વિપત્તિ વખતે નીકળે ત્યાં એ માબાપને આભારી નથી પણ સંસ્કારને આભારી છે. બાલ્યવયમાં માતાપિતા મરણને શરણ થયા હોય તો પણ તે બોલાય, તેનું કારણ પણ સંસ્કાર જ છે. અહીં ફાટક પરથી પડી દરિયામાં જવાય છે ત્યાં 'નમો અરિહંતાણં' મોમાંથી નીકળે તે બનાવટથી નથી બોલાતું. બીજા સમયે તો બનાવટી બોલાય પણ અહીં મરણનો સમય છે તેથી ત્યાં બનાવટી ન બોલાય.

આપણું 'નમો અરિહંતાણું' દેરાસર કે ઉપાશ્રય પૂરતું— હવે આજના દિન માટે જ આ 'અરિહંત' પદ આરાધવા માટે છે એમ નહિ, પણ આવી નવી નવી સંપત્તિના સમયે એ 'નમો અરિહંતાણું' પદ એટલું બધું ઓતપ્રોત થવું જોઈએ કે તે કદાપિ પણ વીસરાવું જોઈએ નહિ. છોક વખતે પણ પેલા ઉપરીને 'નમો અરિહંતાણું' યાદ આવ્યું. આપણે તો આગળી બેટે ત્યાં શબ્દો નીકળે કે 'ઓ બાપ રે! અને ઓ મા રે!'ની

બૂમ પાડી ઊઠીએ અહીં જાગતાં 'નમો અરિહંતાણં' નથી આવતું તો પછી ઊંઘતાં કે આકસ્મિક કોઈ દુઃખવાના પ્રસંગમાં તો તે ક્યાંથી યાદ લાવી શકશો? આપણે 'નમો અરિહંતાણં' છે ખરું પણ તે દેરાસર કે ઉપાશ્રય પૂરતું. પણ ખરી રીતે તો તે એવી રીતે જામવું જોઈએ કે જેમ પેલા વેપારીની બાબતમાં જેમ શ્રીપાલ મહારાજાની બાબતમાં બન્યું. આત્માનું કામ સમજી તે પદનું ઉચ્ચારણ પ્રતિક્ષણ થયા કરે તેમ પણ જોઈએ.

ઈષ્ટસ્મરણના દૃઢ સંસ્કાર [૪]–હવે પાણીને ગર્ભિ મનાવ્યો છે. પોતાની સ્ત્રીને તેણે ફૂલની માળા લાવવા કહ્યું. ત્યાં સ્ત્રીએ પતિનું કહ્યું માનવાનું છે. જ્યાં સ્ત્રી ઓરડામાં પગ મૂકે છે ત્યાં વિચારે છે કે અંધારામાં પગ મૂકતાં કોઈ જાનવર મારું જીવન નાશ કરે તો હું ખરાબ રીતે ન મરું તે માટે નવકારનું સ્મરણ કરી એ સ્ત્રી ઓરડામાં પગ મૂકે છે. અહીં ઘરના ઓરડાનું સ્થાન છે, પરંતુ નહીં ત્યાં પણ પગ મૂકતાં ઈષ્ટ-સ્મરણ વિનાનું જીવન જાય તે પાલવતું નથી. જીવન ક્યારે જશે તેના પત્તાં નથી, નથી ઈષ્ટસ્મરણ વિના તે ન જાય તે માટે, આ સ્ત્રીને કેવા સંસ્કાર જમાવેલા છે તે વિચારો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

પદ ખાસ જણાવ્યું. આખા સંસ્કારમાં તે પદ રહેવું જોઈએ અને તેથી સંસ્કારની જબરજસ્ત સ્થિતિ હોય તેથી તે જ પદ બોલી શકાય. આવી રીતે 'અરિહંત'ના ગુણ કે સ્વરૂપ જાણ્યા વિના તેમની આરાધનાનું ફળ મેળવી શકીએ નહિ. કલ્પવૃક્ષને જેવા સ્વરૂપે આરાધીએ તેવું ફળ એ આપે. જેવી બુદ્ધિએ તેનું આરાધન તેવું ફળ પ્રાપ્ત કરાય. અહીં 'અરિહંત'ના ગુણો અને ગુણોની કિંમત જાણ્યા વિના તેવું ફળ મળી શકે જ નહિ.

અરિહંતના ગુણો કયા?—હવે 'અરિહંત'ના ગુણો કયા? '**अट्ठारसद्दोसविमुक्के**'। આપણે દેવને માનીએ છીએ શા માટે? પરમેશ્વરને જૈનો માને અને ઇતરો માને તેમાં ફેર શો? ઇતર જે માને છે તે આપવાની દૃષ્ટિએ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, બાયડી, છોકરાં, ઘરબાર, ધન-માલ સર્વ ઈશ્વર આપે છે. માટે જૈનેતરો તેને દેવ માને છે એટલે પરમેશ્વર તે ઘરાકના શેઠ છે. જગતના સર્વ જીવો ઘરાક છે અને ઈશ્વર તે શેઠ છે, આવી રીતે ઈશ્વરને માને. જૈનદર્શનની એવી માન્યતા નથી. તે તો દેવને એક જ સ્વરૂપે માને છે. જીવ અનાદિ કાળથી રખડ્યા તે શાને લીધે? ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને લીધે. હવે પરમેશ્વરને માનવા શા માટે? તે ક્રોધાદિથી રહિત હોય તેથી. જેના વચનમાં કે ઉપદેશમાં ક્રોધાદિ ચારનું પોષણ કે રહેવાનું સ્થાન ન હોય તેવા 'અરિહંત'ને આપણે માનીએ છીએ. હવે સર્વ કેવળીઓમાં અઢારે દોષ નથી, પછી તે ગણધર-કેવળી, સામાન્ય-કેવળી કે તીર્થંકર-કેવળી હોય. હવે જ્યાં અઢારે દોષનું રહિતપણું હોય ત્યાં તીર્થંકરપણું હોય એમ નથી પણ જ્યાં જ્યાં તીર્થંકરપણું ત્યાં ત્યાં અઢારે દોષનું રહિતપણું છે. '**अट्ठारस विप्पमुक्का नमामि देवाधिदेवं तं**'—એટલે અઢારે દોષ તીર્થંકરને ન હોય. જે દુનિયા અઢારે દોષમાં ખૂંચી છે તેનાથી આ રહિત છે. જડ

પદાર્થના ક્રોધ, માન, માયા, હાસ્ય રતિ અરતિ આદિ નથી તેથી ૧૮ દોષ રહિતને અરિહંત માનવા એ અર્થના ગાર આવે તથી સંપૂર્ણ-લેશ માત્ર ઓછું નહિ. લોકાલોક પ્રકાશક કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન. તે ચાર ઘાતીનો ક્ષય કરવાથી પ્રગટ છે તેથી અનંતજ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય એ ચતુષ્ક [illegible] થયુ હોય તેવા 'અરિહંત' પદને પ્રથમ નંબરે માનવાનું છે.

મોક્ષમાર્ગ બતાવનાર પરમેશ્વર—હવે જેના જ્ઞાનાદિ ગુણ અનંતા છે તેવા દેવને માનવાથી અમને ફાયદો શો? જૈનશાસન એને નમસ્કાર કરવાયોગ્ય ગણે છે એકુ તો ગુણવાળા [illegible] ગુણી હિંમતને લઈને સર્વ કાળના તીર્થંકરો નમસ્કાર [illegible] છે તેમજ 'पयडिअतत्ते' એટલે ગુણ કરવાવાળા 'प्रकटिततत्त्वान्' એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપાદિ તત્ત્વોને [illegible] બતાવનાર છે તેવા તીર્થંકરને માનીએ છીએ પરમેશ્વરને બતાવનાર તરીકે માને [illegible] જેના પરમેશ્વરને બતાવનાર તરીકે માને [illegible] વાનો પાપ છોડવાનો કર્મ છોડવાનો સમ્યગ્દર્શનાદિને પામવાનો તેને સિદ્ધ કરવાનો યાવત્ મોક્ષ પામવાનો [illegible] બતાવ્યો માટે એમને આપણે માનીએ [illegible] માને [illegible] છે તેથી જીવ-અજીવાદિક [illegible] [illegible] કર્મથી છોડાવ્યા [illegible] બતાવનાર અરિહંત પરમાત્મા [illegible] [illegible] જીવાદિ [illegible] માનતા છે

ગણાય છતા તેઓ જીવન જીવવા માગે છે, પણ સાથે એ નિશ્ચય કરે છે કે મર્યા પછી કિંમત થશે તેમ અહીં અરિહંત પરમાત્માને માટે તેમના ભક્તોએ કિંમત આંકી છે એમ નહિ, માટે અરિહંત પરમાત્માને આઠ પ્રાતિહાર્ય સર્વ કાળ માટે હોય જ છે ઇતરો માયાવી પ્રાતિહાર્ય માને છે ઇંદ્રોને, દેવને, રાજાને, મુનિઓને અરિહંત પૂજ્ય તરીકે થયા છે અને તેથી જ પ્રાતિહાર્ય એટલે પહેરેગીર જેમ ચોવીસ કલાક રહે તેમ તેઓ પણ રહે જ છે તેથી ઇંદ્રાદિક દ્વારા ને પ્રાતિહાર્યો દ્વારા જે અરિહંત પૂજાયેલા છે તેમને માટે કરવું શું? ઓળી કરતા પ્રથમ દિને દહેરામાં તેમજ નવકારવાળી ગણતાં માત્ર તે પદ ગણ્યું તેમ જ નહિ પણ તે ગણવાથી એવા સંસ્કાર ઉત્પન્ન કરો કે તેના સંસ્કાર-તેનું ધ્યાન હમેશાંને માટે મસ્કાર રૂપે નાખો. આવી રીતે 'અરિહંત'-પદ જણાવ્યુ હવે 'સિદ્ધ'પદ કયુ, કેવું, તેના ગુણો શા, તેનાથી શા ફાયદા વગેરે અગ્રે જણાવાશે

મુગર-ખાડ વિનાની લેવા તૈયાર હોતો નથી તેમ અહીં પણ શ્રીપાલના ચરિત્રમા પ્રસિદ્ધિ, સિદ્ધિ, સાહેબી, સત્તા, ચમત્કાર આદિ સર્વ જણાવવામા આવ્યું છે પણ શાસ્ત્રકારનુ તત્ત્વ તેમા નથી તત્ત્વ શામા છે? જેમ ચારે બાજુ ગોળ લગાડીને ઓળિયો અપાય તેમા ગોળથી તત્ત્વ નથી પણ ઓળિયો આપવાથી છે, તેમ અહીં ચરિત્રમા સર્વ બીના જણાવાય, પરંતુ શાસ્ત્રકારનું તત્ત્વ તેમાં નથી પણ માત્ર 'નવપદ'ના આરાધનમા છે

નવપદની આરાધનાનુ ધ્યેય—જેમ છોકરાને પરણાવવા બીજે ગામ જવાય તેમા ગાડી, પોલીસપાર્ટી, માણસોને ભેગા કરાવાય, વાજાં વગડાવાય એ સર્વમા તત્ત્વ કન્યા લાવવાનુ છે હવે ત્યા જો કન્યાને ભૂલો અગર વરને ખોઓ તો પછી તે જાનની કિંમત શી? તેમ અહીં **શ્રીપાલના** ચરિત્રમાં ધ્યેય માત્ર 'નવપદ'ની આરાધનાનુ છે. વર્તમાનમાં **શ્રીપાલનો** રાસ વાચે ત્યા ત્રણ ખંડ સાભળવામા જગ્યામા જરાયે બાકી ન રહે, છતાં ચોથા ખંડ વખતે માત્ર દસ ડોકરા અને દસ ડોકરી રહે, કારણ કે ત્યા કન્યા ખોવાઈ જાય છે. હવે તેમ અહીં વર ખોવાઈ જાય તો શું થાય?

બે પ્રકારના શ્રોતા—આ શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી શ્રોતા બે પ્રકારના જણાવે છે તેમા એક તત્ત્વના શ્રોતા અને બીજા કથાના શ્રોતા એટલે તત્ત્વ ઉપરથી દરેક વસ્તુનો ખ્યાલ રાખે, હેય-ઉપાદેયનો ખ્યાલ કરે એવા શ્રોતા અને માત્ર કથા સાભળવામા જ લીન હોય એવા શ્રોતા—આમ બે પ્રકારના શ્રોતા હોય છે નાના બચ્ચાંને કથા સંભળાવવાનું પ્રયોજન શુ? એને ઊંઘ આવે કે રસ આવે, તેમા તત્ત્વ સાથે મતલબ નથી હોતી તેમ કથાના રસવાળા શ્રોતાઓને તો દુનિયાની કથા કે શ્રીપાલની કથા તે બન્ને સરખી છે [illegible]! જે તત્ત્વના શ્રોતા છે તે તો આસ્વાદલાયક પદાર્થનો ખ્યાલ કરી તેને ચાખવા તૈયાર થાય

સાસરે જાય નહિ અને ગાડીને શિખામણ દે' તેવી સ્થિતિ જ છે ને ? એટલે પોતાને આત્માની સ્વતંત્રતા કરવી નથી અને જડજીવનની ખોટી સ્વતંત્રતા રાખવી છે કાયાના કાષ્ઠપિંજર વિનાની સ્વતંત્રતા લેવાનો વિચાર મનમાયે નથી આવ્યો.

ભવ્ય તરીકેની છાપ ક્યારે મળે ? શાસ્ત્રકારને બે વર્ગ પાડવા પડ્યા એક ભવ્ય એટલે લાયક એટલે મોક્ષનો ઉમેદવાર, શાસનનો કે ધર્મનો ઉમેદવાર, જે કાષ્ઠપિંજરથી આત્માને સ્વતંત્ર કરવા માગે તે. આવાને શાસન ભવ્યની છાપ આપે છે આત્માની સંપૂર્ણ ઋદ્ધિસિદ્ધિ મળેલી રહે, કોઈની દરમ્યાનગીરી ન રહે એવી સ્વતંત્રતા મેળવનારા જ ભવ્યની છાપને યોગ્ય છે અહીં ભવ્ય છાપ માટે ફી દેવાતી નથી ધર્મની છાપ માટે ફી લેવાય નહિ, પણ પરિણતિ હોય તો જ છાપ મળે પછી તમે સમકિતી હો કે ઇતર હો સુદેવને સુદેવ માનો કે કુદેવને દેવ માનો તેની ફિકર અહીં નથી પણ તમે અહીં કાયાના કાષ્ઠપિંજરમાથી આત્મા સ્વતંત્રતા મેળવે એ ધારણાવાળા થયા છો કે નહિ ? વળી આત્માના અનંત જ્ઞાનાદિ ચતુષ્કમા કોઈની દરમ્યાનગીરી ન રહે એવુ ધ્યેય હોય તો જ તમને ભવ્ય તરીકેની છાપ મળી શકે યોગ્ય થયા વિના પરાણે યોગ્ય કહેવડાવવાથી યોગ્યતા આવી જતી નથી હવે જો આ યોગ્યતા હોય તો જ ખરી ભવ્યતાની છાપ મળે બંદૂકની ગોળી પોલાણ ભાગમાથી નીકળે તો વાંધો નહિ કારણ ત્યા મારો આત્મા પુરાયેલા નથી પણ જ્યાં મારા શરીરના અવયવો છે તે ભાગમાંથી નીકળે તો મને ઇજા થાય આવા કાયાના કાષ્ઠપિંજરમાં હું પુરાયેલો છુ તેના રક્ષણ મારું રક્ષણ, તેના સાગપણાએ મારું સાગપણ, મતલબ કે હું ગુલામગીરીમા છુ

કાયાની ગુલામગીરી—પૂર્વ કાળમાં ગુલામો હતા તેમા કોઈ શેઠને ત્યા વેચાતા લઈ આવ્યા તો નોકરના માલિક શેઠ હતા

તેથી માલિકી તેની જ ગણાતી. તેમ પરભવમાં પુણ્ય ઉપાર્જન કરી આવેલ તેથી થશ. ઋદ્ધિ, કુટુંબ આદિ મેળવ્યા તો તેના માલિક કાયાદ્વારા થાય બીજો ન બને આથી ગુલામગીરી નહિ તો બીજું શું? પરભવથી ચાલીને આપવું પડે છે તેથી કાયાની પરતંત્રતા છે અને તેથી તેમાથી નીકળી આત્માના મૂળ ગુણ જે અનંત જ્ઞાનાદિ ચતુષ્ક છે તેની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ. [illegible] આત્મામાં તે ગુણો સત્તારૂપે છે છતાં એક શબ્દ માત્ર સાંભળવામાં બાપડા શ્રોત્રેન્દ્રિયની મદદ ન હોય તો કશું સંભળાય જ નહિ. તેમ બીજી ઇન્દ્રિયોમાં પણ સમજવું.

જૈનધર્મનો જન્મ શા માટે?—જ્ઞાન, દર્શન એ આત્માના ગુણો માલિકીપણું છે પણ 'સબ તુમેરાહી, મગર હમ હમારા' મેનેજમેન્ટ કર્યા કરતું, આથી જીવની ગુલામગીરી [illegible] કબુલ ન કરે આત્મા પોતાની સ્વતંત્રતા સર્વ [illegible] [illegible] મેનેજર બને તો જ ઉત્પન્ન [illegible] [illegible] આત્માની [illegible] પ્રવૃત્તિના ઇન્દ્રિયોની [illegible] [illegible] જ્ઞાન દર્શનાદિ શક્તિના માલિક તેમ, [illegible] [illegible]

આરાધ્યતા શામાં? મોક્ષમાર્ગ બતાવે તેમાં એમની ઉત્તમતા, આરાધ્યતા અને તેથી કાયાના પિંજરમાંથી છૂટકારો મેળવી સિદ્ધિગતિને પામી શકાય. હવે આત્માની સ્વતંત્ર ઋદ્ધિ મળતી ન હોય, કાયાની દરમ્યાનગીરી જતી ન હોય તો અરિહંતની ઉત્તમતા રહે નહિ, માટે બીજે પદે 'સિદ્ધ' માન્યા. તેમાં સ્વતંત્રતા છે, કાયાની દરમ્યાનગીરી નથી, માટે તે માન્ય ગણાયું છે.

જૈનધર્મમાં જ નિરંજન, નિરાકારની આરાધના–હવે ઇતરો સર્વાંશે માનવા તૈયાર નથી, પણ અંશે ય માનવા તૈયાર છે? કૃષ્ણજી તો ઈશ્વરનો અંશ છે ત્યાં અંશમાત્ર ક્યાં રહ્યો? વ્યાપારીમાં વ્યાજે મૂડી મરે તેમ અહીં એક અંશ લેવા જતાં આખા પરમેશ્વર ખોયા. મહાદેવ, બ્રહ્મા, કૃષ્ણ, રામ આદિ સર્વના ગીતો ગાયા તે સર્વ ઈશ્વરના અંશો છે. સર્વાંશે ઈશ્વર તમારા મતે છે નહિ અને તે રૂપે આરાધના પણ નથી. આવી કહો કે મલિનની આરાધનામાં રહ્યા. નિરંજન, નિરાકારને તો માનવા નથી. સીતા, રામ, લક્ષ્મણ, કૃષ્ણજી, મહાદેવજી એ સર્વમાંથી કોઈ નિરંજન, નિરાકાર નથી. હવે નિરંજન નિરાકારનું ધ્યેય રાખનારા જો કોઈ હોય તો આ જૈનો છે. બીજા કોઈ પણ શાસનમાં કે ધર્મમાં નિરંજન નિરાકારની આરાધના છે જ નહિ. નામદ્વારા જ નિરંજન નિરાકારની આરાધના બને પણ પ્રતિમા દ્વારા તે ન બની શકે, તથા અરિહંતના ચારે નિક્ષેપા વાજબી ગણાય છે. સિદ્ધના જે જીવો તે પૂર્વ કાળમાં સંસારી હતા ત્યારે દ્રવ્ય-સિદ્ધ કહેવાય એમ તેમના નિક્ષેપા ગણાવ્યા. અન્યમતમાં જેમ સાધુ કર્મ વગેરે સિદ્ધો, આચાર્ય, ઉપાધ્યાયોને તેમાં જોડ્યા છે. કેવળ 'અરિહંત' પદ જ એવું છે કે જેના ચારે નિક્ષેપા ક્યાંય નહિ. એટલા માટે જ કહ્યું છે કે 'नामजिणा जिणनामा ठवणजिणा पुण जिणिंदपडिमाओ' જિન એવું નામ તે જિન નામ, તથા તેમની

સિદ્ધોની સ્થાપના-મૂર્તિ કહી શકાય. અહીં પ્રભુની મૂર્તિના બે જ આકાર માનો છો એમનાં, ઊભતા, સૂતા, ચાલતાં વગેરે ઘણા આકાર છે અરે મહાવીરના તપનો આકાર, ઉત્કુટુક બેસવાનો આકાર વગેરે હતા છતાં પર્યંકાસન તથા કાયોત્સર્ગ એમ બે જ કેમ? અતીત, અનાગત કાળના કોઈ પણ કાળના તીર્થંકર મોક્ષ પામે ત્યારે બે જ આકારે-પદ્માસને કે કાયોત્સર્ગે એથી મૂર્તિનો આકાર બે જ ભેદે જણાવ્યો છે. તીર્થંકર મોક્ષે જાય તે બે જ આકારે, બીજા આકાર હોઈ શકે જ નહિ હવે સમવસરણ તે આપણું મુખ્ય ધ્યેય છતાં તે આકારે મૂર્તિ નહિ તે વખતે પ્રભુ પાદપીઠ ઉપર પગ સ્થાપન કરી દેશના આપે છતાં તે આકાર નહિ, કારણ કે અરિહંતપણામાં સિદ્ધદશાનું ધ્યેય રાખી આરાધના કરવામાં આવે છે. તેથી 'સિદ્ધ'પદ પૂજનીય હોય તેમાં નવાઈ શી?

બધાની સિદ્ધપણાની દશા એકસરખી- હવે સામાન્ય નિયમ છે કે બાજરી દશ વખત વવાય અને લણાય છતાં આગળ જતા બાજરી તે બાજરી, તેમ ઘઉં કે જુવારમાં પણ સમજવું. તેમ અહીં જેઓ મોટા સ્વરૂપે છે તેઓ તીર્થંકર થાય તે સિદ્ધપણે લેવા જોઈએ અહીં સિદ્ધપણાની દશા એકસરખી સર્વ એકરૂપ છે જેમ રાજા અને રંકમાં ફેર, નોકરચાકર કે શેઠમાં ફેર, પણ ચિતામાં તો બધા સરખા જ મરી જવામાં, મોતમાં તો બધા સરખા જ. જગતમાં બધા તારતમ્યતાના ભેદો છતાં ચિતામાં તો એકસરખા જ છે, તેમ મોક્ષગતિમાં જવાને માટે સિદ્ધપણાને માટે બધા એકસરખા છે અરિહંતાદિમાં જુદા જુદા ભેદો ન ગણ્યા કે મગધ, અંગ, કોશળ આદિ દેશ વિશેષે ભેદ ગણ્યા નથી, તેમ અવગાહના કે વર્ણવિશેષે ભેદ ગણ્યા નથી તો પછી સિદ્ધમાં વળી ભેદ કરીને કામ શું? એનું કારણ એ જ છે કે સિદ્ધ થવા પહેલાં ભલે ગમે તેવી ઊંચી-નીચી દશા હો, સ્વતંત્ર બોધ પામેલ કે

પછી ઓછા ખોલેલા હો પણ ત્યાં સિદ્ધમાં તો બધા સરખા [illegible] નહિ. અને સિદ્ધ થતી વખતે એકલા થાય કે સમુદાયે થાય તો પણ અધિકતા કે ન્યૂનતા છે જ નહિ. આ જણાવવાને માટે જ પંદર ભેદે સિદ્ધો કહ્યા. સિદ્ધગતિમાં શાશ્વતી [illegible] [illegible] સર્વને હોય. પરંતુ બારમાથી [illegible] પણ [illegible] પણ સિદ્ધ થતી વખતે સર્વ [illegible] પાણીમાંથી તળાવ [illegible] તે પાણીના કે [illegible] [illegible] આવ્યું હોય પણ [illegible] તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેથી [illegible] તળાવ [illegible] આવેલા હોય તો પણ [illegible] ન હોય. તેમ [illegible] પરંતુ [illegible] [illegible] [illegible] નહિ. તેથી પંદર [illegible] [illegible]

આત્મામાં રહેલી અનંતચતુષ્ટયી—હવે તે બને શાથી? કારણથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય પણ વચમાં આડખીલી ન હોય તો જ કાર્યની સિદ્ધિ થાય. અગ્નિનું કામ બાળવાનું પણ પાણીમાં નાંખો તો તે ન જ બાળે. અગ્નિનો સ્વભાવ બાળવાનો છે. લાકડાનો સ્વભાવ બળવાનો છે છતાં વચમાં આડખીલીરૂપ પાણી આવે તો તે બળતાં કે નહિ, તેમ અહીં આત્માના અનંત ગુણો છે, તેની પાસે છે. ઉપભોગમાં લેવાના છે પણ વચમાં કર્મની આડખીલી છે તેથી પાસે રહેલા ગુણોનો પણ ઉપયોગ આત્મા કરી શકતો નથી. ઘર તમારૂં છે તેમાં સુધારો કરવો હોય તો મ્યુનિસિપાલિટીની આડખીલી ટાળ્યા વિના સુધારો ન કરી શકો. તેમ અહીં આત્મામાં કર્મ તે આડખીલી છે. અનંતચતુષ્ટયી આત્મામાં રહેલી તેના કબજામાં, તેની માલિકીમાં છે. દુનિયામાં પણ કબજો અને માલિકી એ બે જ શબ્દો વપરાય છે. અહીં બને છતાં કર્મની આડખીલી છે. અહીં અનંત ગુણો હોવા છતાં કર્મનું લાકડું છે તેથી એટલે કે સજ્જડ કર્મોના બંધનથી છૂટે ત્યારે આત્માના ગુણોને ભોગવવા તૈયાર થાય.

કાળનું જોર સિદ્ધના ગુણો પર નથી—હવે તે કર્મબંધન થાય શાથી? તુટીના કારણથી રોગ તો ન ગણાય. સિદ્ધના ગુણો ક્યા? તે જાણો છો? જગતમાં કાળ સર્વનો નાશક છે. 'सर्वेषां भक्षकः कालः' બધી ચીજ ખાઈ જાય સિવાય બાકી તે [illegible]

નથી. કાળ [illegible] કરી ન શકે એવી આઠ રીતે [illegible] છે તે સર્વકાળે એક સરખી રહેવાવાળી છે તેથી [illegible] યોગ્ય છે. આથી તેના [illegible] ગુણી તેમનું [illegible] પદ 'સિદ્ધ' ગણ્યા છે. આ [illegible] ગણાવ્યા [illegible] અને નિરંજન નિરાકાર [illegible] ગણાવ્યા છતાં એક વાત 'ધ્યાનમાં રાખવાની' [illegible] પણ [illegible] મેળવવાના નહિ. તેમ [illegible] સિદ્ધ [illegible] પણ મેળવવાના ખરા કે નહિ? [illegible] મેળવે તે [illegible] બતાવનાર [illegible] ગુરુ [illegible] અને [illegible] હવે તે કેવી રીતે [illegible] અધિકાર અમે જણાવીશું.

વ્યાખ્યાન ૪ : 'આચાર્ય'–પદ

'पंचायारपवित्ते विसुद्धसिद्धंतदेसणुज्जुत्ते ।
परउवयारिक्कपरे निच्चं झाएह सूरिवरे ॥ गा० २६ ॥"

(सिरिसिरिवालकहा)

તત્ત્વરસિક અને કથારસિક શ્રોતાઓ–શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ રત્નશેખરસૂરિજી મહારાજ ભવ્યોના ઉપકારને માટે શ્રીપાલચરિત્રની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે શ્રોતાઓ બે પ્રકારના પણ હોય છે એટલે એક પરમ શુશ્રૂષા ધરાવનારા યાને 'તત્ત્વરસિક' અને બીજા 'રસપ્રધાનગુણવાળા' હોય છે. જેમ લગ્નની અંદર વાજા, ઘોડા, મહેમાન આદિ તરફ નજર ન કરતાં માત્ર કન્યા તરફ જ ધ્યાન અપાય, તેમ અહીં ઋદ્ધિ, સમૃદ્ધિ મળી હોય, દેવતાઈ ચમત્કાર મળ્યા હોય છતાં આરાધના ટેવી થઈ તે તરફ લક્ષ્ય આપે તે 'તત્ત્વરસિક'. તેમ ન હોય તો 'કથારસિક' કહેવાય. વળી જેમ નાના બચ્ચાઓને મોજ માટે કે સુવાડવા માટે કથા સંભળાવીએ, અરે રાજમહારાજાઓ પણ સૂવા માટે કથા સાંભળે તે તત્ત્વ જાણવા માટે નથી હોતી, તેમ અહીં શ્રોતાઓ પણ બે પ્રકારના છે. તેમાં તત્ત્વરસિક શ્રોતાઓને ઉદ્દેશીને જણાવ્યું કે અહીં પણ ઋદ્ધિ, સમૃદ્ધિ, ચમત્કાર આદિ સર્વ દેખાશે ખરા પણ ધ્યેય તો 'નવપદ'માં રહેવું જોઈએ. આ ચરિત્ર કહેવાનો ઉદ્દેશ માત્ર 'નવપદ'ની આરાધનાની પુષ્ટિનો જ છે. તેથી તે તરફ લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ અને તે તત્ત્વરસિક શ્રોતા પરમ શુશ્રૂષાવાળા હોય છે

જૈનોના અને ઇતરોના દેવો વચ્ચે સ્પષ્ટ-ભેદ દેવતત્ત્વ નિર્ગુણ થયું. સર્વ કોઈ આસ્તિક દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માનવાવાળા હોય છે. એટલા જૈનો માને છે તેમ નથી ઇતરો પણ માને જ છે. તો પછી તમારામાં વિશિષ્ટતા કઈ? તમે જ્યારે 'અરિહંત' અને 'સિદ્ધ' એ બેને જ દેવ ગણ્યા ત્યારે ઇતરો અવતારોને લીલાને નામે પણ દેવ માને. લીલામાં પડદા કરીને દેવ મનાવે તેવા પડદા જૈનોને કરવા પડતા નથી. ઘરમાંથી બાપે દીકરાને બે પૈસા આપ્યા અને તેની ચીજ લાવી તે [illegible] બાપ તેની ભવિષ્યમાં તે હોનહાર થશે એમ કહે. વળી [illegible] [illegible]

શ્વરને નિરંજન નિરાકાર માને તેને ગુરુની જરૂર શી ? જેઓ પરમેશ્વરને શરીરધારી માને છે તેમને ગુરુની જરૂર શી ? વાત સાચી પણ દેવતત્ત્વમાં શરીરધારી દેવ માનેલા છે. અહીં એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી કે આખી અવસર્પિણી કે ઉત્સર્પિણીમાં શરીરધારી દેવ તો માત્ર ચોવીસ જ હોય, વધારે ન હોય. કોઈના બનાવ્યાથી તે બનતા નથી, લોકોના કહેવાથી બનતા નથી. પણ જેમણે અનેક ભવોથી લોકના હિતને માટે પરિશ્રમ વેઠ્યો હોય, વળી જેઓ દુનિયાથી ઊલટા વર્ત્યા છે એટલે દુનિયા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભમા રાચીમાચી રહી છે, ત્યારે આ દેવ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી સર્વથા રહિત છે સંગમ દેવતા સરખો ઉપસર્ગ કરનારો છ છ માસ સુધી વિવિધ ઉપસર્ગો કરે, શારીરિક બાધાને કરનાર, ખોરાક કે આબરૂની પણ બાધા કરનાર મહાવીર મહારાજની આબરૂ ઉપર ધક્કો મારવા તૈયાર થયો છતાં અહીં પ્રભુ વીરની સમતા કેટલી ? અહીં આપણી પાછળ માણસ ચાર દિન પડે તો હાલત બગડી જાય, ત્યાં પ્રભુની આબરૂને ધક્કો મારવા સંગમ શું શું કરે છે ? છોકરાઓ ગામમાં જાય છે અને દુકાનદારોની દુકાનો તરફ નજર કરે ત્યારે માલિકો પૂછે કે દુકાન તરફ કેમ જુઓ છો તો તેઓ જવાબ આપે કે-અમારો માલિક ગામે ચોરી કરવા આવે ત્યારે અમે આગળથી ખબર આપીએ છીએ અહીં વૈક્રિયતાથી સર્વ વસ્તુ ઉત્પન્ન કરી શકાય છે આવી રીતે સંગમ દેવતા અનેક પ્રકાર ઉપસર્ગ કરે છે છતા પ્રભુ મહાવીરમાં ક્રોધ તો અંશમાત્ર પણ પ્રગટતો નથી વળી જેઓ અનંત [illegible] ધણી હતા છતા ત્યાગી થયા પછી ગોવાળિયાના હાથનો [illegible] છતા એમના મનમાં જરાપણ માન-ગર્વ ઉત્પન્ન નથી [illegible] માનને મારી નાખ્યું છે એવા આ દેવ છે.

ઉપર જ જગતનો ઉદ્ધાર સમાયેલો છે. જો તે સત્તા વ્યવસ્થિત વહીવટ ચલાવે તો જ જગતનો ઉદ્ધાર થાય. તેમ અહીં જૈન શાસનનો વહીવટ આચાર્ય ભગવતો ચલાવે છે તેથી જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર થાય છે.

"छइयावि जिणवरिंदा पत्ता अयरामरं पहं दाउं।
आयरिएहिं पवयणं धारिज्जइ संपयं सयलं॥"

(उपदेशमाला गा० १२)

જ્યારે જિનેશ્વરોનું આયુષ્ય પૂરું થતુ હોય ત્યારે જગતના જીવોના ઉદ્ધારનું કાર્ય રખડતું રહે તે તેમને ન શોભે તેથી તે કાર્ય તે રીતે આગળ ચાલુ રહે તે માટે તેમણે શું કર્યું? પોતાના વિના કેમ ચલાવાય? આથી પ્રતિનિધિ દ્વારા ચલાવે છે એટલે આચાર્યો તે તીર્થંકરોના પ્રતિનિધિઓ છે અને તેઓ સર્વ શાસનનો વહીવટ ચલાવે

આચાર્યો એ તીર્થંકરોના પ્રતિનિધિ છે—હવે પ્રથમ પહોરે તીર્થંકરો દેશના આપે અને બીજે પહોરે ગણધરો દેશના આપે અહીં નવીન શું કરવાનું હતું કે ગણધરો બીજે પહોરે દેશના આપવા લાગ્યા? કહો કે તીર્થંકરો જેવા તત્ત્વો કહે તેવા જ ગણધરો કહે. તારતમ્યતા ન રહે તેટલા માટે પોતાની રૂબરૂમાં જ તેઓ પ્રતિનિધિનું સ્થાપન કરે છે તેથી જણાવ્યું કે આચાર્ય તે આચાર્ય નથી પણ તે તીર્થંકરના પ્રતિનિધિ છે જેમકે અહીંનો વાઈસરોય જે હોય તેને રાજ્યાભિષેક વગર રાજાનું સર્વ માન મળે છે, કારણ કે તે રાજાના પ્રતિનિધિ છે હવે મોગલાઈમાં જે પ્રતિનિધિઓ થયા કે પ્રાન્તના [illegible] થયા તેમને [illegible] માટે [illegible] પણ તે તેના માલિક થઈ બેઠા, તેવું [illegible] ન ચાલે અહીં તો જિનેશ્વર મહારાજનું જ મંતવ્ય.

બસ છે એટલે કે તત્સમયના શ્રોતાઓને નોધ પૂરી પાડનારા અને ભવિષ્યના ભવ્યોને પણ તે પૂરી પાડનારા આચાર્યો છે.

બિલાડીને દૂધ ભળાવવાનું ન હોય [૬]—હવે એક બીજી વાત ધ્યાનમાં લો કે 'બિલાડીને દૂધ ભળાવવાનુ ન હોય' તેમાં પરિણામ એ આવે કે છોકરાઓ દૂધ દેખવા ન પામે. તેમ અહીં જિનેશ્વરની ડાયરી કે નોધપોથીને સભાળનારા આચાર્યો ખરા તેઓ તેમના ઉપદેશનો પ્રચાર કરે શાસન ચલાવે, તેના પ્રતિનિધિ ગણાય છતા બિલાડા જેવા તો તે ન જ હોવા જોઈએ

આચાર્યને રાખવાનાં પાંચ ધ્યેય—હવે આચાર્યે પચ ધ્યેય રાખવા જોઈએ. '**पंचाचारपवित्ते**' એટલે જ્ઞાનનો આઠ પ્રકારનો આચાર બતાવ્યો છે તેમા વૃદ્ધિ થાય તેવી રીતનો ફેરફાર કરે, દર્શનાચારના આઠ પ્રકારના આચારોને ધ્યેયમા રાખી તેના ઉત્તેજન માટે ફેરફાર કરી શકે જેમ વાઈસરોય રાજ્યના ધ્યેયને આગળ રાખી ફેરફાર કરી શકે છે, પણ 'તેને જવા દો' એમ તો નથી જ કરતા તેમ અહીં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના મુદ્દાને ધ્યાનમા રાખી તેમા ફેરફાર કરી શકે છે, પણ પ્રથમ આગળ એટલે પ્રતિજ્ઞા લેવડાવે પછી જ પ્રવૃત્તિ કરવાની છૂટ આપે છે જ્ઞાન, દર્શન કે ચારિત્રના જે જે રિવાજો કે ધ્યેય, તેમ જ વીર્યાચારના જે જે રિવાજો કે ધ્યેય હોય તે પોતાનામાં એટલું બધું વધારે હોવુ જોઈએ કે તે દ્વારા પોતાનો આત્મા પવિત્ર થઈ ગયો હોય કોનો આત્મા? આચાર્યનો શાથી? પંચાચાર દ્વારા.

તીર્થંકરના સાચા પ્રતિનિધિનું સ્વરૂપ—હવે શું તેઓ [illegible] કેવળ પંચાચારોને જ પ્રવર્તાવે છે? ના, જે દેશના વર્તમાન, [illegible] તેમ [illegible] ન [illegible] તે દેશનું [illegible] [illegible] તેમ [illegible] પવિત્રતા આવે

શીઘ્ર ગતિવાળો હોય છતાં તેનું ધ્યેય તો ઘોડેસ્વાર ઉપર જ હોય, તેમ અહીં તમે શાસનમાં રહેલા હો, જ્ઞાનાદિની આરાધના કરી કર્મક્ષય કરવા માગતા હો તો તમારે તો આચાર્ય શું કહે છે તેનું ધ્યાન કરવું જોઈએ. આવી રીતે વહીવટ કરનારા કે સત્તા રાખનાર એવા આચાર્યો છે. તેમને મદદગાર કે અધિકારી તરીકે કોઈ જોઈએ તો તે ઉપાધ્યાય. જે સાધુ છે તે લશ્કરી છે. તે કઈ રીતે ઉપકાર કરે છે, તે વગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

નવપદને સિદ્ધચક્ર કેમ કહેવાય છે?—હવે 'નવપદ'ને 'સિદ્ધચક્ર' શા માટે કહે છે? મસ્તકે રહેલા સિદ્ધો છે અને નવે પદોની આરાધના સિદ્ધદશાને મેળવવા માટે છે. આ કારણથી 'નવપદના સમુદાયને-ચક્રને સિદ્ધચક્ર કહીએ છીએ. હવે તેનો મહિમા શા માટે? દરેક તહેવાર એકેક અંશે આરાધાય છે. દેવને અંગે વીરનો જન્મ, આદિનાથનો જન્મ, પાર્શ્વનાથકલ્યાણક, તેમ જ્ઞાનમાં જ્ઞાનપાંચમાદિ, એમ વિવિધ તહેવારો તે સર્વ મોક્ષમાર્ગની આરાધના માટેના છે પણ તે એકેક જુદા જુદા અંશને આરાધનારા છે, એટલે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર કે તપની આરાધનાવાળા છે ત્યારે આ 'સિદ્ધચક્ર'માં સર્વનો સમાવેશ છે. તેમાં એવી એક વસ્તુ નથી રહેતી કે જે આ 'સિદ્ધચક્ર'માં ન આવતી હોય. અહીં તો દેવ, ગુરુ કે જ્ઞાનાદિની આરાધનાનો વિષય તેની બહાર જતો નથી. જગતમાં આ નવ સિવાય કોઈ વસ્તુ આરાધ્ય જ નથી. કદાચ કોઈ કહે કે 'વીસસ્થાનક' આરાધ્ય નહિ? તે પણ આરાધ્ય છે છતાં તેનું વર્ગીકરણ કરીએ તો તે 'નવપદ'ની બહાર નથી જ. જગતને ધર્મમાં જોડવા માટે, તેનો ઉદ્ધાર કરવા માટે એ 'વીસસ્થાનક' જરૂરી છે અને તે રમમરૂપ છે, પણ ધ્યેય તો છેવટે આ નવમાં આવવાનુ છે એટલે 'નવપદ' વિના કોઈ ચીજ આરાધવાલાયક છે જ નહિ. આરાધ્ય તે 'નવપદ' જ છે.

નવપદની આરાધના એટલે સર્વની આરાધના—અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ નવ જ આરાધ્ય છે. દરેક તહેવાર કે તિથિમાં આરાધનાનો મુદ્દો તપાસીએ તો તે આ નવમાં જ એ આવશે. આથી 'નવપદની આરાધના એટલે સર્વની આરાધના.' આ ઉપરથી પ્રત્યેક આરાધના જુદી રહેવાની નથી. જેમ કોઈ વખત પ્રત્યેક

કે ભિક્ષુને માને પણ મોક્ષમાર્ગે પ્રવર્તેલા ત્રણને જ ગુરુ માને, ચોથા કોઈને નહિ. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ સિવાય ચોથો કોઈ નહિ.

ગુરુવર્ગ શામાટે?—હવે ગુરુવર્ગ શા માટે? અરિહંત અને સિદ્ધ બન્ને સંપૂર્ણ ધ્યેયે પહોંચેલા અને તે ધ્યેયને જાણનારો આપણો જીવ બની શકે તે માટે જેમ ચન્દ્રમા રત્ન તો છે પણ તે જોયા જ કરવાનું કારણકે ત્યાં પહોંચવાનો રસ્તો નથી; તેમ અરિહંત, સિદ્ધના ગુણો જાણીએ, દેખીએ પણ તે પામવાનો રસ્તો તે તો ગુરુને આધીન છે. એટલે તે ગુરુઓ તે 'સિદ્ધિ'પદ પામવાને માર્ગે ચાલી રહેલા છે તેથી તેમની પાસેથી તે જાણી શકીએ અને અમલમાં પણ મૂકી શકીએ. આવો ગુરુતત્ત્વનો પ્રભાવ છે. પોતે ચાલે અને બીજાને મોક્ષમાર્ગે ચલાવે. અરિહંત મહારાજનું કામ માત્ર શાસન સ્થાપવાનું અને તે સ્થાપે તે વખતે પોતે સંપૂર્ણ ગુણવાળા હોવાથી ચાલવાનું, કારણ કે અત્યારે તો સિદ્ધ થયેલા છે, તેથી હવે એ સિદ્ધના માર્ગે ચાલે અને તેથી તે મેળવવું શક્ય છે. આથી તેની પ્રાપ્તિની ખાતરી થાય. એટલે આપણે ઉદ્યમ કરીએ અને તે મેળવીએ તેવો બનાવ ગુરુ જ ઉત્પન્ન કરનાર છે.

તીર્થંકરની વિશિષ્ટતાથી આપણી નીચતા!—બીજી વાત એ છે કે તીર્થંકરમાં એટલી બધી વિશિષ્ટતા છે કે જેમ મુખ્ય-[illegible] મનુષ્યને [illegible] ઋદ્ધિ મળે અને વગર [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભાગ્યશાળીનું [illegible] અને તેને [illegible] [illegible] નિશાન મળે, તે બનાવ બીજાથી ન બનાવાય. એવી [illegible] મિલકતની માફક અકિંચન જીવને [illegible] [illegible] પ્રાપ્તિ થાય તે બનાવ બીજાથી ન બનાવાય.

તલાટીની કે મુખીની કરે તો મરવું જ પડે વહીવટ કે વ્યવસ્થા જે કાંઈ તલાટી કરે તે રાજા-મહારાજાના નામે. તેમ અહીં ગુરુ ધર્મ આપે, ઉપદેશ આપે, તત્ત્વ કહે તે સર્વ તીર્થંકરનાં કહેલા એટલે '**जिणपण्णत्तं तत्तं**' બોલે પોતાના ઘરનું કાંઈ ન બોલે. પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરુથી જે ઉપકાર થાય તેવો ઉપકાર તીર્થંકરે કર્યો નથી આમ કહી તીર્થંકર કે શાસ્ત્રને ઓળવવા તૈયાર થાય તે અહીં જૈનશાસનમાં નભે એમ નથી, કારણ કે ગુરુ તે જ માનવાના છે કે જે **जिणपण्णत्तं तत्तं**ના વાકયને કહેનારા હોય જે ગુરુને જિનેશ્વરના આધારે ચાલવાનું છે તે ગુરુ પોતાને અધિક બતાવે તો તે ગુરુને સંઘથી બહાર કરવા જ પડે 'પ્રત્યક્ષ ગુરુનો સમાગમ જ ઉપકાર કરનાર છે, આવું જે લોકોના મનમા ઠસે નહિ તે લોકોને સમ્યક્ત્વ જ નથી, આમ કરીને લોકોને દેવ તરફ અરુચિ કરાવે છે.' અહીં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે સાધુ તે ત્રણે જણા જિનેશ્વરના તત્ત્વને આગળ કરે ત્યારે જ માન્ય બને

ગુરુતત્ત્વમાં ત્રણ જુદા વિભાગ કેમ?—હવે ગુરુતત્ત્વ કહેવાથી ચાલે છતાં ત્રણ જુદા કેમ? જેમ કોઈ એક શબ્દ છતાં તેની સાથે તેર વાના જોઈએ, તેમ અહીં શાસનની સ્થાપનાની વ્યવસ્થામાં વ્યવસ્થાપક, શિક્ષક વર્ગ અને અને મદદગાર એમ ત્રણની જરૂર તો ખરી મદદગાર, શિક્ષણ કે વ્યવસ્થા વિના શાસન ચાલે જ નહિ તેથી આચાર્યનું કામ વ્યવસ્થાનું. ઉપાધ્યાયનું કામ શિક્ષણ આપવાનું અને દરેક રીતે મદદગાર બનવાનું કાર્ય [illegible] છે હવે આ ત્રણ વર્ગનું ન હોય તો એક [illegible] ચાલી શકે તેમ નથી હવે અહીં કહેવું જોઈએ કે વ્યવસ્થાપક આચાર્ય, શિક્ષણ દાતા ઉપાધ્યાય, મદદગાર સાધુ એ ત્રણની જરૂર છે જેમના વિના કામ ચાલે જ નહિ ગઈ કાલે [illegible] જ પૂર્ણ થયા હવે ઉપાધ્યાયને અંગે વિચારીએ.

જોડાયેલા ત્યાં **'नियुक्त'** પદ શા માટે? **करे** પદ કેમ નહિ? **'सब तुम्हारा मगर हुकम तो हमारा'** ઉપાધ્યાયજી કહે સર્વ, પણ જોખમદારી તો સર્વ આચાર્યના નામે જ હોય. વ્યવસ્થા કે ચિંતા સર્વ આચાર્યની અનુજ્ઞાએ જ ઉપાધ્યાય કરે ગચ્છની કે શાસનની સંભાળની અંદર આચાર્યદ્વારા જ ઉપાધ્યાય જોડાયેલા હોય.

ઉપાધ્યાયજી કેવા હોય?–વળી ઉપાધ્યાય કેવા હોય તે વર્ણવતાં કહે છે કે તપાસ રાખવા પૂરતી જ એમની ફરજ નથી પણ જેમ માતા છોકરાની સર્વ જાતની ખબર રાખે, જો કે માત્ર શરીરની જ પણ તે ભણ્યો ગણ્યો કે નહિ તેની તેને ચિંતા ન હોય, કારણ કે પોતાનામાં હોય તો તે રાખે ને? પણ માતા શિક્ષણ વિનાની હોય તેથી તે વિચાર ન આવે અણઘડ માતાઓ પણ બચ્ચાંઓના શરીરની ચિંતા કરે તેમ અહીં ઉપાધ્યાયજી ન કરે પણ તેઓ સૂત્ર અને અર્થ બંને ભણાવવામાં તૈયાર રહે કોણે કોણે કેમ ભણવું, શું ભણાવવું, કેમ ભણાતું નથી એ વગેરેની તેઓ તપાસ રાખે એટલા માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યુ કે પાત્રને એટલે પર્યાયથી યુક્ત અને યોગ્ય એવાને જો ન ભણાવે તો આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયને પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે આ ઉપરથી સમજાશે કે તેઓ શિક્ષણના સર્વોપરી છે તેથી સર્વને ભણાવવામાં ઉદ્યમવાળા અને તપાસ રાખનારા તે 'પાઠકપ્રવર' હોય છે

એક શંકા અને તેનું નિરસન—અહીં એક શંકા થશે કે ઉપાધ્યાયનો હક સૂત્ર દેવાનો છે, અર્થનો હક નથી અર્થદાતા તો આચાર્ય હોય છે, છતાં સૂત્ર અને અર્થ બંને કેમ લીધા? વળી અહીં તેમાં એક વાત લક્ષ્યમાં લો કે કેટલીક વખત આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય બંને એક જ હોય છે તેથી ઠાણાંગસૂત્રમાં 'आयरियउवज्झाय' એમ કહી એકવચન લીધું છે, ત્યાં ખુલાસો

જૈન એટલે સાચો આસ્તિક—હવે તે 'નવપદો' કયા કે જેમાં આખુ ધ્યેય મૂકાયુ છે? દરેક આસ્તિક મતવાળો ત્રણ તત્ત્વ તો જરૂર માનશે. દેવ, ગુરુ અને ધર્મ. કોઈ પણ મતવાળો તે ત્રણની માન્યતા વિનાનો હોય જ નહિ. હવે જૈન એ સાચો આસ્તિક છે. તે સાચો કેમ? બીજા આસ્તિકો પરભવ, પુણ્ય, પાપ, સ્વર્ગ અને નરક માને એટલે આસ્તિક બને પણ જૈન મતના હિસાબે છ વસ્તુને માને તો જ સાચો આસ્તિક બને (૧) પ્રથમ જીવ છે એમ માનો તેમાં પરપોટા જેવો જીવ માનો તેનો કંઈ અર્થ નહિ પણ પાછો (૨) તે નિત્ય છે, પંચભૂત માત્ર નથી. જીવ અનિત્ય હોતો નથી, થશે પણ નહિ હવે તે નિત્ય અગર વિદ્યમાન છતાં આકાશ જેવો હોય, કારણ કે આકાશમાં ચાહે તેટલી ગરમી કે ઠંડી લાગવા છતાં તે પાતળું થતું નથી તેમ ઠંડું થતુ નથી જેમ બાહ્ય પદાર્થોની અસર આકાશ ઉપર નથી તેવી રીતે આત્મા ઉપર કોઈ પણ જાતની અસર નથી, એમ માને તો આસ્તિક નથી પણ સર્વ સંયોગોમાં જ્યાં જોડાય, સાધનોને મેળવે ને સર્વની અસર તેને થાય તેથી (૩) પ્રતિક્ષણે કર્મને કરવાવાળો જીવ હોય છે. જૈન દૃષ્ટિએ આસ્તિકનું ત્રીજું પગથિયું એ થયું કે દરેક ક્ષણે કર્મનું બંધાવું થાય એટલે કાયિક, માનસિક અને વાચિક એ ત્રણે પ્રકારના વ્યાપાર તેને હોય. વળી શાસ્ત્રકાર જણાવે છે કે તેને બાહ્ય કાયિકાદિ વ્યાપાર ન હોય તો પણ તે કર્મબંધનવાળો છે જેમકે વિગ્રહગતિમાં છ શક્તિમાંની એક પણ શક્તિ કે પ્રવૃત્તિ નથી છતાં પણ ત્યાં કર્મબંધ થાય જ છે આપણે જાણીએ છીએ કે કેફ કરી કરેલો મનુષ્ય બેસી જાય ત્યારે તેનું શરીર કંઈ ન કરે પણ અમલ તો કરતું હોય છે, તેમ અહીં આત્મા કંઈ વિગ્રહગતિમાં પણ કર્મબંધ કરે છે હવે કર્મ ન બાંધે તો તો કેવલ અયોગી જ અયોગી કેવળી જ કેમ? બીજી જગાએ કાયદેસર સંસારી અને મોક્ષના એમ બે ભેદ જીવના પાડ્યા,

તેમા અયોગીના બે ભેદ છે-એક ચૌદમા ગુણસ્થાનકવાળા અને બીજા સિદ્ધ માત્ર તે બેજ કર્મબધનથી બચેલા છે હવે કર્મબંધ થાય છે એ માન્યતાથી આસ્તિકના ત્રીજે પગથિયે આવ્યા.

સાચા આસ્તિકની માન્યતા—હવે મરે લશ્કર છતાં નુકશાન રાજાને. તેમ મુનીમ લુંટાય છતાં ખોટ તો શેઠનેજ હોય, લુંટાયેલાને ખોટ નહિ તેમ અહીં પણ કર્મબધન તો માની લઈએ પણ સ્હાય જેવુ શરીર બાધ્યુ હોય છતા મરણ સમયે તે શરીરને છોડી ચાલ્યા ગયા એટલે આત્માને કઈ ન કરે તેવું નથી અહીં તો (૪) બાધેલાં કર્મો પરભવમાં પણ ભોગવવાં પડે, ભોગવ્યા વિના ચાલે નહિ. ભોગવવામા ન આવે તેમ બને નહિ આ ચોથું પગથિયુ ત્યા સુધી તો અભવ્ય જીવ પણ આવે તે જીવને માને, નિત્ય માને, કર્મબધ તથા કર્મનો ભોગવટો માને પણ આગળનાં બે પગથિયાં અભવ્ય માને નહિ જીવ હમેશાં કર્મ બાધે છે અને ભોગવે છે. અનાદિથી બાધે છે અને અનાદિ સુધી ભોગવટો રહેશે પાનુ છૂટકારો નહિ થાય એમ અભવ્ય માને. ત્યારે (૫) આસ્તિકો તો કર્મના ભેગવટા સાથે તેનો છૂટકારો પણ છે એટલે મોક્ષ નામની પાચમી ચીજ કે પગથિયાને તેઓ માને છે હવે મોક્ષ માનવા છતા ત્યાં જવાનો રસ્તો ન હોય તો શુ ? આથી જિનેશ્વરે (૬) મોક્ષના ઉપાયો જણાવ્યા છે તે માનવા અને તેને અમલમા મૂકવા પ્રયત્ન કરવો તે આસ્તિકનાનુ છઠ્ઠુ પગથિયુ છે હવે પોતાને આસ્તિક મનાવવા સહુ કોઈ તૈયાર છે, પણ ઉપર જણાવેલી છ વસ્તુને જ્યારે માને ત્યારે જ તે સાચો આસ્તિક બની શકે. આવી રીતની જૈન માન્યતા છે તે દૃષ્ટિએ થયેલો આસ્તિક દેવ ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વને માને તેમા આશ્ચર્ય શું ? હવે જેઓ છઠ્ઠા પગથિયે આવ્યા નથી તેવા આસ્તિકો દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માને તો પણ સાચા આસ્તિકો કે જેનો તે માને તેમાં નવાઈ નથી

અરિહંતો અને સિદ્ધો જ સુદેવ—દરેક આસ્તિકને ત્રણ તત્ત્વની માન્યતા માટે પૂછીએ તો સહુ કોઈ હા ભણવા તૈયાર છે, પણ કયા દેવ માનવા એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તે આડાઅવળા ભાગવા માંડે છે કોઈ બ્રહ્મા, કોઈ વિષ્ણુ, કોઈ મહાદેવ, કોઈ સદાશિવ, તો કોઈ હનુમાન આદિને માનવા તૈયાર થાય તે માટે અહીં કહે છે કે સાચા આસ્તિકોને દેવતત્ત્વ તો માનવું છે, પણ કયા દેવને માનવા તે સમજવાનું છે દેવતત્ત્વમા બે ભેદ છે. તેને માનો તો જ સાચા આસ્તિક–એક અરિહંત અને બીજા સિદ્ધ તે બે વિના કોઈ દેવ તરીકે માનવાલાયક જ નથી 'અરિહંત' પદ ઉપર રહેલા જીવો તેમજ 'સિદ્ધ'પદ ઉપર રહેલા જીવોને જ દેવ તરીકે મનાય, તે જ સુદેવ ગણી શકાય

તીર્થંકરોને ન માનીએ તેમાં શું?—આ વાત જ્યારે લક્ષ્યમા લેશું ત્યારે નક્કી થશે કે તીર્થંકરોને ન માનીએ તેમાં શું ? કદાચ નિંદા ન કરીએ જો આમ હોય તો તમે સુદેવને સુદેવ તરીકે માનવાવાળા નથી 'અરિહંત' મહારાજને માનવા એ ફરજરૂપ છે છતા ન માનીએ તે ભૂલને પાત્ર છે ચોકમી થઈને સોનાને સોનુ ન કહે તે પણ એક ગુનો ભલે પિત્તળ ન કહે પણ સોનુ ન કહે તો પણ ગુનેગાર તેમ અહીં 'અરિહંત' તથા અષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી 'સિદ્ધ'પદને પામેલાને ન માનીએ તો જૈન જ નહિ, કારણ કે જૈનનુ એ કામ છે કે સુદેવને સુદેવ તરીકે માનવા આથી બંનેને દેવ તરીકે માનવા જ જોઈએ. ઇતરોમા ભલે દેવ તરીકે માનવામાં મતભેદ હોય પણ જૈનોને મતભેદ છે જ નહિ, જૈનોના પેટાવિભાગોને પૂછીએ તો અરિહંત કે સિદ્ધને દેવતત્ત્વ તરીકે માનવામા વિવાદ જ નથી અહીં એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે 'ભગવાનને માનુ છુ પણ ભગવાનનો હુકમ માથે ચઢાવ નથી' એનો અર્થ શુ ? ભગવાન માનો મગર,

તે મારો મુરબ્બી પણ તેનો હુકમ અમાન્ય આમ બોલવુ તે સમજુને કોઈ દિન શોભે નહિ, તેમ અરિહંત મહારાજને સુદેવ તરીકે માનવાવાળા જે છે તે જો તેમને સાચા રૂપે માને તો તમનાં વચનોને માન્યા સિવાય ચાલી શકે જ નહિ

શેઠને માને પણ તેની સહી ન માને તે કેવા ગણાય?— હવે તેમને સાચારૂપે મનવાવાળા કેવી રીતે બને? જે જિનેશ્વરોનાં વચનોને ગણધરોએ સૂત્રરૂપે ગૂંથ્યા છે એટલે તેમને અર્થના અનતર-આગમવાળા અને સૂત્રના પરંપરાગમવાળા જેઓ માને તેઓ જ ખરેખર તીર્થંકરને માનવાવાળા છે જેઓ તીર્થંકરની પરપરાએ આવેલા શાસ્ત્રોને માનવા તૈયાર ન થાય તે શેઠને માને પણ તેમની સહીને ન માને તેવા ગણાય

૧૯૧૮ના યુદ્ધમાં જર્મનીએ સુલેહ કેમ કરી?—હવે દેવતત્ત્વ માનનારને ગુરુતત્ત્વ માનવાની જરૂર છે તેટલા માટે ગુરુતત્ત્વ કહ્યુ તેમાં ત્રણ પ્રકાર આગળ જેમ જણાવ્યુ કે રાજ્યમાં વ્યવસ્થા કરનાર. શિક્ષણ આપનાર અને મદદગાર એમ ત્રણ વસ્તુ જોઈએ. તેમ દેશને અગે પણ ત્રણ વસ્તુ જોઈએ જ છે. તેમ અહીં શાસનને અગે ત્રણ વર્ગ જોઈએ તે ત્રણ વ્યક્તિ વિના શાસન ચાલી શકે નહિ હવે વ્યવસ્થા કરનાર કોણ? આચાર્ય. શિક્ષણ દેનાર વર્ગ કોણ? ઉપાધ્યાય છતાં પણ ખાવાનું ઠેકાણુ ન હોય. જોઈતા પ્રમાણમા વસ્ત્રો ન હોય તો શું? પોલેંડ અને બેલ્જીયમ સરખા દેશોમાં લડનારને ખાસડાની ખામી હતી કેડ કેડ સુધીના પાણીમાં રહીને જ્યા લડવાનુ હોય ત્યા પાણીના ખારમાં શરીર બચે કેમ? માટે સાધન-સામગ્રી જોઈએ હવે સામગ્રીથી વ્યવસ્થા થાય, શિક્ષણ પ્રચાર પણ થાય. ઓગણીસસો અઢારની લડાઈમાં જર્મનીએ કહી દીધું કે અમારા જર્મનોનુ લોહી ઠંડું થયું નથી. તેઓ લડવા તૈયાર છે પણ યુરોપ દેશમાં

દુષ્કાળને લીધે સાધન ન આવી શક્યું, તેથી બીજા દેશો ફૂટી ગયા અને તેના મિત્રો તેને રણાંગણમાં મૂકી ચાલ્યા ગયા, તેથી જ સુલેહ કરવી પડી અહીં રાજકથા નથી માંડવાની પણ મદદગારરૂપ જે સાધન-સામગ્રી તે જો સારી ન હોય તો કઈ સ્થિતિ આવી પડે છે તે જરાક વિચારો. સાધન-સામગ્રીના અભાવે, મિત્રરાજ્યોના વિશ્વાસઘાતને લીધે તેણે સુલેહ કરી. હાલ પણ મિત્રરાજ્યોની સલાહ એ જ છે કે તેને કોઈ પણ રીતે ઘેરો જેથી તેને મહાત કરી શકાશે સાધન-સામગ્રી આવતી અટકાવો તેમ અહીં આચાર્ય વ્યવસ્થા કરતા હોય, ઉપાધ્યાયો શિક્ષણ આપતા હોય છતાં સાધુ જે મદદગારરૂપ તે મદદ ન આપે તો શાસનની વ્યવસ્થા કેવી રીતે થાય? જેમ આચાર્ય, ઉપાધ્યાયનું શાસનમાં સ્થાન છે તેવું જ અહીં સાધુનું પણ સ્થાન છે.

શું મગ ને મોતી બંને સરખાં?—અહીં કોઈ કહેશે કે જૈનશાસનમાં મગ ને મોતી બંને સરખાં મળે છે, તે જાણી આશ્ચર્ય થાય છે, કારણ કે જે ઘાતી કર્મોનો ક્ષય કરી થયેલા અરિહંતો અને આઠ કર્મોનો ક્ષય કરી 'સિદ્ધ'પદને વરેલા સિદ્ધો, તેમજ આચાર્યો અને ઉપાધ્યાયો તે ક્યાં અને માત્ર આઠ પ્રવચનની માતાના જ્ઞાનવાળા આ સાધુ ક્યાં? તે બંનેની સરખામણી કેમ હોઈ શકે? કારણ કે સાધુ મહારાજના જ્ઞાનને અંગે દેખીએ તો ઠામઠેકાણું નહિ, જ્યારે કેવળજ્ઞાન વિના સિદ્ધો ન મનાય તેમ આચાર્ય, ઉપાધ્યાયમાં ગીતાર્થપણાનો ગુણ હોય અને તેથી તે મનાય 'शास्त्रज्ञः सर्वज्ञ' એ અહીં નિયમ નથી અહીં સાધુને તો માત્ર આ પ્રવચનમાતાનું જ જ્ઞાન છે, એવાને તમે ક્યાં મૂક્યા? દેવની કોટિ, અરિહંત સિદ્ધાદિની સરખામણીમાં મૂક્યા, કેમ તેને તમે પંચપરમેષ્ઠીમાં મૂક્યા છે ને? અરિહંતાદિ ચારને જેમ પરમેષ્ઠી તરીકે ગણીએ તેમ આ સાધુને પણ તેમાં ગણીએ

છીએ અહીં મોતી અને મગની કિંમત સરખી ગણો તે કેમ મનાય? એક વાત સમજી લો કે સાધન-સામગ્રી તે તેના બાપની જ-સાધુની છે

સાધુને શા માટે નમીએ?—કોઈએ પ્રશ્ન કર્યો કે સાધુમાં એવું શું છે કે તેમને નમીએ? કારણ કે તેમને વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર પાણી, શયન, વસતિ, ડોકટરો આદિ સર્વ અમે લાવી આપીએ છીએ છતા નમન કેમ? તો કહે છે કે મોક્ષમાર્ગે જતા તારો મદદગાર કોણ? દુકાનમા મદદગાર ભાગીદાર, ઘરમાં કુટુંબ, પોળમા પોળના લોકો, પણ કર્મક્ષય કરવા માગે, આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા માગે તો ત્યા તારો મદદગાર કોણ? સાધુ દુનિયા આખી લોભે લુંટાઈ રહી મારે શું? કોઈ પણ મનુષ્ય કોઈને પણ મદદ કરવા તૈયાર થાય ત્યારે માને કે મારે શું? નિસ્વાર્થ સેવા કરવા જગતમા કોઈ તૈયર નથી પણ આળળા જેવુ મીંડુ છે માતા-પિતા, ભાઈ-બેન, ભાણેજ, ભત્રીજાને અગે તપાસો તો સર્વ જગે નિસ્વાર્થ સેવામાં મીંડું જ છે તેમ અહીં આગળ જગતના જીવોને મોક્ષમાર્ગે. સન્માર્ગે, ધર્મમાર્ગે જોડવાથી સાધુઓને મળવાનુ શું? તેના આત્માનુ જે જ્ઞાન તેનો અશ પણ સાધુને મળવાનો નથી સમ્યગ્જ્ઞાન કે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ યાવત્ મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય તો પણ તેનો અંશ માત્ર સાધુને ભાગ તરીકે મળવાનો નથી દુનિયામા જશ. કીર્તિને પણ સ્થાન હોય પણ અહીં તો તે પણ નથી. કારણ કે જગતના કાર્યો જાહેરરૂપે હોય તેથી યશકીર્તિ મળવે અહીં તો કાર્યની જાહેરાત જ નથી પછી કીર્તિની જાહેરાત તો હોય જ ક્યાથી? આથી નિસ્વાર્થપણે શાસનની સેવા કરનાર વર્ગ જો કોઈ હોય તો આ સાધુ-વર્ગ જ છે.

સાધુની નિઃસ્વાર્થ પ્રતિજ્ઞા—જેણે પોતાના આખા કુટુંબને જલાંજલિ દઈ દીધી વોસિરે. વોસિરે. ન તો મારે કુટુંબની. મિલકતની કે વ્યવહારની દરકાર કરવી. મને દરકાર એટલી કે

કોઈ જીવ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન કે ચારિત્ર પામે તેને મદદગાર થવું. વળી શાસ્ત્રકારે માંદાની માવજતમાં-વિનયમાં પ્રવૃત્તિ નથી કરતો તેને પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવ્યું છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર એ ત્રણના કામો તો ફરજિયાત કરવાનાં કહ્યાં. આ વાત ઉપરથી ખ્યાલ આવશે કે '**करेमि भंते ! सामाइयं**' એ વાક્યમાં પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે રત્નત્રયીને અંગે જે કાર્યો વૃદ્ધિનાં હોય તે મારે ફરજિયાત રૂપે કરવાં સાધુ આવી નિઃસ્વાર્થ પ્રતિજ્ઞા કરે છે, કબૂલાત આપે છે, એટલું જ નહિ પણ ત્યાં સુધી નિયમ બાંધ્યો કે નું આમાં સેવક તરીકે દાખલ થયો એમ ક્યારે ગણાય? '**गिलाण पडिवज्जइ**' આથી ભગવાન્ **મહાવીર ગૌતમને** જણાવે છે કે મને માનનાર કોણ? જે માંદા સાધુની માવજત કરનારો હોય તે અહીં માંદાની માવજત કેમ? તો કહે છે કે માંદાની માવજત સર્વથા નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી કરતો હોય છે, તેવો જે હોય તે જ મારા શાસનમાં સેવક તરીકે દાખલ થયો છે. જે માવજત કરનારો ન હોય તે સેવક જ નથી, એટલું જ નહિ પણ શાસનમાંયે નથી

ધર્મકાર્યોમાં મદદગારરૂપ સાધુવર્ગ—હવે સાધુને નમીએ શા માટે? તો કહે છે કે '**असहाये सहायत्तं**' જ્યાં સુધી ધર્મનું કામ નહિ ઉપાડીએ ત્યાં સુધી દુનિયાદારીનાં સર્વ કામમાં મદદગાર મળશે. પણ ધર્મકાર્યમાં-સામાયિક, પૌષધ કે ચારિત્ર વગેરેમાં મદદગાર કોઈ હોતું નથી કારણ ત્યાં સ્વાર્થને ફટકો લાગે છે, સ્વાર્થ આડો આવે છે તેથી મદદરૂપ કોઈ હોતા નથી. ધર્મકાર્યમાં મદદગાર રૂપ તો કોઈ વર્ગ હોય તો તે સાધુ જ છે જગત તમને અંગે પણ સહાય ન કરે તેવા કલ્યાણના રસ્તામાં મદદગાર આ સાધુવર્ગ છે, તેથી પંચપરમેષ્ઠીમાં તેમને નમસ્કાર કરવાનું જણાવ્યું છે

પંચપરમેષ્ઠીમાં સાધુને કેમ દાખલ કર્યા ?—આ સર્વ વાત સાંભળીને કોઈ કહેશે કે અમને તો તમે પરાધીન બનાવ્યા, કારણ કે સહાયકની દરકાર રાખીને તેમને નમસ્કાર કરવાનો ને ? મૃગલાઓ કોની મદદ ઉપર નીકળે છે ? કોના મદાર ઉપર વનવાસ કરે છે ? તે કોઈની મદદ ઉપર કંઈ પણ કરતા નથી. તેમ સાધુઓએ મૃગચરિયા જેવા થવું જોઈએ. અહીં સાધુઓ મૃગચરિયા જેવા ગણાય છતાં તેને સહાય કરનાર વર્ગ તરીકે જણાવો છો તેથી તો પાણી ફેરવ્યું આવી પ્રશ્નપરંપરા કરનારે એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે સજ્જન સન્માનની ઇચ્છા ન કરે પણ આપણે તેને સન્માન દેવા તૈયાર થવું કે નહિ ? જો કે સજ્જનની શોભા એવી ઇચ્છા ન કરવામાં છે અને જગતની શોભા એમને સન્માન દેવામાં છે. તેમ સાધુ બને તે સહાયની દરકાર રાખીને ન બને પણ સહાયકોએ તો સહાયતા કરવાની જ છે સાધુના આચાર, વિચાર કે રિવાજને શિખવવામાં મદદરૂપ તે સાધુઓ જ છે, કારણ કે જ્યાં રાજા. પ્રધાનાદિ આચારને ગ્રહણ કરવાવાળા હોય તેમને શિખવે કોણ ? અહીં કોઈ કહેશે કે ઉપાધ્યાયજી કે આચાર્યજી શિખવશે તો કહે છે કે સારા અક્ષરોને વાચવાનુ શિક્ષણ મળેલ છે પણ તેની ક્રિયા અમારા હાથમાં આવી નથી તેવી રીતે ઉપાધ્યાયજી શાસ્ત્રીય શિક્ષણ આપે. આચારવિચાર જણાવે પણ ક્રિયાનુ શીખવવુ તે તો સાધુ મહારાજના હાથમા જ છે ધર્મના રક્ષણ માટે. તેનાં વિઘ્નોને ટાળવા માટે જીવને મદદની જરૂર છે, તે મદદ પૂરી પાડનાર સાધુ મહાત્મા જ છે. તેથી તેમને પંચ-પરમેષ્ઠીમાં દાખલ કર્યા છે

'सव्वसाहूणं' પદ કેમ ?—અરિહંતાદિ ચાર પદોમાં બહુ-વચનથી સર્વ લીધા પણ પાંચમા 'સાધુ પદમાં સર્વ લેવા માટે 'सव्वसाहूणं' એમ ફરી સર્વ શબ્દનો ઉલ્લેખ કર્યો છે જેઓ

ગૃહસંસારનો ત્યાગ કરી સાધુ બન્યા છે, તેમનો અહીં ઉલ્લેખ કર્યો છે. 'अगाराओ अणगारिअं पव्वइए'માં સર્વ સાધુનો સમાવેશ કરાય છે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અરિહંત અને સિદ્ધની જેમ સાધુમાં સર્વ ગુણ તપાસવા જરૂરી નહિ. ત્યાં તો માત્ર સંસાર છોડીને સાધુ બનેલા છે કે કેમ એ જોઈ તેમને નમસ્કાર કરવાનું ન ભૂલતો. આથી તેમને પંચપરમેષ્ઠીમાં દાખલ કર્યા છે

પાંચમા પદમાં કયા સાધુ આવે?—હવે પંદર કર્મભૂમિમાં રહેલા સર્વ આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો કર્મભૂમિની બહાર નથી છતાં સાધુમાં તેમ કહેવાય છે તે, તે પદની વ્યાપકતા માટે છે એટલે કોઈ પણ સાધુ અકર્મભૂમિમાં સાધુતાને સાધવાવાળો ન હોય તેથી અહીં જે કર્મભૂમિમાં સાધુ છે તે સર્વ પરમેષ્ઠી-પદમાં આરાધવા-લાયક છે જેવા નિર્ગ્રંથ સાધુઓ છે તેવા ભગડા-ભગત, તે પણ સાધુમાં આવશે ને? તો કહે છે કે તીર્થંકરના વચનને અનુસારે ચાલનારા જે હોય તે તે સર્વ તે પાંચમા પદમાં આવશે

સાધુની વિશિષ્ટ ઓળખાણ—હવે દરેક પોતાને એમ કહે કે હું તીર્થંકરના વચન ઉપર જ અવલંબી રહ્યો છું, પણ જેમ તેમ લખવાવાળા હોય છે તેવી તેવાઓ પ્રભુ ઉપર જ પગ મૂકવાવાળા હોય છે. દિગંબરો જિનેશ્વરના વચનને વ્યુચ્છેદ માને છતાં તે વચનને અનુસરીને ચાલવાનું માને છે. જગતમાં દીવાને અજવાળે વાંચવાનો રિવાજ હોય છે છતાં ઓલવાઈ ગયેલા દીવાને અજવાળે મેં વાંચ્યું એવું ગાંડું બોલવું તે કોને શોભે? કસોટી વિના કોઈની પરીક્ષા ન હોય પણ વગર કસોટીએ સોનાની પરીક્ષા કરી બતાવીશ એમ બોલવું તે દુનિયાદારીથી પણ ગાંડું છે તેમ અહીં શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, માન્યતા, પ્રવર્તન આદિ જે ગુણના અનુસારે કરે, [illegible] હોય તે સાધુ. આ ઉપરથી કોઈ એમ કહે કે [illegible] તે સાધુ ને? તો કહે છે કે ના પણ પાંચ [illegible]

ઇંદ્રિયોના વિષયોને ગોપવનારા, ત્રણ ગુપ્તિએ સહિત, બ્રહ્મચર્યની નવ વાડે સહિત, મન. વચન ને કાયાના યોગે પાપથી વિરમેલા એવા જે સાધુઓ હોય તે સાધુ માન્ય

નાટકીઓ કે ચોર સાધુ ન કહેવાય—નાટકિયાના ચિત્રમા દોરડા ઉપર ચાલવામા મન, વચન અને કાયાને જે ગોપવવાં પડે તે કોઈ જુદી જ હોય તેમ ચોર ખૂણામાં સતાઈ ગયો હોય તેને પણ ત્રણ કરણ ગોપવવાં પડે છે ત્યા શ્વાસ પણ ચલાવવો ભારે પડે છે એનુ મન, વચન અને કાયા ત્રણે અનુક્રમે એકાગ્ર, મૌન અને સ્થિરરૂપે રહે છે

શાસ્ત્રકારનું સાધુનું લક્ષણ—એકલી ગુપ્તિને ગણતા નથી. ગુપ્તિ એટલે **सम्यग्योगनिग्रहो गुप्तिः** શાસ્ત્રકારે જણાવ્યુ કે સાચી રીતે યોગનો જે નિગ્રહ કરવો તેનુ નામ ગુપ્તિ છે હવે દુનિયાદારીની તમામ જ જાળ જેણે મૂકી દીધી છે, જે ગૃથાયા નથી, ગુણના ભંડાર. મન વચન કાયાને ગોપાવનાર એવા વળી અંદરના ચાર ચોરટારૂપ ચક્કરને ખસેડી નાખે એ જ્યા સુધી નીકળે નહિ ત્યા સુધી ગુપ્તિ આદિ કે મોક્ષમાર્ગની પ્રવૃત્તિ બને નહિ ક્રોધ. માન માયા કે લોભનુ જે ચક્કર તેનું ચૂર્ણ કરીએ ત્યારે જ આગળ વધી શકીએ. વળી જેમણે કષાયોની હદને દબાવી નાખી છે તેવા સાધુઓ જ ગુરુઓ બની શકે તેવા ગુરુ [illegible] તેને પાંચના પદે ધ્યાન કરો

હવે દેવના બે, ગુરુમા ત્રણ એમ પાચ પદો જણાવ્યા હવે નવ પદમા ચાર પદ બાકી રહ્યા તેમાં પચપરમેષ્ઠી અને નવપદ એમ જુદા જુદા કેમ ? તમા ચાર ભેદો કયા ? કેવી રીતે [illegible] વગેરે હવે અનુક્રમે જણાવશે

卐

વ્યાખ્યાન ૭ : 'દર્શન'–પદ

सव्वन्नुपणीयागमपयडियतत्तत्थसद्दहणरूवं ।
दंसणरयणपईवं निच्चं धारेह मणभवणे ॥ २१ ॥"
(सिरिसिरिवालकहा)

નવપદનો મહિમા જણાવવાની જરૂર—શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ રત્નશેખરસૂરીશ્વરજી ભવ્યોના ઉપકારને માટે **શ્રીપાલ**-ચરિત્રની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે શ્રીપાલ મહારાજાનું આખું ચરિત્ર ઋદ્ધિસમૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ, દેવતાઈ ચમત્કારો, આકસ્મિક પ્રવૃત્તિઓ વગેરે સર્વ ચમત્કારોથી ભરપૂર છે તેમાં રસકથાવાળાઓને તે વાતો ધ્યાનમાં ઉતરેલી હોય, પણ જેઓ તત્ત્વકથાવાળા કે પરમ શુશ્રૂષાવાળા હોય તેઓને તો સાધ્ય તરીકે રહેલી વસ્તુ ધ્યાનમાં રહે છે તે વસ્તુ કઈ? 'નવપદ' દોર કાપી નાખ્યો દરિયામાં પડવા લાગ્યા ત્યારે રાણીઓ કે મારી ઋદ્ધિ એમ નહિ પણ '**नमो अरिहंताणं**' બોલે છે ઋદ્ધિસમૃદ્ધિમાં આવવા છતાં ત્રણે અવસ્થામાં 'નવપદ'નું આરાધન એટલે ઋદ્ધિ વિનાની સ્થિતિમાં, મધ્યમ દશામાં અને સંપૂર્ણ ઋદ્ધિસિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે પણ **શ્રીપાલ** મહારાજાનું ધ્યેય 'નવપદની આરાધનામાં જ હતું આ વાત કોના લક્ષ્યમાં આવે? જે પરમ શુશ્રૂષાવાળો કે તત્ત્વરસિક હોય તેના સમજવામાં આવે અને તે જ પ્રથમ સમજવાની જરૂર છે અને તેથી 'નવપદ'નો મહિમા જણાવવાની જરૂર છે.

ભવસ્થ કેવલીને દેવ તરીકે કેમ ન લીધા?—આસ્તિક માત્ર અને જૈનો દેવને આરાધે છે, પણ જૈનો જે દેવને આરાધે

ગુરુતત્ત્વ માનવાની જરૂરનું કારણ—હવે સર્વ કાળે સર્વ દેશે આત્માને સન્માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય એવો નિયમ રહેતો નથી **તીર્થંકર** સિવાય ઘણા જીવોને ગુરુમહારાજ દ્વારા જ મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ છે આ ઉપરથી **મહાવીર** મહારાજના કેવલી ૭૦૦ ત્યારે **ગૌતમસ્વામી**જીના ૫૦ હજાર અને અષ્ટાપદજીમા એકી સાથે ૧૫૦૦ તાપસો કેવલી એ બધું કેમ તે સમજાઈ જશે અહીં કારણ એ છે કે વ્યક્તિની અપેક્ષાએ ક્ષેત્રાતર, કાળાતરમા કોઈની પણ વ્યાપકતા રહેતી હોય તો તે ગુરુની જ છે. હવે સમષ્ટિની અપેક્ષાએ **તીર્થંકર**નો હયાતીનો કાળ ગણીએ તો બે લાખ પૂર્વ પૂરા નહિ થાય છતાં કોડાકોડ સાગરોપમ સુધીનો મોક્ષપ્રવૃત્તિનો જે કાળ તે કોના પ્રતાપનો છે ? કહો કે ગુરુના પ્રતાપનો છે અને તેથી જ ગુરુતત્ત્વ માનવાની હમેશા જરૂર રહે તેથી ત્રણ ભેદ જણાવ્યા એમ કુલ પાચ તત્ત્વોનુ વર્ણન કરી ગયા

નવકારમંત્રમાં નવપદ કેમ નહિ ?—હવે જે પદોનું વર્ણન કરીએ તેને માટે સવાલ થાય છે કે શુ તે ચારે પદો નકામા છે ? જો નકામાં ન હોત તો નવકારમા નવપદ મૂકવા હતા ને ? ત્યાં ૫, '**नमो दंसणस्स**', '**नमो नाणस्स**', '**नमो चारित्तस्स**', '**नमो तवस्स**' એમ કેમ ન કહ્યુ ? અને એમ કહી '**णमो नवनमक्कार**' એમ કેમ ન કહ્યુ ? પરમ ઉચ્ચ સ્થાનમા રહેલા તે પરમેષ્ઠી કહેવાય તે હિસાબે શુ આ ઉચ્ચ સ્થાન થતા નથી ? જો થાય છે તો પછી તેને પાચની અંદર ઉમેરી 'નવપદ' નમસ્કારવાળો **નવકારમંત્ર** કેમ નહિ ? ભગવતીજી આદિમા પાચ પદની વ્યવસ્થા છે તેથી બાકીના ચાર પદો નકામા લાગે છે કારણ ચૂર્ણિ આદિમા પણ નથી અને તે માનવાની જરૂર નથી, એમ કોઈક પરવાદી કહે છે, નમસ્કાર કરેલા નથી તો પછી **નમસ્કારમંત્ર** મહાનિશીથ આદિમા નવપદનો નમસ્કાર બતાવો ! વાત ખરી.

પણ જરા ધીમો થઈ વસ્તુને વિચાર પરમેષ્ઠી પાંચ જ છે, આરાધ્ય પાંચ જ છે, નમસ્કાર કરવાલાયક પાંચ જ છે તેમા બે મત નથી તેથી પંચપરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવામા અને પાચ પદ નવકારમા રાખવામા અમને જરા પણ અડચણ નથી આ જીવને 'હીરો ઘોઘે જઈ આવ્યો તેના જેવું ન થાય

ગુણપ્રાપ્તિના ધ્યેયથી ગુણની આરાધના—આ જીવ અરિહંતાદિ પાચને નમસ્કાર કરે છે કારણ કે 'ઘેલીના પહેરણા' જેવું ન થાય તે નમસ્કાર દર્શનાદિકની પ્રાપ્તિ, વૃદ્ધિના ધ્યેયથી ન થાય તો કંઈ નહિ ગુણી તો તે પાચ જ પદ દર્શનાદિ ચાર તો ગુણો છે અરિહંતાદિ પાચ ગુણી છે માટે નવકારમાં પાચે ગુણીને નમસ્કાર કરવામા આવ્યો છે તેમ જ **ભગવતીજી**, **મહાનિશીથ** આદિમા પણ નવકાર છે તે ગુણીની અપેક્ષાએ છે અહી ધ્યેય, સાધ્ય કે પ્રાપ્ય અગર ઉદ્દેશ્ય તરીકે ગુણરૂપ ચાર પદો છે તેથી અરિહંતની સાચી આરાધના કરનાર કોણ? સમ્યગ્દર્શનાદિના ઉદ્દેશથી અરિહંતની આરાધના કરે તો જ તે સાચી આરાધના કરનાર લેખાય એ જ રીતે સિદ્ધાદિમા સમજવું દરેકમા ચાર ઉદ્દેશ તો હોવા જોઈએ અન્ય ધ્યેય હોય કે ધ્યેયશૂન્ય હોય તો પણ સાચી આરાધના નથી. માટે અરિહંતની સાચી આરાધના ત્યારે જ થઈ ગણાય કે જ્યારે તે સમ્યગ્દર્શનાદિના ઉદ્દેશથી કરવામા આવે આ ઉદ્દેશ છે

નવકારમાં પણ સમ્યગ્દર્શનાદિની આરાધના પ્રેરણા—જેમ મંગલાચરણ કરીને દેવને નમસ્કાર કરીએ છીએ પણ સાથે વિઘ્નનો નાશ કરી કાર્યની સમાપ્તિ [illegible] બોલાતું નથી માનતા તેમ નવકારમંત્રના સ્મરણ વખતે મારો આત્મા નિર્મળ થજો મારા આત્માનું આવરણ ટળો એવું કંઈ પણ [illegible] ગુણોની [illegible] હેતું નથી તેમ નવકારમંત્રમા [illegible] કંઈ નથી

દહીં મંગાવનાર શેઠ [૯]—જેમ એક માણસે નોકરને એક મણ દહી લાવવાનો ઓર્ડર કર્યો પેલો માટલા સાથે દહીં લાવ્યો દહીં લાવવાની પ્રેરણા કે હુકમ થવા સાથે ભાજન લાવવાની પ્રેરણા તો થયેલી જ છે, તેમ નવકારમા પણ સમ્યગ્દર્શનાદિની આરાધનાની પ્રેરણા કે હુકમ થયેલો જ છે તો પછી અમે નવકાર તો રાતદિન ગણવાવાળા છીએ છતા તે ચારનુ સ્મરણ અમને કેમ થતું નથી? નવકાર માટે નિયમિત યોગ્ય સમય જ નથી તેના સ્મરણ માટે તો ચાહે શરીર પવિત્ર હોય કે અપવિત્ર હોય, શરીરે ગૂમડાં થયા હોય, પેશાબ ચાલ્યો જાય, ઝાડા થતા હોય, અંતસમય હોય, સર્વ અસજ્ઝાયના સ્થાનો હોય તો પણ નવકારમંત્રને વિસરાય નહિ આવી મહામૂલ્યવાન્ ચીજ તેમા દર્શનાદિ છે એ માનવું શી રીતે? હમણા નહિ માને તો પછી માનીશ.

સર્વ પાપનો નાશ કરનાર કોણ?—આગળ '**णमो पंचनमुक्कारो सव्वपावप्पणासणो**' છે. અહીં સર્વપાપના નાશ કરનારને નમસ્કાર છે હવે કહો કે અહીં સર્વપાપનો નાશ શાથી? પરંપર ફળ પાપનો નાશ, પણ અનંતર ફળ શું? સમ્યગ્દર્શનાદિની પ્રાપ્તિ, વૃદ્ધિ કે પરાકાષ્ઠા ન કરીએ તો સર્વપાપનો નાશ થાય જ નહિ અહીં પાપના નાશરૂપ પરંપર ફળ તો જણાવ્યુ પણ અનંતર ફળ જ સમ્યગ્દર્શનાદિની પ્રાપ્તિ આદિ છે તે તો આપોઆપ જ આવી જાય એટલે કે શાક લેવા જવાનુ થયુ એટલે માર્કેટમા-બજારમા તો જવાનુ, તેમ અહીં વચમા એટલા દર્શનાદિ ચાર તો આવી જાય. કારણ કે તે પાપના નાશને કરનાર છે શબ્દથી ભલે ન જણાવ્યા પણ અર્થથી તે જણાવ્યા વિના ચાલે તેમ નથી સર્વપાપનો નાશ અરિહંતને નમસ્કાર માત્ર કરવાથી નથી પણ ચારની આરાધના, પ્રાપ્તિ, વૃદ્ધિ કે પરાકાષ્ઠાથી જ તે સર્વપાપનો નાશ થાય છે તે વિના સર્વપાપનો નાશ થતો જ નથી, તેમ [illegible] નહિ

પરંપર ફળ અને અનંતર ફળ—હવે તે કાઢી નીધેલા જ છે તો તમે પણ તેમ જ કહો ને ? નામવારી ગણતરી શા માટે ? એમ કહેવામા અડચણ નથી પણ અનતર ફળ વિના પરપર ફળ થતુ નથી પ્રથમ માળે ગયા વિના બીજે માળે જવાય નહિ ધ્યેય બીજા માળનુ હોય પણ પ્રથમ માળે આવવુ પડે નવકાર ગણતા સર્વપાપના ક્ષયનુ ધ્યેય રાખો પણ સમ્યગ્દર્શનાદિની આરાધનાનુ ધ્યેય ચૂકશો નહિ જો ચારને આરાધવાનુ ધ્યેય કે માર્ગ ચૂકયા તો સર્વપાપનો નાશ થવો મુશ્કેલ છે બીજા માળે જવાનુ ધ્યેય છતા ભોયરામા ઉતરો તો નીચા જ જાઓ ને ? હવે જેમ બીજા માળે જવાનુ ધ્યેય છતાં ભોયરામા ઉતરનારો ધ્યેયથી સાચો હોય પણ માર્ગથી તો ખોટો છે, તેમ અહીં સર્વપાપના નાશનુ ધ્યેય હોય પણ જો સમ્યગ્દર્શનાદિના માર્ગે ન આવે તો તે પરપર ફળ મેળવી ન શકે હવે પાપના નાશના ધ્યેયમા એક વખત ન પણ આવે પણ આ ચારની આરાધનામા રહે તો પણ તે પરપર ફળ પામે જ સર્વપાપનો નાશ કરવો તે ધ્યેય છે કે તેથી તેનો નમસ્કાર ન હોય તેમ સમ્યગ્દર્શનાદિ ધ્યેય છે, તેમ આરાધ્ય છે ? જેમ સર્વપાપનો નાશ કરવો તે ધ્યેય છે, તેમ આરાધ્ય પણ છે એ અહીં સમ્યગ્દર્શનાદિ તે ધ્યેયરૂપ છે અને આરાધ્ય [illegible] માનવાનુ સમ્યગ્દર્શનાદિની પ્રાપ્તિ થવાથી ધ્યેય સિદ્ધ થાય [illegible] આરાધના કરો તથા નહીં, પણ તેમા વૃદ્ધિ પામો અને તેની આરાધના [illegible] ધ્યેય આ ચાર [illegible] અનંતર ફળ નહિ એ જણાવ્યાં આપણ [illegible] ખરેખર મહત્તા પણ આ ચારના [illegible] ઉપર જ હોવુ જોઈએ

આરાધના કરે તેનો જ ઉદ્ધાર—પ્રશ્નના અરિહંત [illegible] [illegible] કે [illegible] પંચમા પદ એ મહત્તા એટલી બધી નથી [illegible] મહત્તા હોય તો અધાતિ કર્મના [illegible] સિદ્ધ થયા [illegible] લાખ [illegible] જેવો અરિહંતને [illegible]

થાય ? જે તેમની આરાધના કરે તેનો ઉદ્ધાર થાય. સોનામાં સ્વતંત્ર કિંમત તો છે પણ તેનો દાગીનો બનવાની વખતે સોનાની કિંમત સમજે ત્યારે કિંમતી. અરિહંત મહારાજા પાપનો ક્ષય કરનારા ખરા પણ તે બને ક્યારે ? આપણી આરાધનાએ. જો અરિહંતાદિની હયાતી હોય તો તેટલા માત્રથી તે આપણું કલ્યાણ ન કરે પણ તેમની હયાતી હોય તો પણ તેઓ આપણી આરાધના દ્વારા આપણું કલ્યાણ કરે. '**नमो अरिहंताणं**' કે '**अरिहंताणं नमो**' એ બનેમાં અરિહંતને નમસ્કાર છે છતાં '**नमो अरिहंताणं**' કેમ રાખ્યું ? અરિહંતમાં સત્તા રૂપે કલ્યાણ મેળવવાનો માર્ગ છે પણ તેમની આરાધના જે કરે તે જ મોક્ષમાર્ગ પામી શકે. નવકારમાં 'એ પાંચને કરેલો નમસ્કાર' '**पंचनमुक्कारो**'ની જગે '**एसो पंचपरमेट्ठी**' 'એ પંચ પરમેષ્ઠી' સર્વ પાપનો નાશ કરનાર છે એમ ન રાખ્યું, કારણ કે નમસ્કારની મુખ્યતા, તેની આરાધના, તેની અધિકતા હોવાથી 'નમો' પદ પ્રથમ મૂક્યું.

ખરો નમસ્કાર કયો ?—હવે ખરો નમસ્કાર કયો ? પંચાંગ પ્રણિપાત કર્યો તે નમસ્કાર ખરો પણ તે દ્રવ્ય-નમસ્કાર. ત્યારે હવે ભાવ-નમસ્કાર કયો ? સમ્યગ્દર્શનાદિની પ્રાપ્તિના પરિણામ-કાળે જે નમસ્કાર કરવામાં આવે, આ જ પગથીયાંએ પહોંચાડનાર છે તેમ થાય ત્યારે જ તે ભાવ-નમસ્કાર અને તેથી '**नमो**'માં અવ્યય-પદ રાખ્યું. '**नमामि**' કરી '**नम**' ક્રિયાપદ કેમ ન રાખ્યું ? અવ્યય રાખવાની જરૂર શી ? અવ્યય એ દ્રવ્ય-પૂજા, ભાવ-પૂજા બંનેને જણાવવાવાળું છે. ઓછામાં ઓછા સંકોચ [illegible] અવ્યય મૂક્યું છે. અહીં અરિહંતની દ્રવ્ય કે ભાવ-પૂજા તે જ કલ્યાણનો માર્ગ, તે જ મોક્ષનો માર્ગ, તે જ [illegible] કરનાર છે તેથી '**नमो**' પદ પ્રથમ મૂક્યું [illegible] જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિની ટીકામાં ખુલાસો કર્યો છે

પરંપર ફળ ક્યારે મેળવી શકાય ?—હવે સમ્યગ્દર્શનાદિના શુદ્ધ પરિણામ હોય તો જ કલ્યાણ થાય, સર્વપાપનો નાશ થાય અરિહંતાદિની આરાધના તો અનંતીવાર કરી પણ તેમા ધ્યેય દેવલોક, રાજા મહારાજા. ઇંદ્રાદિ થવા માટે હોઈ ઋદ્ધિસિદ્ધિની પ્રાપ્તિ માટે આરાધના કરી માટે કલ્યાણ ન થયુ. કેમ ન થયું ? સમ્યગ્દર્શનાદિની પ્રાપ્તિ, વૃદ્ધિ કે પરાકાષ્ઠા માટે અરિહંતાદિની આરાધના કરવામા આવી નથી માટે જો સમ્યગ્દર્શનાદિની વૃદ્ધિ. પ્રાપ્તિ માટે અરિહંતાદિની આરાધના કરવામા આવે તો પરંપર ફળ મેળવી શકાય

જૈનશાસનમાં ઈમાનદારીનું પ્રથમ સ્થાન—હવે આ ચારમા મોક્ષના કારણભૂત તપ કે ચારિત્ર કે જ્ઞાનને પ્રથમ ન લેતા દર્શનને કેમ પ્રથમ લીધું ? દુનિયાનો નિયમ છે કે શરીરે રૂપાળા. અક્કલમા હોશિયાર, વર્તનમા તમે કહો ત્યારે ચાકરી કરનારો હોય અને કષ્ટથી ડરનારો પણ ન હોય છતા એનામા વફાદારી ન હોય તો તેની કિંમત કેટલી ગણાય ? જેમ જગતમા કામકરતાપણુ હોશિયારી વગેરે હોવા છતા વફાદારીને પ્રથમ સ્થાન અપાય. તેમ અહી અરિહંતના શાસનમા ઈમાનદારીને પ્રથમ સ્થાન અપાય તેમા નવાઈ શી ? સમ્યગ્દર્શન એટલે અરિહંતાદિ પ્રત્યે સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા. આવાની અક્કલ, પ્રવૃત્તિ તે સર્વ આશીર્વાદ સમાન હોય અને તેથી સમ્યગ્દર્શનને પ્રથમ સ્થાન આપવામાં શાસ્ત્રકારે અતિશયોક્તિ કરી નથી

મિથ્યાદર્શનને માનવા કોઈ તૈયાર નથી—હવે તે મનના કોઈ, ના પાડે છે ? હુ મિથ્યા મત માનુ છુ એમ કહેવા કોઈ પણ તૈયાર નથી પણ સર્વ મતવાળાઓ પોતાની માન્યતા સાચી છે એમ કહે છે [illegible] મતને વળગીને હુ સાચુ [illegible] કરુ છુ એમ કહેવા કોઈ તૈયાર નથી એટલે મિથ્યાદર્શનને માનવા કે [illegible]

નથી, આમ છતા 'નવપદ'મા પ્રથમ 'नमो दंसणस्स'થી અનુક્રમ કેમ ન રાખ્યો ? માબાપ વિના છોકરાની ઉત્પત્તિ ન હોય, તેમ અહીં અરિહંત પ્રભુ ન હોય, તેમનું શાસન કે તત્ત્વકથન ન હોય તો સમ્યગ્દર્શનાદિ ચીજ જ ન હોય તેથી અરિહંતાદિ પ્રથમ કહ્યાં અને જ્ઞાન, ચરિત્ર કે તપસ્યામા પ્રથમ ઈમાનદારી તરીકે દર્શન જોઈએ માટે સમ્યગ્દર્શન પ્રથમ કહ્યુ

સમ્યગ્દર્શન એ શી ચીજ ?—હવે સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ ? સારુ દર્શન, સારો મત, સારુ જોવુ એ શબ્દો સહુને ગમે છે. સાચું મેળવવા માટે દુનિયા મથતી નથી માટે કહે છે કે એક વાત ધ્યાનમા રાખવી કે કોઈ પણ કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છાવાળાએ—જેને આત્માનુ કલ્યાણ કરવું છે તેણે—આત્મા દેખ્યો નથી, તેનો માર્ગ જોયો નથી તેવા માણસથી આત્મકલ્યાણનો માર્ગ બતાવાય તો શું કલ્યાણ થાય ? જે વૈદ્યને રોગની ખબર ન હોય તેવા વૈદ્યનો ભરોસો સારો માણસ ન રાખે તેમ અહીં જેઓ આત્માના ગુણો, તેના કર્મો, કેવલજ્ઞાન, કર્મની નિર્જરા, તેનો ક્ષય આદિને જાણનારા નથી તેવા મનુષ્ય કર્મક્ષયના રસ્તા, મોક્ષમાર્ગનો રસ્તો બતાવે, કલ્યાણનો માર્ગ બતાવે તે માનવાને બુદ્ધિમાન તો તૈયાર ન જ થાય, પણ તે તો તેવાને આત્માને ગીરવે મૂકી આવેલા જ માને એટલે અક્કલને ઘરાણે મૂકી છે એમ જ માનવુ પડે

સમ્યગ્દર્શનની વિવિધ વ્યાખ્યા—હવે કહે છે કે જિનેશ્વરે કહેલ તત્ત્વોની શ્રદ્ધા કરવી તેનું જ નામ સમ્યગ્દર્શન અહીં આ વતેમ સૂચવવા, કારણ કે—

"अरिहंतो महदेवो जावज्जीवं सुसाहुणो गुरुणो।
जिणपण्णत्तं तत्तं इअ सम्मत्तं मए गहिअं॥" વાળુ સમ્યગ્દર્શન,

સમ્યગ્દર્શન કે તત્ત્વાર્થકારનુ
'पयाइं' नवपयाइं 'વાળુ સમ્યગ્દર્શન એ ત્રણમ
'तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनं 'વાળુ
નિશ્ચય કોનો? અહી ત્રણ ત્રેખડ થયા

ત્રણ પ્રકારે સમ્યક્ત્વ [૧૦]—હવે એક શેઠે બહારથી માલ લાવવા માટે રૂા એક હજારની હુંડી લખી. બજારમાથી શાક લાવવા અડધો રૂપિયો આપ્યો. હવે અહી હુડીનું કાગળિયુ તે પણ નાણા, રોકડા પૈસા તે પણ નાણાં જ છે તેમ અહીં ત્રણ પ્રકારે સમ્યક્ત્વ થાય છે એટલે જે અપેક્ષાએ વિચારાય તે અપેક્ષાએ તે તત્ત્વોને માને તો શ્રદ્ધા થાય એ બે અપેક્ષાએ તો સમ્યગ્દર્શન કરે પણ તત્ત્વાર્થકારના વાક્યમા શુ માનવુ? હવે **તત્ત્વાર્થસૂત્ર** કોની આગળ કહેવાનુ છે? સર્વ પર્ષદા આગળ ત્યારે 'अरिहंतो महदेवो આદિ વાક્યો જૈનોની પર્ષદા આગળ કહેવાના છે તેથી તત્ત્વાર્થકારે મધ્યસ્થપણે જણાવ્યુ છે છતા તેમનો છેલ્લો અર્થ દેખીએ તો તીર્થંકરે કહેલા તત્ત્વો માનવા અને શ્રદ્ધા કરવી તે જ સમ્યગ્દર્શન છે તેમ અહીં સર્વજ્ઞ ભગવાને કહેલા આગમો અને તત્ત્વો તે સર્વ પ્રમાણ જ છે તે આગમો પૈકી એકને પણ અપ્રમાણિક ગણો તો કામ ન ચાલે માટે ત્રણે વસ્તુની શ્રદ્ધા કરવી તે જ સમ્યગ્દર્શન

સમ્યગ્દર્શનરૂપ દીપક સ્વાવલંબી છે—હવે તે છે દેવ [illegible] પણ તે પ ગણો છે દિવેટ કે દિવેલ જગતમા દીવો પ્રકાશ કર[illegible] [illegible] એના અભાવે દીપકનો પ્રકાશ હોય ત્યા સુધી જ દીવો કામ કરે અહીં દર્શન પાગળુ નથી [illegible] ન [illegible] માટે તેને પાગળો [illegible] [illegible] દીવો છે [illegible] [illegible] પોતાના આલબને [illegible] દીવો છે [illegible] [illegible] હોય [illegible] દીપક પોતાના આલબને [illegible] નથી [illegible] [illegible] હોય [illegible] દિવેલ કે દિવેટ ન જોઈએ [illegible] દીવડો સ્વાવલંબી છે [illegible]

લંબી નથી, તેમ સમ્યગ્દર્શનરૂપી દીપક સ્વાવલંબી છે, પરાવલંબી નથી અરે, મનાદિ પર્યાપ્તિઓ કે કાયાદિ જોગો ન હોય તો પણ તે સમ્યગ્દર્શન તો રહે માટે તે સમ્યગ્દર્શન તે રત્નનો દીવડો વાત ખરી, પણ તે રત્નનો દીવડો એટલે તિજોરીમાં મૂકાય ને? કારણ કે વસ્તુ જેમ કિંમતી વધારે એટલે એને તાળાં પણ વધારે કોડિયાના દીવા બહાર ગોખલે મૂકીએ પણ રત્નના દીવા તેમ ન મૂકીએ જ્યાં કોઈ ચોરી જાય નહિ, કોઈ ઘુસે નહિ તેવા સ્થાને દર્શનરૂપી દીવો રાખવો તો તેને મનરૂપ મહેલમાં રાખો તેમાં અગ્નિ કે પાણીનો પણ પ્રવેશ થાય તેમ નથી. માટે હે ભવ્ય જીવો! 'દર્શન'પદની આરાધના કરવી હોય તો તેને મનમાં ધારો

આવી રીતે તેની આરાધના જણાવી તે સ્વાવલબી છે હવે રત્નના દીવડાને ધારણ કરીએ તો તે ઉત્પન્ન થવાનો કયાં? જ્ઞાનમાં તે કેવુ, કેટલુ ઉપયોગી, તેની આરાધના શી રીતે, તે વગેરે અગ્રે જણાવાશે

સમર્થ વિશેષણ વિશેષ્યને જણાવી જ દે—હવે ધર્મમાં પ્રવેશ કરનારાઓ માટે ચોથા ભેદની ખાસ જરૂર છે આ વાત ધ્યાનમા રાખશો તો **દશવૈકાલિક** જેવા નાના સૂત્રમાં પણ પ્રથમ ધર્મનું સ્વરૂપ, ભેદો બતાવવાની સાથે ત્યા દૃષ્ટાન્ત પણ આપી દીધું એટલે ધર્મમા જેનું મન સદા રહેલું છે તેને દેવતાઓ પણ આવી નમસ્કાર કરે છે પ્રતિજ્ઞા–હેતુ, દૃષ્ટાન્ત આદિથી વિચારવામાં આવે છે, તેમ દરેક વાક્યમા દૃષ્ટાન્ત હોય જ **'समर्थो विशेषणः विशेष्यमानयति'** સમર્થ વિશેષણ વિશેષ્યને જણાવી જ દે પીળુ-રચક કહેવાથી સોનુ આવી જાય સો ટચવાળું બોલવાથી સોનું જ આવે પણ ચાંદી, લોઢુ કે હીરા માણેક કોઈ બોલતું નથી અહીં સમર્થ વિશેષણ વિશેષ્યને આપોઆપ લાવે છે તેમ દેવતાઓ જેને હંમેશા નમસ્કાર કરે છે તેવો જે પુરુષ હોય, ભલે કોઈનુ નામ ન લો પણ તે કોણ ? **તીર્થંકર.** કેવલી મહારાજાઓના કેવલજ્ઞાનનો મહોત્સવ દેવતાઓ નિયમિત કરતા નથી, કારણ કે ચંદનબાળા અને મૃગાવતીને કેવલજ્ઞાન થતા મહોચ્છવાદિ થયા નથી ત્યા દેવતાઓ અજાણ રહ્યા છે આથી **તીર્થંકર** અને ગણધર સરખા મહાનુભાવો કે જે ભવાન્તરથી ધર્મને સચિત કરનારા, લોકોને તારવાની બુદ્ધિવાળા, પોતાના સર્વસ્વનો ત્યાગ કરે એવા તીર્થંકરાદિ મહાપુરુષો દેવોની પૂજા વિનાના હોય જ નહિ સામાન્ય કેવલીઓ પણ યથાખ્યાત ચારિત્રમા નથી આવ્યા એમ નહિ કહી શકાય બારમે ગુણસ્થાનકે આવેલા ક્ષાયિકમાં નથી એમ નહિ કહી શકાય

દેવો કોને નમસ્કાર કરે છે ?—આથી સામાન્ય કેવલીઓને **देवा वि तं नमंसंति जस्स धम्मे सया मणो** એ વાક્યમાં નમસ્કાર નથી તો પછી એ ગાથા શા કામની ? કોના માટે એ ગાથા કહેવાઈ છે? **તીર્થંકરો** અને ગણધરોને ઉદ્દેશીને જ. તે

પદોને બતાવતાં તેની અધિકતા શા માટે? એનું કારણ એક જ કે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વો દરેક આસ્તિક મતમાં માનવામાં આવેલાં છે તેથી કોઈ પણ આસ્તિકમતમાં તે ત્રણ સિવાય ચોથું તત્ત્વ મનાતું નથી એ અંગે સર્વ કોઈ મૌન સેવશે તેવી રીતે જૈન આસ્તિકોમાં પણ પૂછવામાં આવે તો પણ તેઓ ત્રણ સિવાય કોઈ ચોથી ચીજ બતલાવશે નહિ, પણ નકાર જ ભણવો પડે જે કંઈ ધર્મારાધનાની ચીજો છે તે આ ત્રણ જ છે જે આરાધ્ય, વંદનીય, પૂજનીય કે નમનીય છે તે આ ત્રણમાં આવી જાય. કયા ત્રણમાં? દેવ, ગુરુ અને ધર્મમાં. હવે બીજા બીજા પદાર્થો પ્રત્યેક પ્રત્યેક આરાધ્ય, દિવાળી તે મહાવીરનું કલ્યાણક, પોષદશમી તે પાર્શ્વનાથનું કલ્યાણક. આ વ્યક્તિગત છે તેમ જ્ઞાનપંચમી આદિ તે ગુણના અંગે છે, પણ આ 'નવપદ' એ એવો તહેવાર છે કે જેમાં દરેકનો સમાવેશ થાય છે.

નવપદમાં આખા શાસનનો સમાવેશ—'નવપદ'માં આખા શાસનનો સમાવેશ છે 'નવપદ'માં જેનો સમાવેશ થતો નથી તે શાસનની બહાર છે. તેમાં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણેનો સમાવેશ થાય છે, માટે જ 'નવપદ'ની વ્યાપકતા અને તેની શાશ્વતી સ્થિતિ છે માટે તેની અઠ્ઠાઈને શાશ્વતી અઠ્ઠાઈ કહીએ છીએ તેમાં અતિશયોક્તિ નથી. કોઈ પણ તીર્થંકરનું શાસન હો તો પણ દરેકમાં 'નવપદ'ની આરાધના હોય, તેથી દેવ, ગુરુ અને ધર્મની આરાધના થાય. બાવીસ તીર્થંકરોના વારામાં વીશીના—ચઉદશી-ચોમાસી વગેરે વિના ચાલે પણ દેવ, ગુરુ અને ધર્મની આરાધના તો તેમને કર્યા વિના ન ચાલે. એવું શાસન કયું કે જેમાં અરિહંત કે સિદ્ધ જેવા દેવ ન મનાયા હોય, વ્યવસ્થાપક આચાર્ય ન મનાયા હોય, શિક્ષક વગેરે ઉપાધ્યાય ન મનાયા હોય, તેમ જ સાધકો વગેરે સાધુઓ ન મનાયા હોય? કહો કે

સર્વશાસનમાં તે પંચપરમેષ્ઠી મનાય જ છે. પણ 'નવપદ' ને અંગે શું? પંચપરમેષ્ઠી શાશ્વતા, નવકાર શાશ્વતો તેમાં બે મત છે જ નહિ

દ્વાદશાંગી અર્થથી શાશ્વતી પણ શબ્દથી નહિ–દ્વાદશાંગી અર્થથી શાશ્વતી પણ શબ્દથી નહિ મહાવીર મહારાજના શાસનમાં આચારાંગમાં જે શબ્દો હોય તે જ શબ્દો પાર્શ્વનાથજીના શાસનમાં હોય એવો નિયમ નહિ. પણ અર્થથી એ બધું સરખું હોય છ કાય, પાંચ મહાવ્રતો પાંચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિ વગેરે અર્થો એકસરખા જ હોય જેમ સ્કૂલમાં–શાળામાં છોકરાઓ પાસે કોઈ વિષય ઉપર નિબંધ લખાવાય ત્યારે દરેકનો અર્થ એકસરખો હોય પણ શબ્દોમાં ભિન્નતા રહેલી હોય છે તાત્પર્ય કે તત્ત્વ તો એક જ હોય, તેમ અહીં જૈનશાસનમાં અઢાર પાપસ્થાનકાદિને અંગે અર્થ એક સરખો હોય પણ શબ્દમાં પરિવર્તન થયા જ કરે તેથી દરેક શાસનમાં આવતી દ્વાદશાંગી અર્થથી શાશ્વતી પણ શબ્દથી અનિત્ય છે. કોઈ પણ શાસનમાં ક્રોધ, માન માયા કે લોભ. અઢાર પાપસ્થાનક એ કર્મો બાંધવાનું સ્થાન એમ એક જ શબ્દોમાં હોય જ નહિ શબ્દો એકસરખા ન હોય પણ અર્થથી એક જ હોય

નવકારમંત્ર અર્થથી તેમ શબ્દથી પણ શાશ્વતો છે—હવે નવકારમંત્ર એ અર્થથી જેમ શાશ્વતો છે એટલે અરિહંતાદિ પાંચ પદને કોઈ પણ શાસનમાં માન્યા વિના ચાલે નહિ તેની આરાધના અને નમસ્કાર હોય એમ અર્થથી તો નિત્ય [illegible] પણ [illegible] થી તે નિત્ય જ છે [illegible] કે દેવતાઓને [illegible] [illegible] ત્યારે પરભવમાં [illegible] [illegible] સાધુનિકાને [illegible] નવકાર [illegible]

ત્યારે પણ જાતિસ્મરણ થયુ. અહીં શ્રવણગોચર શું થાય? નવકારનો શબ્દ પણ અર્થ શ્રવણગોચર નથી, પરંતુ અર્થ તો મનનો વિષય છે. હવે શબ્દ નિયમિત ન હોય તો જાતિસ્મરણાદિકનો પ્રસગ પરભવમા આવે જ નહિ આથી પંચપરમેષ્ઠીનો નમસ્કાર શબ્દથી અને અર્થથી સર્વશાસનનો એકસરખો છે, માન્ય છે અતીતકાળમા, ભવિષ્યકાળમા અને વર્તમાનકાળમાં તે પાંચ માન્ય છે તેની આરાધના પણ યોગ્ય જ છે પરંતુ જે નવુ લફરુ ઘાલ્યું તેનુ શુ? કારણ કે પંચપદીની ઓળી નથી રાખી, નવપદની રાખી છે તેમા સમ્યગ્દર્શનાદિ ચાર કે જેને પંચપરમેષ્ઠીમા નથી ગણાવ્યા તેને અહીં ઉમેર્યા છે. વાત ખરી, પણ ધ્યાન રાખ કે જે જે કાળમા અરિહંતાદિની આરાધના થઈ તે ઘરબાર, સ્ત્રી, છોકરા કે ઋદ્ધિસમૃદ્ધિ માટે થઈ નથી પણ મિથ્યાત્વને તોડવા માટે જ્ઞાનાવરણીયાદિને તોડવા માટે, મોહનીય આદિને તોડવા માટે કરી છે

આરાધનામાં આવ્યા ક્યારે ગણાય?—છોકરો ધૂળમાં લીટા કરે તેના હિસાબ નિશાળમાં ન હોય. સ્કૂલમાં તો એકડાથી હિસાબ હોય પણ ધૂળમા આળોટ્યા વિના કે લીટા કર્યા વિના તે નિશાળના હિસાબમાં કામ ન લાગે, તેમ અહીં આરાધનાના માર્ગમા આવવા પહેલા જે સબંધ હોય તેની અહીં જરૂર નથી માત્ર આરાધનાનો અહીં સંબંધ છે અહીં સમ્યગ્દર્શનાદિ ચારેના ઉદ્દેશ કે ધ્યેય રાખી અર્થી બને ત્યારે જ તે આરાધનામા આવેલો ગણાય આ ઉપરથી તો તેને સીધો આરાધનામા આવેલો ન ગણો ને? 'नमो मिथ्यात्वहरयाय' એમ કહીને પદ મૂકો ને? કોઈ પણ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ પામ્યા વિના મોક્ષે ગયો નથી પણ જે જે જીવો મોક્ષે ગયા તે સર્વ ક્ષાયિક જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રવાળા છે. વળી અણાહારી-પદ મેળવીને જ ગયા છે. પંચપરમેષ્ઠિ કહે છે તે ભલે ત્યાં પણ દર્શનાદિ ચાર પદમા 'नमो खाइयदंसणस्स. नमो खाइयनाणस्स' આદિ લેશો ગણો ને?

સાચા અધ્યાત્મીની સ્થિતિ કેવી હોય?—હવે દુનિયામા કહેવત છે કે જે તાત્ત્વિક જ્ઞાન પામ્યો નથી અને વ્યાવહારિક ક્રિયાથી છટકી જાય તે બિચારા આધ્યાત્મિકમા આવી જાય પણ તે બિચારા ક્રિયાએ કર્મ ખોલી એને છોડે પણ છોકરા કે સ્ત્રી આવે ત્યારે સામે જાય. સાચા અધ્યાત્મીની સ્થિતિ કેવી હોય? નિસ્તેજ વર્ષ છોકરો આવે તો તેને તુરત ખોળામા બેસાડે. પ્રથમ જ્ઞાન પામ્યા નહિ ઔર કર્મ ક્રિયા છટકી ગયા. એટલે સાચી નિશ્ચયદશા આવ્યા પહેલા વ્યવહાર-ક્રિયાને ત્યજે તે તો બન્ને બાજુથી રખડે છે. અરે ધોતિયુ પહેર્યુ તે પણ ક્રિયા છે છતા નાગા કેમ ફરતો નથી? તો કહે છે કે દુનિયા બોલે. ત્યા રાગ છે તે જ્ઞાન એ સામાન્ય પદ ન ગણવામા આવે તેમ દર્શન, ચારિત્ર કે તપ ન ગણવામા આવે અને ત્યા ક્ષાયિકપદ જોડે તો તે ક્ષાયિક ભાવ ઉત્કૃષ્ટા મળતા નથી અને આ પદની આરાધના અને જ નહિ. ત્યા ધર્મની, સામાયિક પ્રતિક્રમણાદિની વાત થાય ત્યા વિના કરી તરફેણ. તેનો વિચાર ન કરે કે આ તત્ત્વને લાવનારી છે કે નહિ! વકીલનુ માટે વધારે કોણ ખાય? માનો કાયદાનો બીજાના વકીલ હોય તે. તેમ અહી જૈનશાસ્ત્રના ભણેલાઓનુ માટે કોઈ ખાતા હોય તો જૈનશાસ્ત્રના બે શબ્દો બોલે તો જ [illegible] છે.

સમકિત ક્યારે થાય?—હવે જેઓ સામાયિક પ્રતિક્રમણ [illegible] તેઓને સમ્યક્ત્વ [illegible] પૂજા [illegible] આદિ ક્રિયાઓ કરે [illegible] ક્રિયાઓ છે માટે [illegible] [illegible] જ છે અને તેથી [illegible] કોઈ [illegible] [illegible] તો [illegible] હોય [illegible] ક્રિયા [illegible] [illegible] જ્ઞાન [illegible] [illegible] નથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ક્યારે ? મોહનીયની ૬૯ કોડાકોડીથી અધિક સ્થિતિ જે તુટવાની તે જ્ઞાનથી કે અજ્ઞાનથી ? અજ્ઞાનથી ૬૯ કોડાકોડી તોડે પણ તેથી આગળની સ્થિતિ તોડવા માટે ? જેમ અનુકંપાથી સામાયિકાદિ ચાર સમ્યક્ત્વો પામે તેમ અકામનિર્જરાથી પણ ચારે પ્રકારનાં સમ્યક્ત્વો મેળવી શકાય છે. અહીં જૈનશાસનના જ્ઞાન વિનાના, ધ્યેય વિનાના, કેવળ સુખદુઃખ વેઠનારા તેઓ અકામનિર્જરાએ સમ્યક્ત્વાદિ પામે છે, અહીં જ્ઞાનથી સર્વ થાય છે. પણ ક્રિયાને ધક્કો મારવાનો ન હોય તેવો ધક્કો મારવો તે જૈનશાસનને પાલવતો નથી

દિલ્હી દરવાજો એટલે શું ?— તત્ત્વાર્થકારે પણ મોક્ષમાર્ગ કહ્યો પણ હેતુ ન કહ્યો. આગલું આગલું કાર્ય અને પાછલું પાછલું કારણ જેમ અહીંથી દિલ્હી જતાં બે માઈલ ગયા ત્યારે બીજા માઈલનું કારણ પ્રથમ માઈલ અને બીજો માઈલ તે કાર્ય ગણાય, તેમ અહીં પ્રથમ પ્રથમની અવસ્થા તે કારણ અને આગળ આગળનું કાર્ય લેવાય તેમ અહીં સમ્યગ્જ્ઞાનાદિ દ્વાર છેવટે સન્માર્ગ જ આવે જેમ દિલ્હી દરવાજો કહીએ ત્યાં શી લક્ષણા ? છેટે દરવાજો છે પણ તે રસ્તેથી તે આવશે તેમ અહીં સમ્યગ્દર્શનાદિ આરાધ્ય પદો છે

કાલે દર્શનની વિચારણા, જડવિજ્ઞાન વગેરે જણાવી ગયા અને તેને મનમંદિરમાં સ્થાપવું જોઈએ એમ કહ્યું. હવે જ્ઞાન

દર્શન પ્રથમ અને જ્ઞાન પછી કેમ ?— હવે કોઈ કહે કે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધા બને કેમ ? વસ્તુને જાણ્યા સિવાય માનશે શું ? જેમ કાળી ગાય ખોવાઈ હોય ત્યારે તે માનવાનો હક આવે પણ

દેખ્યા વિના માનવાનો વખત ક્યાંથી? તો કહો કે જગતમાં જ્ઞાન સિવાય માન્યતાનો વખત હોય જ નહિ. તેમ અહીં જૈનશાસનમાં પદાર્થના જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધા કે માન્યતા હોય જ ક્યાંથી? આમ છતાં જ્ઞાનને પ્રથમ નહિ મૂકતાં દર્શનને પ્રથમ કેમ મૂક્યું? ચાર પદ માનવામાં અડચણ નથી પણ જેમ 'નવપદ'માં પાંચ પદનો અનુક્રમ માન્યા છતાં છઠ્ઠા પદ તરીકે જ્ઞાન રાખવું હતું અને સાતમું દર્શન રાખવું હતું તેમ છતાં દર્શન પ્રથમ અને જ્ઞાન પછી કેમ રાખ્યું? વાત ખરી, પરંતુ એક વાત ધ્યાનમાં રાખજે કે બેઈમાન મનુષ્યની બુદ્ધિ એ જગતમાં બુદ્ધિશાળી કહેવડાવવાને લાયક નથી. અરે. ચોરની ચતુરાઈ ચાહે તેવી હોય પણ પંચમાં તેને ચતુર કહી કોઈ નાયકમાં ન બેસાડે. કહો તે ચતુર ચકોર હોવા છતાં તે ચોરને તેમાં કેમ ન બેસાડે? ચતુરાઈ ચકોરાઈ હોવા છતાં તે દુનિયાને શ્રાપ સમાન કોઈ વ્યવહારી મનુષ્ય તેને હિસાબમાં ન ગણે. તેમ અહીં જે જ્ઞાનમાં આત્માનું ધ્યેય ન હોય, આશ્રવને છોડવાની બુદ્ધિ, સંવરને આદરવાની બુદ્ધિ, આત્મકલ્યાણની ભાવના ન હોય તેવા જ્ઞાનને ચોરની ચતુરાઈમાં મૂકી દેવાય. ભણેલો ચોર જગતમાં વધારે ઉથલપાથલ કરે. તેમ સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન-વાળા જીવોને જગતમાં વધારે ડુબાડે. કહો કે શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન વિનાના જગતમાં જીવોને જેટલા નહિ ડુબાડે તેના કરતાં અધિક શ્રદ્ધા વિનાનો કોરો જ્ઞાનવાળો ડુબાડશે. ચતુરાઈ કે હોશિયારી ચોર [illegible] જેવી પરે તો પછી તેની કિંમત [illegible] [illegible] સંવરને આદરવાનું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જ્ઞાનની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

જ્ઞાનદાન કોને કહેવાય?—હવે જ્ઞાન વિના દર્શન એટલે શ્રદ્ધા થવાની નથી પણ આરાધ્યકોટિમાં તે જ જ્ઞાન આવી શકે કે જે જ્ઞાન પવિત્ર માન્યતાવાળું હોય. આશ્રવ ત્યાજ્ય, સંવર આદરણીય એવી માન્યતાવાળુ હોય તે જ જ્ઞાન વાજબી છે આ ઉપરથી કોઈ કહેશે કે શાસ્ત્રમા જ્ઞાનદાન સરખું દાન થયુ નથી, થતું નથી અને થશે પણ નહિ એમ કહ્યુ છે તેનુ શુ? એવાને આપણે પૂછીએ કે જ્ઞાનદાન તે કયા જ્ઞાનદાનની અપેક્ષાએ કહો છો? ઇતિહાસ ભૂગોળના જ્ઞાનને જ્ઞાનદાન કહો છો? અહીં એવા જ્ઞાનની વાત નથી કલિકાલસર્વજ્ઞ મહારાજ જણાવે છે કે ધર્મનુ સ્વરૂપ જેઓ જાણતા નથી તેવાઓને વાચના દેશના એટલે વચાવવું દેશના દેવી, શંકાસમાધાન કરવા દ્વારા તત્ત્વ-સબંધી જે જ્ઞાન આપવુ તેનું નામ જ્ઞાનદાન હવે વાચના પૃચ્છનાદિ કરવા તે જ જ્ઞાનદાન ને? જીવાદિ તત્ત્વોનુ જ્ઞાન જેનાથી થાય તેવા સર્વ સાધનો પૂરા પાડવાં તે જ્ઞાનદાન કહેવાય ધર્મના રસ્તાથી બહારના–દુનિયાદારીનાં જે જ્ઞાન છે તે 'નવપદ'ની અપેક્ષાએ અજ્ઞાન જ છે.

અજ્ઞાન કોને કહેવાય?—જો એમ ન હોય તો અજ્ઞાન કહેવાય કોને? તમારી દૃષ્ટિએ જ્ઞાનનો અભાવ તે અજ્ઞાન. પણ તેમ નથી શાસ્ત્રકારો કહે છે કે સંસારને વધારનારું જ્ઞાન તે જ અજ્ઞાન છે, માટે ધર્મને સમજાવનારુ જે જ્ઞાન તે જ્ઞાન જ્ઞાન અને તે જ ઉત્તમ છે હવે તે જ્ઞાન શાનુ? જીવાજીવાદિ પદાર્થો એટલે જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોનુ જ્ઞાન જીવ કોનુ નામ? જૈન શિવાય છતા ઉત્તરમા એમ કહીશું કે [illegible] જેમ [illegible] અનુભવ! એટલે કે પ્રાણોને ધારણ કરે તે જીવ કહેવાય પ્રથમ પ્રાણ તે પાંચ ઇન્દ્રિય, ત્રણ બળ, શ્વાસોશ્વાસ અને આયુ એમ દશ છે તે જડ પ્રાણ છે. જડને આધારે ચાલનારા પ્રાણોને

ગણ્યા છે. પણ જીવના જે ભાવપ્રાણો જ્ઞાનાદિ ચાર છે તેને ધ્યાનમાં લીધા જ નથી નાસ્તિક પણ પ્રાણ ધારણ કરનારને જીવ માને છે પણ તમારે કયાં જવાનું? ભૂતકાળમાં પ્રાણોને ધારણ કર્યા. વર્તમાનમાં કરે છે અને ભાવિમાં કરશે તે જીવ 'अजीवद्, जीवति, जीविष्यति' એમ ટીકાકાર ગ્રંથકાર કહે છે પ્રાણોને ધારણ કર્યા. કરે છે અને કરશે તે જ જીવ મનાય આ ઉપરથી ગયા જન્મને, આવતા જન્મને અને વર્તમાન એમ ત્રણે ભવોને માનવા પડે જો તેમ ન માનો તો વર્તમાનમાં જીવ આવ્યો કયાંથી? ભૂતકાળના અનંતા ભવો માનીએ ત્યારે જીવ બોલી શકાય

જીવઅજીવાદિ તત્ત્વો સાત કે નવ?—નાસ્તિકોને વર્તમાન કાળનો જીવ મનાવવા ઉણાદિનો 'અ' પ્રત્યય લાવી તેમ કરવું પડે છે પણ પ્રાણ ધારણ કરનારો તે જીવ એમ કહીએ તેને દ્રવ્યપ્રાણ અને ભાવપ્રાણ ધારણ કરનારો જાણી શકાય સર્વ પદાર્થનું જ્ઞાન કરવાની જરૂર છે તેમ તેનાથી વિરુદ્ધ પદાર્થ લઈએ તો જીવ નહિ તે અજીવ એમ કહીએ અને તે લઈએ તો શું થાય? જેમ જીવરૂપ પારિણામિક ભાવ છે તેમ અજીવરૂપ પણ પારિણામિક ભાવ છે તે અજીવ ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ દ્રવ્યો જીવપારિણામિક ભાવવાળા નથી પણ અજીવપારિણામિક ભાવવાળા છે તેથી તે પણ શાસ્ત્રકારો માનવાયોગ્ય છે તેના પ્રતિપક્ષે [illegible] ને પણ શાસ્ત્રકાર

જ્ઞાન શીખવાના બે પ્રકાર—આથી જીવાજીવનો સમુદાય તે જગતની અપેક્ષાએ તો તત્ત્વરૂપ જ છે જગતના પદાર્થોનું પૃથક્કરણ કરવામા આવે તો આ નવ સિવાય અન્ય કોઈ સભવે જ નહિ તે નવમા સર્વનો સમાવેશ થાય. એ નવના સમુદાયને તત્ત્વરૂપે જાણવામા આવે તે જ જ્ઞાન હવે તે કેવું? સર્વ ગુણો-દર્શન, ચારિત્ર, સમિતિ, ગુપ્તિ, પરિષહ જે કંઈ લો તેના મૂળ રૂપે જ્ઞાન જ છે આવી રીતે જ્ઞાનની અધિકતા સાંભળીને સહુ કોઈ આરાધવા તૈયાર થાય સારાના પક્ષમાં જવાનુ સહુને ગમે. ખરાબ પક્ષમા પ્રવેશ કરવો કોઈને ન ગમે તેમ અહીં જ્ઞાનની અધિકતા ઉત્તમતા સમજી આરાધના કરવાનુ મન થાય

એક વાત ધ્યાનમાં રાખજો કે દર્શનને મનભવનમાં રાખી મૂકવા જણાવેલુ એટલે દીપક કર્યો એટલે ચાલ્યા કરે તેમ શ્રદ્ધા એવી ચીજ છે કે એક વખતના નિશ્ચયથી કામ લાગે જ્યારે આ જ્ઞાન એવી ચીજ નથી પણ પ્રતિક્ષણે તેને માટે મહેનત કરવાની જરૂર છે એને દીપકની જેમ મૂકશો નહિ. જો તે ઉત્તમ લાગતું હોય તો તે શીખો

જ્ઞાન વિનય અને ભિલડીના દૃષ્ટાંતે—તેની આરાધના મુખ્યતાએ શીખવા દ્વારા એટલે શિક્ષણ લેવુ એટલું જ ને? જ્ઞાન બે પ્રકારે શિખાય એક વિનયથી, બીજું ભિલડીના અનુસારથી ભિલડીનો સ્વભાવ ગોખી ખાવાનો ન હોય પણ તે [illegible] કોટાને આડો પાડે પછી તેમાંથી વસ્તુ [illegible] ત્યાં જ [illegible], તેમ [illegible]ની એ સ્થિતિ હોય કે સદ્ગુરૂ પાસે જ્ઞાન ન શીખી [illegible] સ્થાને ગોશાળામાદિકની જેમ ભણનાર છે.

પણ તેમ ન કરતા વિનયપૂર્વક જ્ઞાન લેવુ જોઈએ 'જ્ઞાન'પદ આરાધવાનુ માન્યુ હોય તો તે વિનયથી જ આરાધવુ અને શિક્ષણ દ્વારા જ્ઞાનની આરાધનાની જરૂર છે

આવી રીતે જ્ઞાનનો અધિકાર જણાવ્યો પણ જૈન શાસ્ત્રકાર એટલા જ્ઞાનને જ્ઞાન તરીકે માનતા નથી પણ ચારિત્રના કારણ તરીકે માને છે તે અધિકાર અગ્ર જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૯ : 'ચારિત્ર'–પદ

'असुहकिरियाण चाओ सुहासु किरियासु जो य अपमाओ।
तं चारित्तं उत्तमगुणजुत्तं पालह निरुत्तं ॥ ३१ ॥"
(सिरिसिरिवालकहा)

ઋદ્ધિસિદ્ધિ એ માત્ર આનુષંગિક ફળ—શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ રત્નશેખરસૂરિજી મહારાજ આગળ જણાવી ગયા કે બે પ્રકારના શ્રોતાઓ હોય છે એક તત્ત્વરસિક અને બીજો કથારસિક કથારસિકોને સર્વથા બંધ કરવાના નથી પણ તેમના મગજમાં એક વાત નાખવાની છે કે કથામાંથી તમારે તત્ત્વમાં જોડાવાનું છે, તથી ધર્મકથાનુયોગ નામનો વિભાગ સન્માર્ગે પ્રવેશ કરવા માટે શાસ્ત્રકારોએ રાખેલો છે તેથી દશવૈકાલિકની પ્રથમ ગાથામાં તેને સ્થાન આપવું પડ્યું આવી રીતે કથાનુયોગ જરૂરી હોઈ તેની નિરુપયોગિતા કહેવાની નથી પણ કથારસિકોએ માત્ર તેમાં જ રમ ન લેતા તત્ત્વરસિક પણ બનવું જોઈએ અહીં શ્રીપાલને મળેલી ઋદ્ધિસમૃદ્ધિ, દેવતાઈ ચમત્કારાદિ જોઈએ પણ તે સર્વ ઋદ્ધિસિદ્ધિ મેળવવા માટે જણાવેલ નથી પણ માત્ર ફળ તરીકે જણાવેલ છે. તે ફળ તરીકે પણ કારણ તરીકે નહિ વળી આનુષંગિક ફળ– જવાનું [illegible] નાનું, તેનું નામ પણ નાનું પણ વચમાં મોટો તે મોટા [illegible] ઉપર ધ્યાન આપવા કરતા [illegible] અને નાના ઉપર જ ધ્યાન આપવું જોઈએ, તેમ અહીં ચરિત્રમાં ઋદ્ધિસિદ્ધિ જણાવેલ તે આનુષંગિક ફળ છે પણ ખરું ફળ શું ?

નવપદની આરાધનાનું ખરું ફળ શું?—આત્મા કર્મના સર્વથા ક્ષય કરી આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરે તે જ 'નવપદ'ની આરાધનાનું ખરું ફળ છે. પણ તે બાહ્ય આરાધનાથી ન મળે. ઋદ્ધિસમૃદ્ધિ તે બાહ્ય ક્રિયાથી પણ મળે, પરંતુ કેવલજ્ઞાન આદિ ગુણની પ્રાપ્તિ મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થાય. સર્વથા કર્મના ક્ષય માટે 'નવપદ'ની આરાધના કરો પણ તેના ગુણો જાણી, તેની કિંમત જાણીને ભાવપૂર્વક આરાધના કરો તો જ તમે મુખ્ય ફળને મેળવી શકો. અહીં દ્રવ્ય-ક્રિયા તે ભાવનું કારણ ખરું પણ જેમ રસોઈ કરવામા ચૂલો સળગાવવો એ કારણ ખરું પણ તેમા કાર્ય થવું જોઈએ. અહીં કારણમા દ્રવ્ય આરાધન ઉપયોગી ખરું પણ તે ખરું ફળ આપે ક્યારે? ભાવ-આરાધનામા જાય ત્યારે. હવે ભાવ-આરાધના ફળે ક્યારે? 'નવપદ'ના ગુણો જાણી તેની કિંમત સમજી આરાધના કરે ત્યારે તે મુખ્ય ફળ પામે.

નવપદમા છ છ માસે જૈનપણાની પરીક્ષા—હવે તે નવપદમાં જૈનપણાની પરીક્ષા પણ છ છ માસે હોય છે. તે આ [illegible] કરાય. એકલા દેવ કે એકલા ગુરુ કે એકલા ધર્મને આરાધીને નહિ પરંતુ ત્રણેની આરાધનાપૂર્વક તે પરીક્ષા થાય. હવે 'નવપદ'મા [illegible] પદ દેવના. જૈનો અરિહંત અને સિદ્ધ એ બે સિવાય અન્ય કોઈને દેવ તરીકે માને નહિ અને [illegible] [illegible] કરે નહિ. [illegible] ઉપાધ્યાય [illegible] કરે [illegible] ન કરે [illegible] [illegible]

જીવે મંતે! જીવइ? પ્રશ્નના જવાબમા જીવ હોય તે જ પ્રાણ ધારણ કરે અને પ્રાણ ધારણ કરે તે જીવ, તે સિવાયનો જીવ ન હોય એમ કહ્યું. તેમ અહીં અરિહંત અને સિદ્ધ એ બંનેપણુ અને દેવપણુ તેનો નિયમિત નિયમ એટલે જેટલા અરિહંત અને સિદ્ધો તે સર્વે દેવો. તે સિવાયના કોઈ દેવ છે જ નહિ માટે ઉભયાવધારણવાળો દેવતત્ત્વનો સંબંધ અરિહંત અને સિદ્ધમાં છે.

અવધારણ નિયમ— તેવી રીતે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ત્રણને અંગે ગુરુતત્ત્વ મનાય ત્યા પણ એ ત્રણ જ ગુરુ છે તે જ મનાય, એવો અવધારણ નિયમ છે. બેને માને અને ત્રીજાને ન માને તો તે આરાધક નહિ ત્રણમાંથી કોઈ પણ એકને ન માને તો તે ગુરુતત્ત્વ આરાધાતુ નથી. ત્રણેને આરાધ્ય જ માને અને આરાધે, તે સિવાયને ન આરાધે તો જ ગુરુતત્ત્વની આરાધના થાય.

દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ—દેવના બે, ગુરુના ત્રણ, તેવી રીતે ધર્મના ચાર તત્ત્વો. હવે તે ચારમા ધર્મસહિતપણુ છે, તે સિવાયનામા ધર્મપણુ નથી તે ચાર પૈકી એકમાં પણ ધર્મ-રહિતપણુ નથી તે ચાર સિવાય જગતમા કોઈ જગાએ ધર્મ છે જ નહિ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ ચાર જ ધર્મના ભેદ છે દરેક મતવાળા પોતાના દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માને જ છે કોઈ પણ આસ્તિક ત્રણ તત્ત્વને માન્યા વિના રહેતો નથી, પરન્તુ જૈનો જે દેવતત્ત્વ માને છે તે કોને અંગે? અરિહંત અને સિદ્ધને અંગે તે સિવાય ત્રીજો ભેદ જ નહિ તેમ ગુરુમા ત્રણ સિવાય અન્યને ન માને, ત્રણને જ માને તેમ ધર્મમા આ ચાર ભેદને જ માને તે સિવાયનાને ધર્મ માને નહિ અને તે સિવાય ધર્મ છે પણ નહિ [illegible] નિયમિત આરાધના માટે 'નવપદ'મા [illegible] તત્ત્વો આરાધનીય છે તે છ છ માસે આત્માની પરીક્ષા [illegible] અવસર મળે છે તેથી તેનું નામ ઓળી રાખેલ છે

જૈનશાસનના જ્ઞાનની વિશિષ્ટતા—હવે સમ્યગ્જ્ઞાન સુધી જ્ઞાન પદનું વર્ણન કરી ગયા. હવે સવાલ એ છે કે **જૈનશાસન જ્ઞાનને જ્ઞાન તરીકે આરાધ્ય માનતું નથી.** જેમ જગતમાં કોઈએ કાંટો દેખ્યો છતાં તે ઉપર પગ મૂક્યો. ખાડો દેખી પડતું મૂક્યું. કૂવો દેખી અંદર પડ્યો. એ સર્વમાં આપણે તેને આંધ કહીએ છીએ. અહીં દેખતાને આંધળો કેમ કહો છો? જગતમાં દેખવું તે દેખવા માટે નથી, પણ તે દેખવું તે બચવા માટે કે લાભને માટે છે. તો બચાવ ન કરે તો તે દેખ્યું ન ગણાય. તેમ પોતાની ચીજ પડી જાય તે લીધી નહિ. ચોર તે લઈ જાય તો પણ ન લે. બીજે દહાડે ખબર પડે ત્યારે હા પણ કરે કરો. હવે તે માણસને આપણે મૂર્ખ જ કહીએ ને? ચોરી કરી જનારને ચોરી કરતા દેખેલ છે. અહીં જાણ્યાનું ફળ શું? પોતાની વસ્તુનું રક્ષણ ન કર્યું તો પછી જાણ્યાનું ફળ શું? અનર્થથી બચવું અને ઇષ્ટનું રક્ષણ કરવું તે જાણવાનું ફળ છે. અનિષ્ટના નિવારણ માટે, ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ માટે કે રક્ષણ માટે જાણવું એ ફળરૂપ છે. તેમ અહીં જૈનશાસનમાં જાણવું તે જાણવા માત્રથી ફળરૂપ નથી, પણ વર્તનથી ફળરૂપ છે.

આચારાંગ કેમ વાંચી શકે?—આ ઉપરથી [illegible] આચારાંગ [illegible]

‘पढमं नाणं तओ दया’ એટલે શું?—જૈન શાસ્ત્રકાર જ્ઞાનને જ્ઞાન તરીકે રાખતા નથી પણ તેને આચારમા મૂકવાનું છે જેઓ આચારમા વધતા જાય તેમ તેમ તેઓ જ્ઞાનમાં આગળ વધે સાધુપણામા પરિણત થતો જાય, યોગમાં પાસ થતો જાય તેમ તેમ વાચવાની છૂટ મળે કહો (પહેલાં) કેમ છૂટ નહિ? જ્ઞાન જ્ઞાન માટે નથી પણ આચરણ માટે છે આ ઉપરથી તમે ગાથાનો અર્થ બગાડો છો તે હવે નહિ બગાડો “पढमं नाणं तओ दया, एवं चिट्ठइ सव्वसंजए। अन्नाणी किं काही० (द० अ ४ गाथा १०)” આ ગાથાનો અર્થ આપણે શું કરીએ છીએ? પ્રથમ જ્ઞાન પછી ક્રિયા એટલે ક્રિયા રખડતી અને જ્ઞાન મુખ્ય એમ કરીએ છીએ પણ પ્રથમ વિચારો કે ‘पढमं नाणं तओ दया’ એમા ‘तओ दया’ પછી દયા એટલે એકલી દયા કે બીજું સમ્યક્ત્વ આદિ નથી તો પછી ‘तओ सव्वं’ કહો ને? છતા ‘तओ दया’ કહીને દયાને કેમ આગળ કરી? ઝાડ વિના ફળ ન હોય એ યોગ્ય પણ મુખ્યતા તો ફળની જ છે પ્રથમ વ્યાપાર પછી લક્ષ્મી તેમા મુખ્યતા લક્ષ્મીની છે, તેમ અહીં પ્રથમ જ્ઞાન પછી દયા ચારિત્ર ન મૂક્યું કારણ કે શંકા દયાને અંગે હતી. પ્રથમ શાસ્ત્રકારને પ્રશ્ન કરવા જણાવ્યું કે (પ્રશ્ન) તમે નિયમિત કરો તો કે માટે કેમ ચાલવું, બેસવું, સૂવું, બોલવું, ખાવું? એ સર્વ તમે નિયમિત કરો તો નિયમિત કરી કરવું શું છે? તો કહે છે કે ‘पाव कम्मं न बंधइ’ પાપકર્મ ન બંધાય તે માટે, પાપકર્મથી બચવા માટે પોતાની સર્વ પ્રવૃત્તિ નિયમિત કરવા જિનેશ્વરે જણાવ્યું. ત્યારે જવાબમાં જણાવ્યું કે ‘जयं चरे जयं चिट्ठे०’ એટલે જયણાથી ચાલવું, બેસવું, સૂવું, ઊઠવું, ખાવું એમ કરીશ તો પાપકર્મ તને બંધાશે નહિ આની ઉપર જયણા કે દયાને [illegible]

જયણા માટે જ્ઞાનની જરૂર—અહીં શિષ્ય અવળો થઈ જ્ઞાન કહેતા પોથી આદિને ઊંચે મૂકવા લાગ્યો ત્યારે 'पढमं नाणं तओ दया' આ જણાવ્યું કે જયણા કરવાની ઇચ્છાવાળાએ પ્રથમ જ્ઞાન મેળવવાની જરૂર છે. અહીં દયાની મુખ્યતાવાળા, જ્ઞાનની ગૌણતાવાળા માટે 'पढमं नाणं०' એ આખું વાક્ય મૂક્યું. જૈને દયાની નિષ્ઠાને અગ્રપદ આપેલ છે તેવા માટે આ [illegible] જ્યાં દયાની યોગ્યતા, મુખ્યતા નથી ત્યાં આ વાક્ય ન લગાડવું. પાપકર્મ શાથી ન બંધાય? જયણાથી. અહીં જ્ઞાનને નિર્દેશ [illegible] તેના માટે 'पढमं नाणं' પદ સમજવું, કારણ કે જ્ઞાનથી જયણા થાય. તેથી આગળ આ વ્યાખ્યા કરવી પડી [illegible] ઉત્તર [illegible] પાપાદિ જાણવાના [illegible] અભ્યંતર [illegible] તેથી સદા તદા કરી વ્યાપ્તિ કરવી પડી છે.

જૈનો જ્ઞાનને શા માટે માને છે?—[illegible] જૈનો જ્ઞાનને માને છે તે દયાના [illegible] एव चिट्ठइ सव्वसंजए [illegible] 'सव्वदंसणी' [illegible] 'अन्नाणी किं काही' [illegible] किं [illegible] हा णाहइ छेयपावगं [illegible]

જ્ઞાન અને ચારિત્ર [illegible]

પ્રવચનમાતાનું પણ જ્ઞાન હોય અને તેરમે કેવળજ્ઞાન બંને વચ્ચે આંતરું એક સમય. ક્રિયા-ચારિત્ર એવી ચીજ છે કે જે અનંતાભવે તૈયાર થાય. અક્ષર સારા કે નરસા કયા તે જાણવા એક મિનિટ બસ થાય પણ તેવા અક્ષર લખવા શીખવું હોય તો તો ક્રિયામાં કેટલો યે વખત જોઈએ? કેટલા વર્ષના શિયાળા મરોડ વાળવામાં ગાળો ત્યારે શીખી શકો! લખવાની સ્થિતિ માટે વર્ષો જોઈએ, તેમ અહીં જેને ભાવચારિત્રમાં આવવું હોય તેને અનંતી વખત દ્રવ્યચારિત્રો કરવા પડે, તે કર્યા સિવાય ભાવચારિત્ર આવી શકે જ નહિ. આવો નિયમ હરિભદ્રસૂરિજી બાંધે છે.

મરુદેવા માતાનું દૃષ્ટાંત વિરલ-ભાવચારિત્ર તેને જ આવે કે જેણે **અનંતીવાર દ્રવ્યચારિત્ર લીધાં હોય.** તે અહીં શિષ્યે શંકા કરી કે મરુદેવા માતામાં શું? તેમનો જીવ અનાદિ કાળથી નિગોદવનસ્પતિમાં હતો. પ્રથમ જ મનુષ્યભવ **મરુદેવા** વખતનો છે અને દ્રવ્યચારિત્ર તો લીધું પણ નથી. વાત ખરી. કેટલી વખત લીટા થયા પછી એકડો થાય! એકડો વખત લીટા કર્યા પછી એકડો આવે એમ નિયમ બાંધીએ પણ ત્યારે કોઈ ભવાન્તરના જ્ઞાનવાળો **તીર્થંકર**નો જીવ હોય તો તે લીટા વિના એકડો કરે તેનું શું? તે અપવાદ સમજવો. ઉપરનો નિયમ જગતનો સમજવો. વગર લીટાએ એકડો આવડે તે અપવાદ. તેમ **મરુદેવા** માતા તે અપવાદ. તે કાયદામાં-નિયમમાં ન ગણાય. આખી ચોવીસીમાં તે **મરુદેવા** માતાનું એક જ દૃષ્ટાન્ત ને? અનાદિકાળની વનસ્પતિમાંથી આવી પ્રથમ મનુષ્યભવના અવતારમાં જ કેવળ થયા તેવા તો આ એક જ ને? આવું અન્ય દૃષ્ટાન્ત અનંતી ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણીમાં એક [illegible] ! [illegible] [illegible]. બનતું નથી. આ એક જ દૃષ્ટાન્ત છે તે અપવાદ અને આશ્ચર્યની વાત છે તે વાતને દૃષ્ટાન્ત નહિ લઈ શકાય જ

નોટ : જેમ પાણીમાં ડૂબ્યા તે બધા મરી જાય પરંતુ કોઈ ભાગ્યશાળી બચે પણ છે. નિયમ તો તેવો બાંધી શકાય કે પાણીમાં ડૂબે તે મરે. છતાં કોઈક બચે તે અપવાદ. અપવાદ નિયમની સાથે લખાતો નથી. માટે અનંતા દ્રવ્ય-ચારિત્ર થાય ત્યારે જ ભાવ-ચારિત્ર આવે.

અનંતા દ્રવ્ય-ચારિત્રો વિના ભાવ-ચારિત્ર આવે નહિ — આ નિયમથી શાસ્ત્રકારે કહ્યું કે આ જગતમાં એવો એક પણ જીવ નથી કે જેને વ્યવહારરાશિમાં આવ્યાને અનંતો કાળ થયો ન હોય તે અનંતીવાર દ્રવ્ય-ચારિત્ર વિનાનો તેમ જ અનંતી વખત નવ ગ્રૈવેયકે જઈ આવ્યા વિનાનો ન હોય. માટે દ્રવ્ય-ચારિત્ર અનંતીવાર આવ્યા વિના ભાવ-ચારિત્ર આવે નહિ એમ નક્કી.

આત્માનો હિસાબ ગણો છો કે ?— [illegible] ભાવચારિત્રની [illegible] [illegible] [illegible] ઉત્પત્તિ, પાલન [illegible] [illegible] પોતાની [illegible] [illegible] [illegible] અનંતીવાર [illegible] [illegible]

આત્માને માટે ચાર પાનાંની ચોપડીની જરૂર—અરે ઠીકરાના કે કાંકરાના વ્યવહાર માટે મોટા ચોપડા, પગારદાર મુનીમો છે પણ આ આત્મા માટે ચાર પાનાની ચોપડી પણ નથી. તેમાં શો લાભ કે શું નુકશાન? પુણ્યપાપ કેટલું બાન્ધ્યું? સંવર નિર્જરા કેટલી કરી? કોઈ દુકાન માટે કે પેટી માટે અને ચોપડા ન રાખે તો તેને કોઈ વેપારી કહેશે ખરો? અહીં કોઈ કહે કે ધર્મઆરાધનાનો ટાઇમ તો સાર્થક છે ને? તેમ દુકાનદાર લેવડદેવડ કરે, વેપાર ચલાવે પણ નામું ન રાખે તો ચાલે ને? ત્યાં તો કહેશે કે ન ચાલે. તો પછી આત્મા માટે ચાર પાનાની ચોપડી મળતી નથી એ શું? કાગળની કાતરીની કિંમત પણ કાગળની કિંમત નહિ. આત્મારૂપ જ કાગળ તેની કાતરી રૂપે કુટુંબકબીલા છે તેને અંગે ચિંતા પણ આત્માએ શી શુભ પ્રવૃત્તિ કરી, શું કર્મબંધ કર્યો તે અંગે કશી વિચારણા જ નહિ. આત્માને અંગે તો આંધળે બહેરું કુટાય છે. તેને અંગે તપાસ કે ટાઇમ પણ નહિ. આત્મામાં શું સારું બન્યું, શું ખોટું થયું. ખોટું થયું તેને [illegible] સુધારવું વગેરે માટે ટાઇમટેબલ નથી, તેમ તેવું કંઈ કરવાનો વખત નથી, તેમ ચોપડી પણ નથી.

ચારિત્ર એ શી ચીજ?— આવી રીતે અનાદિ કાળથી વર્ત્યા [illegible] તે અનંત તો ભવ. જમે-ઉધાર શી ચીજ છે એ [illegible] પછી જ ચોપડે લખાય. આત્મામાં જમે-ઉધારનો [illegible] કર્યા તે અનંત અશુભ ક્રિયા [illegible] ઇંદ્રિયોને અનુસરી તેને આધીન [illegible] કષાયને અનુસરી તેને આધીન બની, આરંભ [illegible] અનુસરી [illegible] આધીન બની જે ક્રિયા કરાય તે બધી અશુભ ક્રિયા [illegible] ચીજ નથી, પણ ઇંદ્રિયોને [illegible] આધીન [illegible] નિયમ તે ચારિત્ર

અશુભ ક્રિયાના ત્યાગની પ્રથમ જરૂર—આ જગત કોના [illegible] ચાલે છે? પાંચ ઇંદ્રિય ચાર કષાય આદિના [illegible] આ જગત ચાલી રહ્યું છે [illegible] ઇંદ્રિય, કષાયને આધીન બની [illegible]

[illegible]

પણ ધર્મમાં પચ્ચક્ખાણ ન કરવામા પાપ માન્યુ નથી અવિર તિમા કર્મબધન માન્યું નથી માત્ર જૈનો અવિરતિમાં કર્મબધ માને છે એટલે ન વિરમ્યા, ત્યાગ ન કર્યો એટલે કર્મબંધનુ કારણ કોઈને કહીએ કે કદમૂળનો ત્યાગ કરો તો કહે કે પ્રસગ આવે તો? અહીં પોતે વિરાધના કરવા તત્પર છે પણ પ્રસગ વિના અટક્યા છે. રાત્રિભોજનત્યાગના પચ્ચક્ખાણ કરીએ કારણ તે પશુ-અવતાર લાવનાર છે પણ પ્રસગ આવે તો શું થાય? વખત આવે તો દાખલ થનાર જ છે.

યાવજ્જીવનનાં પચ્ચક્ખાણ—હવે હિંસા, ચોરી, જૂઠ આદિ પાચ આશ્રવ માટે પ્રસગ આવે કે ન આવે પણ તમે તેનો ત્યાગ કરો તો જ પાપથી બચો માટે આવી પ્રતિજ્ઞા કરો. સતીઓમા જે નામ લખાયા છે તે શાથી? પ્રસંગ આવે બચ્યા માટે તેમ અહીં પ્રસગ આવે કે ન આવે પણ મારે ન કરવું એ જ ધર્મ તેથી સામાયિક, પોષધ, પ્રતિક્રમણાદિ નિયમો તે શાને માટે? જૈનધર્મ નિયમ ગણે છે કે પચ્ચક્ખાણ ન કરો તો પાપ તેથી મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગને કર્મબધ તરીકે લઈએ છીએ આથી અવિરતિ એ જ કર્મબધન કારણ છે તે તમે સમજી શક્યા હશો એક પચ્ચક્ખાણની વાતમા કેટલી આનાકાની કરો છો? અરે, કરો તે શરમને લીધે કીર્તિ, કહેવાની ખાતર [illegible] તે કરાય છે

શેઠ ને આગ્રહ [૨૭]—એક શેઠ પાસે કોઈ આરબ સિપાઈ નોકરી માટે ગયો સિપાઈએ શેઠને કહ્યું કે પગારની વાત નક્કી કરવા પહેલાં એક વાત સાંભળો પ્રસગ કોઈક આવશે. પણ [illegible] અને [illegible] તો મારી નોકરી નહિ, બાકી [illegible] નોકરી [illegible] બધી વખત કરી [illegible] તેમ અહીં [illegible]-પચ્ચક્ખાણાદિ જે કરવાના

ને આવતો ભવ કે ગતિ સુધારવા માટે, કુયોગે પણ મરવાટ આવે અને પરભવમાં જવાનું થાય ત્યારે મોકળું મોંગ મળી પેલા આગળ ગિરધારીના પગાર કેટલી જ કિંમત ને? પરભવના આયુષ્યબંધ સમયે બધી છૂટ તો પછી આરાધનાના ફળ શું? આવા 'રાગદ્વેષગર્ભિતવાળા પ્રત્યાખ્યાન ન લો પણ યાવજ્જીવનના [illegible]

જૈનશાસનમાં વિરતિની જડ શી? અનંતીવાર જન્મમરણ કર્યાં. પણ આરાધના એક વખત નથી થઈ તે નથી નથી ને [illegible] આવી રીતે [illegible] સાધના [illegible] વિનાના [illegible] આવે તે [illegible] પ્રત્યાખ્યાન [illegible] [illegible]

[illegible]

રાખવું હતું ને? મુદ્દો શો? સાવદ્યનો ત્યાગ તેના પ્રત્યે દ્વેષ કોઈ કરતો નથી, રોષ ચઢતો નથી અને તેથી ત્યાગ નહિ તેની સપડામણને લીધે ત્યાગ કરતા નથી, પરંતુ સમ્યગ્દર્શનાદિ જે આત્માના ગુણો તેને ટકાવવા, વધારવા અને પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાડવા માટે ત્યાગ કરું છું આમ સાધ્ય જણાવીને ભાવપ્રત્યાખ્યાન કરવામાં આવ્યું અને ત્યાં ભાવચારિત્ર લાવવા માટે વિપર્યાસ રાખ્યો શુભનો આદર અને અશુભનો ત્યાગ, ત્યારે ચારિત્રમાં પ્રથમ અશુભનો ત્યાગ, પછી શુભનો આદર વાસ્તવિક ચારિત્રનું તે સ્વરૂપ છે

ચારિત્રનાં બે સ્વરૂપ—હવે અશુભ ક્રિયાના ત્યાગની અનુપમ કોટિમાં જવું તે ચારિત્ર. સમ્યગ્દર્શનાદિની જે શુભ ક્રિયાઓ છે તેમાં પ્રમાદ ન કરતાં અપ્રમાદપણે વર્તવું ચારિત્રના બે સ્વરૂપ હિંસાદિનો ત્યાગ અને શુભ ક્રિયામાં અપ્રમાદપણે વર્તન. તે સિવાય બીજી ક્રિયાની જરૂર નથી જેમકે 'છોકરાને પાળજે' એમ કહેવાથી તેને ભણાવવાનું, ખવાડાવવાનું, વ્યાપાર-રોજગાર એ બધું આવી જાય તેમ અહીં પણ અશુભ ક્રિયાનો ત્યાગ અને શુભનો આદર એ બે વાત કરી એટલે યતિધર્મના દશ ભેદો લાવવા જ પડશે ક્ષમા, માર્દવ, આર્જવ, ત્યાગ, તપ, સંયમ, સત્ય, શૌચ, અકિંચનપણું, અને બ્રહ્મચર્ય એ બધું લાવવું જ પડશે. આ ચારિત્ર ઉત્તમ ગુણોએ સહિત છે તેથી ઉપરના ગુણો લેવા પડે આ જ મુશ્કેલી અહીં છે કોર્ટકિસ્સામાં જુબાની આપવા લેવા ન પડતા હોય તો દસ્તાવેજ બનાવવાની જરૂર શી? અને તે લખવામાં મુશ્કેલી શી? તેમ અહીં જૈનશાસન સિવાય જગતમાં આપવા-લેવા સિવાયના દસ્તાવેજ [illegible] છે [illegible] પચ્ચક્ખાણ ક્યાં? નિયમો [illegible] જૈનશાસન વાળાના [illegible] [illegible] ક્રિયા કરી [illegible] છે અશુભ [illegible] ત્યાગ અને શુભનો આદર કરી [illegible] [illegible] આનું નામ જ ચારિત્ર છે

ચારિત્ર યાવજ્જીવન પાળવાની ચીજ—હવે ચારિત્ર તો તમે જણાવ્યું તેનો વિષય કયો ? જેમ તમે દર્શનને રત્નનો દીવો જણાવી મનભવનમાં ધારવાનું જણાવ્યું અને જ્ઞાનને વિનયથી લેવા જણાવ્યું તો હવે ચારિત્ર માટે શું સમજવું ? તે શીખવાની કે મૂકવાની ચીજ નથી પણ તે पालेह એટલે વર્તનમા મૂકવાની ચીજ છે, રોજ પાળવાની છે. કોઈ કામ શીખી ગયા તે આવડ્યા માત્રથી પાર પામી ગયા એમ ન સમજશો. પણ તે ચારિત્રને યાવજ્જીવન પાલન કરવાનું.

કર્મના ક્ષય માટે કરવામાં આવે તે ચારિત્ર—હવે ચારિત્ર પાલન કરવું તેમા ત્રણ વસ્તુ જણાવી અશુભનો ત્યાગ, શુભનો આદર અને ગુણનુ ધારણ એ ત્રણ હોવા છતા દસ્તાવેજ આખો લખાયો પણ સહી ન કરી તો તેની કિંમત કેટલી ? સહી વિનાના દસ્તાવેજની કિંમત જેમ કોડીની પણ ન હોય તેમ અહીં પણ અશુભનો ત્યાગ કરે, શુભનો આદર કરે, ગુણોને સાથે રાખે, પણ એક વસ્તુ જો ન હોય તો કોડીની પણ કિંમત નહિ શું ન હોય તો ? જો કર્મક્ષયનો મુદ્દો ન હોય તો કોડીની પણ કિંમત નહિ મારાં કર્મો ક્ષય કરવાને હિસાબે હું આ કરું છું એ મુદ્દો ન હોય તો ઉપરની ત્રણ વાત હોવા છતા કંઈ ન નીકળે. 'चय' એટલે આઠ કર્મનો સંચય તેને 'रित्त' રિક્ત એટલે ખાલી કરે તેનું નામ ચારિત્ર. કે જે વાત પૂજાની ઢાળમા પણ બોલો છો કર્મના ક્ષય માટે કરવામા આવે તે ચારિત્ર આ મુદ્દો દરેક ક્ષણે લક્ષમા રાખવો જોઈએ અને ઉપરના ત્રણ નિયમો પણ રાખવા આવી રીતે ચારિત્ર પાળવું ને આઠમે પદે.

બાંધેલા કર્મની નિર્જરા માટે તપ—આ બધી વાત ખરી. નવા કર્મો બાધતાં તમે અટકાવ્યાં પણ જૂનાં બંધાયા હોય તેનુ શું થાય? ભૂલો કરી દસ્તાવેજ લખાયા અને ગળે પડ્યા તેનું શુ? નવાથી સાવચેતી રાખીએ પણ જૂનાનુ શુ થાય? તેની ભૂલો સુધારવાનો જગતમાં રસ્તો નથી પણ અહી પૂર્વના અનંતા ભવોમાં જીવે પાપો તો બાંધેલા છે તેનું ઔષધ કયુ? તો કહે છે કે સમ્યક્ તપ. આ તપ ભૂલના ભોગોને બચાવનારું છે તે તપ કર્યા વિના ભવાંતરની ભૂલોના પરિણામથી બચી શકીએ તેમ નથી. તે તપના કેટલા ભેદ, તે શું કરે વગેરે જણાવી તે નવમે પદે કેમ તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૧૦ : 'તપ'–પદ

" घणकम्मतमोभरहरणभाणुभूयं दुवालसंगधरं।
नवरमकसायतावं चरेह सम्मं तवोकम्मं ॥ ३२ ॥"
(सिरिसिरिवालकहा)

સાચો જૈન કોણ ?-શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ રત્નશેખરસૂરિજી ભવ્યોના ઉપકારને માટે શ્રીપાલચરિત્રની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે જે આ શ્રીપાલનુ ચરિત્ર કહેવામાં આવેલ છે તે ઋદ્ધિસિદ્ધિનો અધિકાર જણાવી તેના અર્થી બનાવવા માટે સંભળાવવામા આવેલ નથી દેવતાઈ સાહેબી, ઠકુરાઈને ધ્યાનમા રાખી તે લેવા ઇચ્છા રાખો તેટલા માટે આ સંભળાવ્યુ નથી. આ સભળાવવામા આવ્યું છે તેમાં જો કે દેવતાઈ આદિ અધિકાર છે પણ તે વસ્તુ ઘાસતુપ સરખુ છે ખરો ઉદ્દેશ કયો ? નવકારનુ સ્મરણ રોજ કરો, તેમા તમારો ઉદ્દેશ કર્મનાશ 'सव्वपावप्पणासणो' તેમ જ ઇરિયાવહિયાના કાઉસ્સગ્ગમાં 'पावाणं कम्माणं', પાચ પદની કે નવપદની આરાધનામા યાવત્ ચારિત્ર પાળો તે સર્વમા ધ્યેય એક જ સરખુ નવકાર જેવી નાની ચીજથી માડીને સર્વસ્થાને કર્મનાશનુ જ ધ્યેય આ ઉપરથી નક્કી થયુ કે જૈનશાસનના પગથિયે ચઢેલો, તેમાં આગળ વધેલો કોને ગણવો ? જેને કર્મક્ષયનુ ધ્યેય હોય તે સન્માર્ગે જે ચઢેલો હોય તે જ સાચો જૈન બની શકે

જૈન ધર્મ કે દર્શનનો મુદ્દો—આ ઉપરથી શાસ્ત્રકારે જણાવ્યું છે કે આ લોકના કોઈ પણ પદાર્થની અપેક્ષાએ આ ચારની પ્રવૃત્તિ કરવાની નથી તેમ જ પરલોક માટે, કીર્તિશ્લાઘાદિ માટે

આ ચારની પ્રવૃત્તિ કરવી એમ નથી ત્યારે હવે તે શાને અંગે હોય? 'कम्मनिज्जरट्ठाए' કેવળ કર્મનિર્જરા માટે જ હવે કોઈ કહે કે તે તો મોટા જ્ઞાની પુરુષો માટે છે અમને તો આ લોક, પરલોક આદિની ઇચ્છા થાય હવે અહીં આ વાત આઠ વર્ષના મનક નામના સાધુ આગળ શ્રી શય્યંભવસૂરિએ કહેલ છે તેથી જૈનધર્મનું ધ્યેય છે આ ધ્યેય સમજશો ત્યારે જ તેને જૈનધર્મ કહેશો. જેવી રીતે જિનેશ્વર મહારાજને દેવ માને તેથી તેઓ જૈન કહેવાય 'जिनो देवता यस्य' એટલે જિન છે દેવતા જેનો તે જૈન આવો अण લાગ્યો છે આ ઉપરથી શું સિદ્ધ દેવ નહિ ને? કોઈ પણ સિદ્ધ [illegible] જ્ઞાનાતિશયાદિવાળા નથી, તેથી ત્યાં માત્ર જિનપણું છે તે જિનપણા વિના સિદ્ધપણું નથી. સિદ્ધપણામાં સર્વ કાળને માટે જ્ઞાન, દર્શન અને મોક્ષની પરિણતિ છે જ નહિ માટે 'આર્હત' શબ્દ એકલો વાપરી 'જૈન' શબ્દ વાપર્યો છે 'अर्हन् देवता यस्य' એમ નથી કહેતા અરિહંત દેવતા છે જેના તે આર્હત અહીં અરિહંતની વ્યાપ્તિ નથી તેના, [illegible] નક્કી કરે છે કઈ? તમે જુઓ, [illegible], તેના બળે બનો જૈન ધર્મનો કે [illegible]

[illegible] —હવે જૈન ધર્મનો કે દર્શનનો [illegible] વસ્તુ ધ્યાનમાં [illegible] તીર્થંકર [illegible] દુનિયાદારીના

વ્યવહારમાં ઉતારીએ તો પછી છોકરો જે ભૂલ ન કરે તેનાથી અધિક ભૂલ આપણે કરીએ છીએ. કારણ કે જિનેશ્વરનાં વચનો જીતનારા બનવા માટેના છે. જીતનારના શબ્દે મ્હો ત્યા મારી નાતનો-વ્યાપારનો વિરોધી એવાને જીતવા માટેનો એ ઉપદેશ નથી અને તેમ માનીએ તો છોકરા કરતા પણ આપણે નફ્ફટ ગણાઈએ

'જા બિલ્લી કુત્તેકુ માર'—જિનેશ્વર મહારાજ જેને જીતવાને અંગે બલિહારી ગણે છે તે કેવળ કર્મશત્રુને અંગે. કર્મ સિવાય કોઈમા શત્રુતા રાખવાનો હક જૈનશાસનમા છે જ નહિ કર્મમાં જ શત્રુબુદ્ધિ રાખવાની. બીજે નહિ આથી જૈનપણુ, જૈનશાસન, તેની ભક્તિ. એ સર્વમા ધ્યેય શું હોવું જોઈએ? કર્મનો ક્ષય કરવાનુ. એ વાત ખરી, પરંતુ 'જા બિલ્લી કુત્તેકુ માર' ત્યાં બિલ્લીમાં તાકાત શી કે કૂતરાને મારે? ત્યા કૂતરાના એક જ ઝપાટામા બિલ્લીનો પ્રાણ નીકળી જાય તેમ અહીં અનાદિકાળથી આ જીવ કર્મમા જકડાઈ રહેલો. માર્યોપચ્યો રહેલો છે તેને મારો, હતો એમ કહેવું તે બિલ્લી જેવી જ વાત ને? બિલ્લી તો કૂતરાના ઝપાટામા અનાદિથી નથી પણ આ જીવ તો અનાદિથી કર્મના ઝપાટામા આવેલ છે, તેમાથી નીકળવા આ ભગવાન્ કહે છે તો મારે શુ કરવું? રાંકડો સંસારી જીવ, કર્મ સરખા ચક્રવર્તી ઉપર પોતાનો વિજય કેમ કરે? કર્મની ગુલામગીરીમાં, તેના હુકમમા રહેલા જીવને જિનેશ્વર શું જોઈ કહે છે કે ચૌદ રાજલોકના ચક્રવર્તીને તું ચૂર અહીં એક વાત ધ્યાનમા રાખવી કે ચક્રવર્તીના ચક્રમા એટલો બધો પ્રભાવ હોય છે કે જે પ્રભાવ દેવતાઓને જીરવ્યો ભારે પડે, તેમ અહીં જિનેશ્વર ભવ્યજીવમા તાકાત નથી તે જાણે છે, આ જીવ અનાદિથી કર્મની ગુલામગીરીમાં જકડાયેલો છે તે જાણે છે પરંતુ જિનેશ્વર મહારાજ કહે

છે કે હું તમને ચક્રરત્ન આપું. સગર ચક્રવર્તીનું પ્રધાનરત્ન ભગીરથાદિના હાથમાં આવ્યું તેથી હજારો યોજન સુધીની જમીન ખોદી નાંખવામાં જરા યે અડચણ ન આવી. તેમ જિનેશ્વર મહારાજ કહે છે કર્મ નામ ન લે તેવી દશા લાવું. પણ તે ચક્રરત્ન એક જ હિસાબે તમારે આધીન કરું. કયું ચક્રરત્ન? 'સિદ્ધચક્ર'

કર્મ ચૂરવાનું સાધન સિદ્ધચક્ર—હવે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ, તેમાં બે પ્રકારના દેવ, ત્રણ પ્રકારના ગુરુ અને ચાર પ્રકારનો ધર્મ એમ 'નવપદ'વાળું નવ આચારવાળું જે 'સિદ્ધચક્ર' તેને જો તમે આરાધો તો કર્મ નાસી જ જાય. એ ત્રણ તત્ત્વોની આરાધના, આધીનતા, તેના હુકમે વર્તવાનું અંગીકાર કરો, તેની બહાર ન જાઓ તો કર્મરાજાની તાકાત નથી કે તે તેના મનને ગમે તેમ તમને ચલાવે. જિનેશ્વરો જે જીવોનો ઉદ્ધાર કરે છે તેમાં સાધન શું? કર્મરાજાના સમૂહને કાઢી મૂકવાનું સાધન જો કોઈ હોય તો તે આ 'સિદ્ધચક્ર'ના ચક્ર સિવાય અન્ય કોઈ છે જ નહિ. તે વિના તમે કર્મને ચૂરી શકો તેમ નથી. જિનેશ્વર મહારાજને તમારી પાસે કર્મ ચલાવી ન ખાવવા હોય તે માટે આ સાધન 'સિદ્ધચક્ર'નું જ છે. દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વો તમારામાં ઓતપ્રોત થયા હોય તો જ કર્મરાજા નાસી જાય.

સિદ્ધચક્રરત્નનો પ્રભાવ—બીજે ચક્રવર્તીના ભાગ્યમાં ચક્ર રહે ત્યાં સુધી; પણ તેનું પુણ્ય પાતળું થાય ત્યારે તો ચક્રરત્ન પણ ચાલ્યું જાય. અગર આયુષ્ય ટૂંકું હોય તો જીવનના પર્યવસાન પછી તે ચક્ર કામ ન લાગે. પણ જિનેશ્વર જે ચક્ર આપે તેમાં તમારું જીવન ચાલ્યું જાય અને ચક્રરત્ન પણ ચાલ્યું જાય તો પણ શત્રુ ટકી ન શકે એવો પ્રભાવ છે. દુનિયામાં વાર મરી ગયેલો કર્મ પણ મરી ગયેલ હોય છતાં સમકાલે કર્મશત્રુની જીવે દેવ ગુરુ અને ધર્મની આરાધના કે પ્રયત્નો કે અનુશીલન તે ભસ્મ થઈ જાય. સિદ્ધચક્રમાં અરિહંતાદિની

આરાધના કે પૂજા નથી. સમ્યગ્દર્શનાદિ અંગે પ્રયત્નો પણ નથી છતા જ્યા આ 'નવપદ નું ચક્ર નથી ત્યા પણ મોહરાજા ફરીથી તેનું નામ ન લે એક વખતના જયે સર્વ કાળનો જય આવી તાકાત 'સિદ્ધચક્ર મા છે ચક્રવર્તીના ચક્રમા તાકાત નથી ખુદ મહાવીર મહારાજા મુકામા ચક્રવર્તી થયા પણ પાછા રખડપટ્ટીમા આવ્યા, કારણ કે તુરત મોક્ષ થયો નથી.

સિદ્ધચક્ર દ્વારા જગતના જીવોનું કલ્યાણ—હવે ચક્રવર્તીનું ચક્ર કામ કરે તે વર્તમાનકાળ પૂરતું, ભવિષ્યમાં નહિ 'સિદ્ધચક્ર' રૂપ ચક્ર તો વર્તમાનમા કામ કરે અને ચાલ્યુ જાય તો પણ ભવિષ્યકાળમાં પણ શત્રુની ચઢાઈ ન થાય અને સર્વ કાળ માટેની જીત મેળવી આપે આવુ ચક્ર તે 'સિદ્ધચક્ર' તે દ્વારા જગતના જીવો કલ્યાણ સાધી શકે અને જિનેશ્વરો સધાવી શકે

જૈનો માટે છ છ માસે પ્રવેશક પરીક્ષા—હવે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણની સમજણ કે ઓળખાણ વિના તીર્થંકર મહારાજા કોઈને ઉદ્ધરી ન શકે એ ત્રણની આરાધનાથી જ પોતે ઊંચા આવે અને બીજાને તે આરાધના દ્વારા ઊંચા લાવી શકે આ ચક્રમા ત્રણ વસ્તુ છે જૈન ધર્મની પરીક્ષા આરાધના માટે છ છ માસે હોય છે તે પણ નવ દહાડાની, તેમા બે દિન દેવની આરાધનાના, ત્રણ ગુરુની આરાધનાના અને ચાર ધર્મની આરાધનાના એમ ક્રમ છે. આ છ છ માસની પ્રવેશક પરીક્ષામાં જ્યારે પાર ન ઊતરીએ ત્યારે જૈન તરીકે નામ શોભે કેમ ? છ છ માસે થતી દેવ, ગુરુ અને ધર્મની આરાધના આકરી પડે તો પછી કહેવું શું ? ડોસીને જાનમા આવવા કહે તે વખતે દાયજામાં શું જોઈએ તે વખતે કાનકોડ કહેવી ન શોભે તેમ અહીં છ છ માસની પ્રવેશક પરીક્ષામા દેવ ગુરુ અને ધર્મની આરાધનાના માત્ર નવ દિવસો આકરા પડે પછી કહેવું શું ?

નવપદની બે અઠ્ઠાઈઓ શાશ્વતી છે—વળી આ બે અઠ્ઠાઈ તો શાશ્વતી. પર્યુષણ અને ત્રણ ચોમાસીની અશાશ્વતી અઠ્ઠાઈઓ જૈનીપણુ કહેવા માટે તેની પગકાંડા માટે છ છ માસની પ્રવેશક પરીક્ષા પાસ કરવી જોઈએ હવે ઓળીમા 'નવપદ'મા દેવ ગુરુનું વર્ણન કરી ધર્મના ચારમા ત્રીજા ભેદનું વર્ણન કરી ગયા એટલે આઠમે પદે ચારિત્રની વાત કાઢી પણ હવે દુનિયામા વાંકાપણુ વાતમા નથી પણ વેતરવામા વાંકાપણુ છે. અરિહંતને દેવ માનવા, આચાર્યાદિને ગુરુ માનવા તેમા કોઈની આડખીલી નથી તેવી જ રીતે સમ્યગ્દર્શનમાં શ્રદ્ધા કરો પછી જીવાદિને માનો, પ્રમાણ કરો, દ્રવ્યાદિક પદાર્થોને માનો તેમાં આડખીલી નથી પણ બે જ વસ્તુ આ ચક્રમા એવી છે કે ચઢવામા પડવું પડે તે બેમાથી એક ચારિત્ર અને બીજી તપસ્યા

જૈન ધર્મમાં ચારિત્ર અને તપસ્યા—જો જૈનધર્મમા ચારિત્ર અને તપસ્યાને સ્થાન ન આપવામા આવ્યુ હોય તો આખા જગતને જૈનધર્મ માનવામા કે આરાધવામા વાંધો નથી વાંધાવાળી એક જ વાત કે વર્તનમા મૂકવુ તે વશ કરવો આકરો લાગે પણ તેની વાતો આકરી નથી અરિહંતાદિને દેવ માનવામા અડચણ આવતી નથી. જ્ઞાન સુધીનાં સાતે પદોમા આ કુટિલ કાયા પણ આડી નહિ આવે આદરવુ તો દૂર રહ્યુ પણ બેઠા બેઠા કલ્પના કરો ધન, માલ, કુટુંબ શરીર છોડી નિષ્પરિગ્રહી થઈ, વિચરવાની કલ્પના કરો તો મુંઝવણમા આવે અને, આ સર્વ કેમ છોડાય? આપણે કેવળજ્ઞાનીને દેવ માનીએ, તેવી રીતે તે સાતે પદોની આરાધના કરવી તે જંગલની જમીન ખેડવી તેના જેવુ છે પણ બે પદોની આરાધનામા તો તડકા રજપૂત જેવી સ્થિતિ એક તસુ જમીન માટે કેસરિયાં કરી નીકળે એવી ચારિત્રની આરાધનામાં તડકા

રજપૂતને હઠાવવા જેવી વાત છે કાયાને હઠાવવી મુશ્કેલ છે મનને કે હૃદયને સમજાવવુ સહેલુ છે જંગલની જમીન જીતવા જેવા છે પરંતુ જાડા રજપૂતનુ સ્થાન હોય ત્યા એક તસુ માત્ર લેતા પ્રાણ નીકળી જાય તેમ અહીં કાયાને કરવાનુ સ્થાન ચારિત્ર છે માન પદોમા તો મનની મોજ હતી પણ 'ચારિત્ર'-પદમા મોમરું નીકળી પડે તેમ છે

માન્યતા થયા પછી વર્તન માટે સંખ્યાતી ચોકી– હવે અહીં વિચારશો તો શાસ્ત્રકાર કહે છે કે માન્યતા થયા પછી વર્તન માટે સંખ્યાતી ચોકી વચમા પડી છે શ્રાવકપણામાં જોઈતું રાખી બાકીનાનો ત્યાગ સ્થૂલ જૂઠ છોડાય પણ બારીક ન છોડાય તો મોકળુ ક છૂટ, તેમ ચોરી આદિમા સમજવુ પણ પરિગ્રહમાં તો સર્વથી આગળ વધ્યા છે એટલાની છૂટ અહીં તો ધાર્યા જેટલી છૂટ મન માને તેટલી પ્રથમના આનંદ વગેરે શ્રાવકો તેવા હતા કે જેમને કરોડોની ઋદ્ધિ હતી છતાં કોડી માત્ર વધારવાની છૂટ નહિ કરોડોની મિલકતવાળાને કોડી ન વધારવી અને તેના પચ્ચક્ખાણ કરવા મુશ્કેલ છે

સર્વથા ત્યાગ ક્યારે થાય? [૧૨]—જેમ શાસ્ત્રમા દૃષ્ટાત દેવાય છે કે રાજાએ બુદ્ધિની પરીક્ષા માટે કોઈને બોકડો આપ્યો પણ પંદર દિન પછી તે વજનમાં તેટલો જ થવો જોઈએ એવી શરત કરી આ ત્યારે જ બને કે જ્યારે પૌષ્ટિક ખોરાક અપાય અને ભયકર ભયમાં રખાય બે પાજરા ભેગા કરાવ્યા તેમા એક વાઘ માટે અને બીજું બોકડા માટે તેથી વાઘના શબ્દ માત્રથી પૌષ્ટિક ખોરાક લેવા છતા તેની તે સ્થિતિ રહી હવે અહીં કરોડોની મિલકતમા કોડી પણ ન વધવા દેવી એ કેવી આકરી સ્થિતિ? હવે જોઈતું રાખી બાકીનો ત્યાગ કરવો તે નવ પલ્યોપમમા બની જાય પણ સર્વથા ત્યાગની વાત માટે સંખ્યાતા સાગરોપમ જોઈએ

તપપદની વિશિષ્ટતા—હવે 'ચારિત્ર'પદ તે મનના મલકાયા મલકે મનનું માર્યું શરીર મારે તો જ ચારિત્રમાં સફળતા. કાયા અને મન બન્ને ભેગાં મળી કાવતરું કરે તો મુશ્કેલી, પણ મનને વેગળું મૂકે તો ન ચાલે પરંતુ મનને વશ કરી આરાધનામાં જોડે જોડાયા તો કાયા પાછળ પાછળ પણ ચાલી આવે તેમ આ તપ એવી ચીજ છે કે તેમાં મન ન પરોવવું પડે પણ કાયા તેને પકડીને લાવે અને પોતાની ચાલે ચલાવવા માંડે તેવું સ્થાન આ 'તપ' પદ છે તે એવી ચીજ છે કે બે ઉપવાસ કર્યા ત્યાં કાયાની અશક્તિએ મનને દોરાવવું પડે પણ કાયા સમર્થ હોય તો તપસ્યામાં મનનું કંઈ ચાલતું નથી. દર્શનમાં જાત્રામાં મન થતા કાયા દોરાય પણ 'તપ'પદ એવું છે કે જેમાં કાયા મનને ખેંચે બે-ચાર ઉપવાસમાં ચામડાની ઝુપડીની આગ મનને નોતરું દે છે કાણી કોડીનો ખખડાટ મનને ખેંચે છે. અહીં મન પોતે ખેંચવા જતું નથી પણ કાયાની ઝુંપડી ચામડાની ઝુપડીરૂપ કાયા તે જ મનને ખેંચે છે સત્તર વખત ખાવાના સંકલ્પો કાઢી નાખો પણ કાયાની અશક્તિ થઈ કે મનના સંકલ્પો ખાવાના થાય આ 'નવપદ'માં નવમું પદ જ એવું છે કે કાયા જ મનને ખેંચે બાકીના આઠ પદમાં મન કાયાને ખેંચે મન વશ કરવા માટે આઠ પદ લો પણ કાયા વશ કરવા નવમું પદ લો

કર્મક્ષય માટે તીર્થંકરોને પણ તપની જરૂર—આ વાત ધ્યાનમાં લેજો એટલે તીર્થંકર ભગવંતો કે જેઓ પરભવથી ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, જેમને દીક્ષા લેતાં ચોથું જ્ઞાન થાય છે અને ચાર ઘાતી કર્મનો ક્ષય કરવાથી કેવળજ્ઞાન ઉપજે. તેથી તેઓ સામાન્ય જનતાના, ચોથાપડિત નહિ. આપણે તો ચોથાપડિત જેવા

ગણાઈએ-તેવાઓને કર્મક્ષય માટે તપસ્યાની આરાધનાની જરૂર પડી, ચાર ચાર જ્ઞાનવાળાએ તપ કરે પણ પોથાપંડિતો કહે કે તપ કરવાથી શું? કર્મક્ષયનો રસ્તો તપસ્યા જ મહાપુરુષોને માલમ પડ્યો અને તેઓ તેનું આલંબન લે તો પછી ખાવા-પીવાવાળાઓ કર્મક્ષય ક્યાંથી કરે? 'બાંડાને બે' ક્યાંથી મળે? સારા ઘરનો હોય પણ પ્રજ્ઞાચક્ષુ હોય તો કન્યા ક્યાંથી મળે? તપસ્યાને આદર્યા સિવાય સંતો કર્મક્ષય ન કરી શકે તો પછી પોથાપંડિતો તપ વિના કર્મક્ષય કરવાની વાત કરે તે બાડાને બે જોઈએ તેવી વાત છે તપનું કામ એવું કઠિન છે કે તમારા ભાઈઓને ડગલે ને પગલે ભડકવું પડયું તપસ્યા એટલે શું? નકામું મોટું રૂપ આપો છો. અશાતાનો ઉદય ભોગવવો તેનું નામ તપ. હવે જેને તેવો ઉદય હોય તે જ ભોગવે, તીર્થંકરને તેવો લાંબો અશાતાનો ઉદય હતો તેથી તેમણે તેવાં ભોગવ્યા, થોડો હોય તે થોડો ભોગવે. તપ કરે તે શૂરવીર, ન કરે તે કાયર આ બધું શું? હવે અહીં તપ કરી શરીરમાં માત્ર હાડકાં રહે, નસો માત્ર રહે તેવી દેહસ્થિતિ કરનારને બહાદુર ગણો તો પછી રોગી બિચારો છ માસ બીમારી ભોગવે અને એના શરીરમા માત્ર નસો રહે તે બહાદુર કેમ ન ગણાય? ક્ષયરોગ દ્વારા કે તપ દ્વારા નબળા કરવા છે આવું તપસ્યાના વૈરીઓ બોલે છે.

રોગો કર્મના ઉદયથી, તપસ્યા કર્મક્ષય માટે—એવાની કહેવાની વાણીને સાંભળવા પહેલા એક જ વિચાર કરો કે તીર્થંકર કમભાગ્યશાળી ને? એમને છ છ માસ સુધી અશાતા રહી ને? પ્રથમ તપસ્યા તે ક્ષાયોપશમિક ચીજ છે કે ઔપશમિક છે? જૈન હોય તે સમજે કે રોગો થાય તે કર્મ પાતળાં પડ્યાં હોય તેવાને જ આવે બ્રહ્મચારી પાવૈયાનો ભાઈ છે એમ કોઈ

કહે તો પછી પાવૈયાને અધિક ગણવો ને? કહો કે બ્રહ્મચર્ય તે જીવનના વિકાસ માટે, આત્મકલ્યાણ માટે લેવાય છે, પણ પાવૈયાપણું તે જીવનની હલકાઈ માટે, ખરાબ કામને અંગે મળે છે. જો તપથી કૃશ બનેલાને ક્ષયરોગવાળાની જેમ ઉપમા આપે તો તે બ્રહ્મચર્યને અડધા પાવૈયાપણાની જેમ ગણે. તેમ અહીં તપને અશાતાનો ઉદય ગણે તો તે પણ તેવા સમજવા

બુદ્ધે તપસ્યા કેમ તજી દીધી?—હવે તપસ્યા જો કર્મક્ષય માટે છે તો જેટલા તપ કરે તેટલા તેટલા પ્રથમ ભવના પાપી ને? જો તેઓ પ્રથમના પાપને બાધનારા ન હોય અને તપ કરે તો તે નિષ્ફળ જ જાય ને? આમ ધારીને બુદ્ધે તપસ્યા ત્યાગ કરી દીધી તેનો મુદ્દો એ જ કે પ્રથમ ભવનું પાપીપણું ઓળવવા માટે તપ કરવાનો છે માટે જ્ઞાનીએ તેને પૂછ્યુ કે આ ભવમાં કેવલજ્ઞાન, દર્શનાદિ પામ્યા નથી તે પુણ્યના ઉદયે કે પાપના ઉદયે? દરેકને કબૂલવું પડ્યું કે જ્યા સુધી કેવલજ્ઞાન, દર્શન થયા નથી ત્યા સુધી પાપનો ઉદય છે હવે પાપી છતાં હું પાપી નથી તેમ કહેવા ધારે તો ખરેખર શિયાળની પાછળ વાઘ પડ્યો અને પંજામા આવ્યા પછી તે આંખ મીંચવાથી છૂટે નહિ ગુનેગાર પણ આંખ મીંચવાથી છૂટે નહિ, તેમ કેવલજ્ઞાન વિનાનો કોઈ તું કહે કે હું પાપી નથી તેથી પાપ તને છોડી દે એમ બનવાનું જ નથી

પાપના ક્ષય માટે તપસ્યાની જરૂર—આથી માનો કે આત્માના સ્વાભાવિક ગુણો મળે નહિ ત્યા સુધી પાપીપણું છે અને તે પાપના ક્ષય માટે તપસ્યા કરવાની જ વાત ખરી પણ વાદે બેઠા છે [illegible] તપસ્યા તમે કરશો તે આ ભવમા પણ ગયા ભવની તપસ્યા તો કરવી શી? તેમ નથી પણ આગ લાગી ત્યા [illegible] બેઠા [illegible] તે કેમ બને? [illegible] ત્યા અને તપ

અહીં તે કેમ બને? મહાનુભાવ, વિચાર કર કે ખાઈમાં લૂગડાં ખરડાયા તે તળાવમાં ધોવાય કે નહિ? તેમ ગયા ભવમાં આત્મા ખાઈ જેવો હતો અને મનુષ્યભવમાં તળાવ જેવો હોઈ તપ કરે. હવે તે તપ મનની કે વચનની ચીજ નથી તો પછી તે આત્મામા પ્રવેશ કેમ કરશે? મન વચન સુધી જે તપ પોતાની શક્તિને ફોરવી શકતું નથી તે આત્માનાં કર્મોને કેવી રીતે તપવે? અહીં એક વાત ધ્યાનમાં રાખજે કે 'મન વચનને તપ તપાવતું નથી પણ કાયાને જ તપાવે છે' એ જે તું કહે છે તે માટે શાસ્ત્રકાર કહે છે કે દીર્ઘ તપસ્વીઓને વચન બોલતા વિચારતાં કેટલુ જોર પડે છે? તપસ્યા તે કાયાનું તાપણુ નથી પણ તે મન વચન ઉપર પણ અસર કરે છે

સૂર્ય સાથે તપસ્યાની તુલના—હવે ભલે તે ત્રણની ઉપર અસર કરતી હોય પણ છે તો રૂપી ને? આત્મા તો અરૂપી છે ને? તે માટે જણાવ્યું કે તપસ્યા રૂપી શાથી? તપસ્યાના પરિણામ જ્યારે અરૂપી છે તે પણ આત્માના જ છે અને ચઉસ્પર્શી કર્મો જે આત્માને લાગેલાં છે તેનો તે ક્ષય કરે હવે અમખ્યાતા ઊંડાં લાગેલાં કર્મોનો નાશ તે તપ કેમ કરે? જેમ સૂર્ય અંધારાનો નાશ કરે તેમા નવાઈ નથી અને એ સૂર્ય અંધારાનો કેમ નાશ કરશે એવું બોલવુ બાળકને પણ શોભે નહિ બારે રાશિનુ રૂપ એટલે દ્વાદશાત્મા-બાર સ્વરૂપવાળો એ સૂર્ય છે તેમ આ તપના પણ અનશન વગેરે બાર ભેદો છે

તપસ્યાથી સજ્જડમાં સજ્જડ કર્મોનો ક્ષય—આવું ધારણ કરનાર હોઈ સજ્જડમાં સજ્જડ કર્મો (ઘનઘન)-'कडाण कम्माण न मुक्खो अत्थि' કરેલા કર્મોનો મોક્ષ હોતો નથી પણ એક રસ્તો છે કે તપસ્યા દ્વારા તેનો નાશ કરે તો મોક્ષ થવામાં અડચણ નથી તે કર્મો સજ્જડ છે. આત્મા સાથે ક્ષીરની

મળેલાં છે તેમજ લોહાગ્નિની જેમ પણ મળેલા છે. એકેક આત્મપ્રદેશે અનંતી અનંતી કર્મવર્ગણા છે અમાવાસ્યાની રાત્રિના અંધારાનો નાશ કરવા માટે અરુણોદય બસ છે. બિમ્બોદય ન હોય તો ચાલે તેમ અનાદિ કાળના ક્ષય માટે તપસ્યા. તપ તેનો સજ્જડ નાશ કરનાર છે. પરંતુ સૂર્યમાં એક પચાત. સૂર્ય શિયાળામાં વહાલો અને ઉનાળામાં અળખામણો લાગે પણ અહીં તપસ્યા તેવી રીતે નથી આ તપની રીતિમાં તેવો ફરક નથી. તાપ નથી કાયાના વચનના કે મનના તાપને તપસ્યા મેં વળગાડી દેશો પણ તેના સ્વરૂપને જુઓ.

નવપદની આરાધના કરી કલ્યાણની માળા વરો—હવે તે તપનું સ્વરૂપ શું? ઉષ્ણીય રૂપ ધમધમવાની રીતિ તપસ્યોમાં નથી. અઢી દ્વીપ બહાર સૂર્ય તપે તેમ અહીં નથી. નોકારવાળી ગણવામાં, ખમાસમણા દેવામાં, કેસરના છાંટા નાખવામાં વાંધો નથી, તેમ અહીં આ ચારિત્રને પાલન કરવાનું કહેલ તેમ નહિ પણ આ તપ તો '**चरेह**' આચરવાનુ નવપદમાં પંચપરમેષ્ઠીનું ધ્યાન, બાકીના ચારમાં પહેલાનુ ધારણ, બીજાનું શિક્ષણ, ત્રીજાનું પાલન અને ચોથાનું આચરણ આવી રીતે જેઓ 'નવપદ'ની આરાધના કરશે તેઓ કલ્યાણની માળાને વરશે

* સમાપ્ત *